

Universiteit
Leiden

The Netherlands

Le meilleur métier: kamerbehangers en de aankleding van interieurs in de periode 1680-1810

Gosliga, A.N.

Citation

Gosliga, A. N. (2023, March 15). *Le meilleur métier: kamerbehangers en de aankleding van interieurs in de periode 1680-1810*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3571981>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3571981>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

“Rien de ce qui ait existé sous le gouvernement qui venait de cesser ne pouvait aider à la composition de la cour d’un roi. À la simplicité du régime républicain devait succéder, sinon le faste, au moins une sorte de somptuosité, un entourage d’un rang plus élevé que tout ce qui constituait le service du grand pensionnaire ”.

A. Garnier, Mémoires sur la cour de Louis Napoléon et sur la Hollande, Parijs 1828, p. 9.

5. 1800-1810: Joseph Cuel en het Koninkrijk Holland

In de inleiding van dit proefschrift werd het voorbeeld genoemd van Joseph Cuel, één van de ‘meest gevraagde tapissiers te Amsterdam’, die als kamerbehanger vele malen meer declareerde voor zijn leveranties aan de koning dan de best betaalde meubelmaker. [afb. 5.1] Cuel is de hoofdpersoon in dit laatste hoofdstuk. Voordat hij in 1808 voor het hof van Lodewijk Bonaparte begon te werken, had Cuel een groot aandeel in de aankleding van in ieder geval twee particuliere huizen. In 1806 begon hij aan de aankleding van de bel-étage van Huis Barnaart. Het huis werd ontworpen door architect Abraham van der Hart voor de zeer welgestelde Haarlemmer Willem Philip Barnaart en tussen 1803-1808 gebouwd en ingericht. [§ 5.3] De stofferingen van de salon en het volledige zitameublement, beide geleverd door Cuel, zijn in het huis bewaard gebleven, een unicum in Nederland. Wat Huis Barnaart verder zo bijzonder maakt, is dat de rekeningen van de meeste leveranciers zijn overgeleverd. Tot op de spijker is te volgen welke materialen Cuel gebruikte.

Tussen 1807-1808 leverde Cuel eveneens meubelen aan de Leeuwarder koopman Pieter Cats, voor diens nieuwe huis aan de Nieuwestad te Leeuwarden. [§ 5.4] Ongetwijfeld waren dit niet de enige particuliere klanten van de stoffeerder, maar verdere sporen van zijn werk zijn vooralsnog nauwelijks gevonden. Vanaf 1808 deed Cuel belangrijke leveranties voor de koninklijke paleizen, vooral te Amsterdam. [§ 5.5] Zijn carrière kent daarmee een korte maar grote bloei. Deze drie casussen vormen de kapstok voor dit laatste hoofdstuk.

Het zou ondoenlijk zijn om de casus van de inrichting van de koninklijke paleizen op dezelfde, uitgebreide wijze te behandelen als die in de voorgaande hoofdstukken – dat zou een proefschrift op zich worden. Daarom is ervoor gekozen een aantal opdrachten van Cuel voor koning Lodewijk uit te lichten die belangrijk zijn voor de ontwikkeling van de werkzaamheden van de kamerbehangers.

5.1 Ontwikkelingen in de periode 1800-1810

5.1.1 Ontwikkelingen in het beroep

In Amsterdam steeg het aantal kamerbehangers sterk in deze periode. Een kleine stijging is ook te zien in Haarlem, terwijl in Den Haag hun aantal juist daalde. In Amsterdam waren in ieder geval zeventien kamerbehangers werkzaam met een eigen winkel. Onder hen waren Étienne Weenink en R. Ducroissi, die we nog tegen zullen komen als medeleveranciers van Cuel aan het koninklijk hof.

Van de ‘Fransche behangers’ waren behalve Cuel nog Le Houx, Fievez dit de Malines, Le Dantu, en Heupgen werkzaam. Dantu ging echter in 1802 failliet. De komst van het Franse hof leidde niet tot de komst van méér Franse behangers. Er schreven in die tijd twee Franse *tapissiers* een sollicitatiebrief aan de koning: François-Denis Décors en Antonie Rollot, die al sinds 1789 in Den Haag gevestigd was. Hun voornaamste argument was dat men in Holland niet zou weten hoe een koninklijk interieur vorm te geven.¹ Lodewijk nam echter geen Fransen aan.²

Tussen 1800-1810 verdubbelde het aantal advertenties van kamerbehangers ten opzichte van de vorige tien jaar. Meestal is dit een teken dat het financieel minder goed gaat, en inderdaad zijn er advertenties die faillissementen van behangers aankondigen. Net als in de voorgaande periode werd in de meeste advertenties iets te koop aangeboden, zoals een tapijt of ameublement, en zelfs nog een goudleerbehang. Onder de geadverteerde waren valt het grote aandeel van ‘meubel-papieren’ op: ‘Lysten, Kroonlysten, Lambriseeringen, Binnenwerken en Schoorsteen-Stukken’. [Adv. 170] De Rotterdamse behanger J. Jonker legde in zijn winkel een magazijn aan van ‘extra Modieuse Gedrukte Meubel-Papieren’, die direct te leveren waren. Andere behangers konden die tegen fabrieksprijzen bij hem kopen. [Adv. 197] Peter van Montfort bood in zijn winkel te Leiden en later Den Haag papierbehang uit Parijs aan. In 1807 adverteerde hij nog een grote partij daarvan op voorraad te hebben, maar een jaar later zag hij zich genoodzaakt die bij veiling te verkopen. [Adv. 202; 204] Opvallend is verder dat er bij advertenties van kamerbehangers nu vaker de mogelijkheid geboden werd een huis te huren of te kopen.

5.1.2 Opdrachtgevers: hof en particulieren

Dit hoofdstuk betreft de laatste periode dat de Republiek onder Frans bewind stond. Nadat het land een jaar lang (1805) geregeerd was door een raadspensionaris in de persoon van Rutger Jan Schimmelpenninck (1761-1825), besloot Napoleon in 1806 zijn jongere broer Lodewijk (1778-1846) naar Holland te sturen als koning. De toenemende onenigheid tussen de keizer en koning over de manier waarop Holland geregeerd moest worden, leidde in 1810 tot de abdicatie van Lodewijk. Na zijn vertrek werd Holland ingelijfd bij het Franse keizerrijk, als Franse departementen. De nederlaag van Napoleon bij de Slag van Leipzig in 1813 maakte de terugkeer van prins Willem Frederik van Oranje (1772-1843) mogelijk, die in 1815 koning Willem I van Holland wordt.

Waar het voor de voorgaande perioden in dit onderzoek lastig was om materiaal over kamerbehangers bijeen te brengen, geldt dit niet voor de periode van 1806-1810. Met de komst van Lodewijk als koning kwam ook een gedegen hofadministratie op gang, waarvan de stukken grotendeels bewaard bleven.³ De nieuwe koning kreeg de voormalige verblijven van de Oranjes toegewezen: het

Oude Hof en Huis ten Bosch in Den Haag, Paleis Het Loo, en Soestdijk. Deze verblijven waren grotendeels leeg en verwaarloosd. Zij moesten in allerijl ingericht worden voor de komst van het koninklijk hof. Lodewijk veranderde tijdens zijn korte regering meerdere malen van residentie – na een eerste verblijf in Den Haag volgden Utrecht in 1807 en Amsterdam in 1808. In beide steden liet hij nieuwe paleizen inrichten. Daarnaast kocht hij twee buitenverblijven: Oud Amelisweerd te Amelisweerd en Paviljoen Welgelegen te Haarlem. Ook die verblijven dienden koninklijk ingericht te worden. Wat dat ‘koninklijk’ inhield, daar verschilde de koning nogal eens van mening over met zijn functionarissen. Het gevolg was een omvangrijke administratie waarin de aankleding en wijzigingen in tegenstelling tot de voorgaande periodes tot in detail te traceren zijn.

Huis ten Bosch en het Oude Hof hadden vóór Lodewijk al even een nieuwe bewoner: raadpensionaris Rutger Jan Schimmelpenninck (1761-1825). [afb. 5.2] Schimmelpenninck was na een diplomatieke missie als ambassadeur naar Parijs onder de aandacht gekomen van Napoleon, die hem in 1805 installeerde als Raadpensionaris van Holland. Als zodanig betrof hij Huis ten Bosch in april 1805. Er werd door tijdgenoten gesproken over de praal waarmee het paleis werd heringericht, en de spilzucht van zijn vrouw.⁴ Mevrouw Schimmelpenninck deed inderdaad aankopen voor het paleis: zij kreeg f 16.403,- vergoed voor ameublementen.⁵ Bij Joseph Cuel kocht zij ‘tapijtwerk’ voor eigen rekening (f 395,30), dat zij bij hun vertrek in 1805 uit Den Haag meenam. Cuel leverde tot juni 1806 voor f 10.247,- aan Huis ten Bosch. Helaas werd zijn bijdrage slechts omschreven als ‘diversche werken en gedane leverancien’ en ‘geleverde stoffen.’⁶ Verdere rekeningen ontbreken.

Cuel was niet de enige kamerbeheerster die in die tijd aan het paleis werkte. Andere beheersters waren Johannes Kam jr. (ca. 1770-1823; voor f 6.089,-) en Jacques Josset (1752-1813; voor f 1.971,-) uit Den Haag, en Jan Weghuys (1753-na 1803) en Anthonij Kickhever (1787-1821) uit Amsterdam.⁷ Daarnaast werd een beroep gedaan op vele winkeliers en ambachtstlieden die we later tegenkomen als leveranciers aan Lodewijk: de stoffenhandelaren Dirk van der Meulen en zonen (voor f 1.762,-) en Cornelis de la Faille (f 1.395,-), de tapijthandelaar A. Moorman (f 2.980,-), de stoelenmaker Albert Eeltjes (f 55,-), Horrix (f 8.530,-) en de beeldsnijder Eduard Muller (f 2.027,-).⁸

Ook Lodewijk betrof bij zijn komst in Holland eerst Huis ten Bosch. Ondanks de herinrichting een jaar eerder vond Intendant-generaal De Ségura het paleis bij zijn komst in Holland ongeschikt voor bewoning door een koning. Athanase Garnier, die zich opwerkte van controleur tot directeur van de koninklijke Garde-meuble, zou later in zijn *mémoires* optekenen: ‘Rien de ce qui ait existé sous le gouvernement qui venait de cesser ne pouvait aider à la composition de la cour d’un roi. À la simplicité du régime républicain devait succéder, sinon

le faste, au moins une sorte de somptuosité, un entourage d'un rang plus élevé que tout ce qui constituait le service du grand pensionnaire'.⁹ Daarbij diende vanzelfsprekend het Franse keizerlijke hof als voorbeeld.

In eerste instantie deed De Sénégra dan ook grote bestellingen bij de bekende Parijse hofleveranciers: de firma Jacob-Desmalter leverde voor FF 33.100,- de slaapkamerameublementen voor het koninklijk paar, Simon leverde gevelouteerd papierbehang voor FF 1.727,-, Biennais juwelen en de *tapissier* Boulard stoffen.¹⁰ De koning had echter andere plannen. In augustus 1806 schreef hij aan de Intendant-generaal: 'Je désire aussi que vous n'achetez pas exclusivement à Paris, pour l'ameublement des palais, mon intention étant que l'on se serve des marchands de la Haye ou de la Hollande le plus possible'.¹¹ Lodewijk zag het als zijn taak de economie in de Republiek te stimuleren, en één van de middelen daartoe was om de koninklijke opdrachten alleen aan binnenlandse leveranciers te verstrekken. Hij had daarbij ongetwijfeld het voorbeeld van Napoleon voor ogen, die met zijn hofopdrachten de Franse textielindustrie nieuw leven inblies.

In iedere nieuwe residentie werden er nieuwe leveranciers aangetrokken, om in de enorme vraag naar meubelen te voorzien. In Den Haag waren dat Horrix, Eeltjes, Muller, Josset en Kam jr. Deze laatste voorzag de Haagse paleizen van papierbehang en meubelen. Kam zou al gauw samenwerken met de Amsterdamse kamerbehanger Étienne Weenink. Weenink was afkomstig uit Doesburg, maar was tussen 1781-1793 in Parijs werkzaam, voor hij zich in Amsterdam vestigde.¹² Kam en Weenink kenden elkaar waarschijnlijk via de papierbehangfabrikant Berger, met wie zij beiden een band hadden.¹³ Voor het paleis te Utrecht werden ondermeer de behangers Fievez dit de Malines en Lambertus Lambotte ingeschakeld. Vanaf de inrichting van het Amsterdamse paleis komt Joseph Cuel voor op de rekeningen, evenals de meubelmakers Carel Breijtspraak en Goller. Achter deze mensen moeten meer toeleveranciers hebben gestaan die optraden als onderaannemers. Zo kreeg Cuel alleen al in 1808 opdracht voor de leverantie van 560 stoelen – een aantal dat hij zeker niet op voorraad had.¹⁴

Wat de particuliere opdrachtgevers betreft, heerst er in de literatuur over het empire de opvatting dat deze stijl maar weinig doordrong in Holland. Er werd maar weinig gebouwd in deze periode.¹⁵ Lodewijks leveranciers waren het hiermee eens: zij verklaarden meermaals dat de meubelen die zij de koning leverden 'peu de la compétence d'un particulier' waren – maar dat deden zij vooral om ze niet terug te hoeven nemen.¹⁶ Op portretten uit deze tijd komen weinig rijke empire meubelen voor. [afb. 5.3-5.4] De twee particuliere opdrachtgevers die in dit hoofdstuk besproken worden, behoorden tot de meest vermogende inwoners van de Republiek. Zij konden zich een geheel nieuw huis en interieur veroorloven. Voor de meeste particulieren was dit in dit tijdperk

niet weggelegd. Op portretten en schilderijen uit deze periode zijn daarentegen wel empire meubelen en interieurs te zien. Dit is een onderwerp dat nog veel meer onderzoek behoeft – waar binnen dit kader geen ruimte voor is.

5.1.3 Mode, stijl en vernieuwingen

Ondanks de politieke omwentelingen bleef Frankrijk het centrum van de kunstnijverheid en mode. Met de opkomst van Napoleon vanaf 1802 kreeg het land een nieuwe centrale opdrachtgever, die vele opdrachten verstrekke en een nieuwe mode propageerde als ondersteuning van zijn macht. Die hofstijl werd verder door Europa verspreid, doordat Napoleon zijn broers en zusters aan het hoofd stelde van de door hem veroverde gebieden, en zij Franse architecten en kunstenaars meenamen.

De belangrijkste ontwerpers van deze ‘keizerrijksstijl’ waren de architecten Charles Percier (1764-1838) en Pierre-François-Léonard Fontaine (1762-1853). Als hofarchitecten zouden zij enorm invloedrijk blijken. Zij ontwierpen de interieurs voor de vele keizerlijke paleizen – waaronder de Tuilerieën, het Louvre en het Elysée – alsook het decor voor de feesten en ceremonies. Hun stijl was sterk ingegeven door archeologische opgravingen van Romeinse en Griekse oudheden, die zij zelf hadden bestudeerd tijdens een verblijf te Rome in 1786-1790. Terug in Parijs ontwierpen zij meubelen voor Georges Jacob. Van 1800-1802 werkten zij voor het eerst voor Napoleon en zijn echtgenote Joséphine de Beauharnais, aan het buitenverblijf Malmaison. Dankzij de uitgave van hun ontwerpen in het *Recueil de décorations intérieures* (1801-1812) kon ook de rest van de wereld kennismaken met hun stijl. [afb. 5.5] Een andere belangrijke bron voor de Parijse mode waren de prentreeksen *Journal des Dames et des Modes* en *Meubles et Objets de Goût*, beide uitgegeven door Pierre de la Mésangère. Wekelijks kwam een nieuwe prent uit, om de snel veranderende mode bij te houden. Hoewel het *Journal* aan kleding was gewijd, werden er ook regelmatig meubelen op de prenten afgebeeld. [afb. 5.6-5.7]

Meubelen

De vorm van de meubelen werd soberder, massiever en strenger. Een aantal meubelen was direct afgeleid van archeologische vondsten. Voorbeelden hiervan zijn de leeuwenpoten onder meubelen, of armleggers in de vorm van een halve leeuw. De decoratie bestond bij voorkeur uit bronzen en verguld beslag van klassieke motieven, zoals leeuwen, griffioenen en figuren uit de klassieke mythologie. Deze werden gemengd met Egyptische motieven, die populair waren geworden dankzij Napoleons veldtocht naar Egypte in 1798-1801 en de daaropvolgende publicatie van *Voyage dans la basse et haute Égypte* (1802).¹⁷ Hieraan werden nog de Napoleontische symbolen toegevoegd: de adelaar, bij, vlinder en zwaan. De meubelen waren bij voorkeur van mahoniehout. Door de handelsblokkade die Napoleon in november 1806 instelde tegen Engeland werd

de import hiervan vanuit de koloniën steeds moeilijker, en ging men in Frankrijk meer inheemse houtsoorten gebruiken, zoals beukenhout. Die werden wel gekleurd om mahonie te imiteren.

Stofferingen

Stoffen speelden een belangrijke rol in het empire interieur. De raamaankleding en wandbespanningen werden rijker en fantasievoller vormgegeven dan in de voorgaande periode. De ramen kregen draperieën van soms meerdere kleuren stof over vergulde elementen. Bij voorkeur werd gebruik gemaakt van complementaire kleuren: rood/groen, geel/paars, oranje/blauw. De gordijnen kregen meerdere lagen: de rijkste aankleding bestond uit een rolgordijn, ondergordijnen van een lichte stof als mousseline, overgordijnen van zijde en een draperie in fluweel of zijde.

De wanden kregen nu eveneens draperieën. Die waren onder meer op militaire tenten geïnspireerd, zoals te zien in Malmaison in de *salon du conseil* en Joséphines slaapkamer. In 1786 had de graaf van Artois al een ‘tent-kamer’ laten inrichten in zijn plezierhuis, het Bagatelle te Parijs, maar dankzij Percier en Fontaine werden dergelijk kamers een vast onderdeel van het empire-repertoire. De ledikantbehangsels werden juist weer eenvoudiger van vorm in vergelijking met de voorgaande periode, waarbij de nadruk lag op de passementen.

Wat passement betreft zien we een voorkeur voor klosfranje, in kleuren die contrasteerden met die van de stoffen. De motieven op de stoffen werden net als de meubelen strakker en eenvoudiger van vorm. Hoewel alle klassieke en Napoleontische decoraties voorkwamen, overheersten bij de stoffen de gestileerde bloemmotieven.

De stoffenproductie was echter in het slop geraakt door de Revolutie en het opdrogen van de koninklijke opdrachten. Napoleon stimuleerde persoonlijk de zijde-industrie, evenals de voormalige koninklijke weverijen van de Gobelins, Savonnerie en Beauvais, met vele opdrachten voor zijn paleizen. Uit Lyon kwamen zijde, lampas en brokaten. De producenten konden echter nauwelijks aan de grote vraag voldoen. Daarom werden ook oudere stoffen uit de voormalige koninklijke depots gebruikt voor de herinrichting. In Holland voelde men de schaarste ook. In oktober 1808 schreef de intendant van het paleis te Amsterdam dat er al een maand gewacht werd op stoffen uit Parijs voor wandbespanning. Weenink werd erheen gestuurd om ze persoonlijk op te halen.¹⁸ Voor wie zich geen zijde kon veroorloven maar toch een modieuze stof wenste, waren er goedkopere gedrukte katoenen, zoals van Jouy.¹⁹

Papierbehang

Frankrijk was vanaf het laatste kwart van de achttiende toonaangevend als centrum van de behangselpapierproductie. In Parijs alleen al waren maar liefst 50 fabrikanten te vinden, waarvan de bekendste wel de firma's Jacquemart et

Bénard en Dufour waren.²⁰ Deze laatste produceerde jaarlijks zo'n 40 tot 60 nieuwe dessins.²¹ Buiten Parijs was in Frankrijk nog één grote producent te vinden met internationale uitstraling, Jean Zuber & Cie. te Rixheim. De firma stuurde jaarlijks een agent naar Holland om de nieuwste papieren te verkopen. Onder andere de kamerbehangers Fievez dit de Malines, Weenink en Kam verkochten deze.²²

In de Republiek was de Vaderlandsche Maatschappij rond 1800 nog actief.²³ In Amsterdam waren in 1806 een handvol tot een tiental papierfabrikanten actief, waarvan we maar een paar bij naam kennen: de fabriek van de dames C.P. de Desseny de Fonteney & Co, A.A. Douw, Pierre Jacques Bourier, de firma Ten Naarden Brinkman en Van Endt, en Jean Georg Berger.²⁴ Al deze producenten adverteerden met zowel eigen ontwerpen als uit Frankrijk geïmporteerd papier. Een advertentie van Bourier uit 1792 geeft goed aan wat klanten konden verwachten in zijn magazijn: 'In de fabriek van P.J. Bourier, op de Reguliersbreestraat, in de Goude Bal, te Amsterdam, word gemaakt alle [soorten] van BEHANGSEL-PAPIER, van 16 stuivers tot f 7 à f 8 de Rol, schoorsteen-, deur- en panant-stukken, médaillons met landschappen, onix en graauwtjes, draperies, guirlandes, alle soorten van bouwkundige randen na de eerste smaak, rosetten, verscheide soorten lambriseeringen, kroon-lijsten, groote en kleine pilasters, vaazen en beelden, ecrans, enz..²⁵ Bourier vermeldt verder dat hij 'zogenoemde fransche randen' kon leveren, 'welke in deugd en fraaiheid de Fransche Randen ver te boven gaan' en die bovendien 20 tot 30% goedkoper waren. In 1805 adverteerde hij verder dat bij hem 'ook te bekomen [zijn] de schoonste moderne fransche decoratien van de beste fabrieccq.'²⁶ Waarschijnlijk werd Zuber & Cie bedoeld. Helaas zijn er van de Nederlandse fabrikanten maar een paar voorbeelden over van papierbehang: één vervaardigd door Bourier (ca. 1825) en één door Berger (ca. 1800).²⁷

5.2 Joseph Cuel - een loopbaan

Joseph Cuel was één van de laatste zogenoemde 'Fransche behangers' die zich eind achttiende eeuw in Amsterdam vestigden. Hij werd op 24 februari 1763 geboren als zoon van Jean (1723-1797) en Adrienne Angelique Caron (1728-1795) te Formerie, een dorp boven Beauvais in Frankrijk.²⁸ Als vijftienjarige ging Cuel in 1778 in de leer bij de *tapissier marchand* en *miroitier* Jean Baptiste Crevelle (1740-1800) in Parijs. Het leercontract bleef bewaard.²⁹ Daaruit is bekend dat Cuels vader landbouwer was en een hypotheek nam op zijn goederen om de zesjarige leertijd te bekostigen.

Of Cuel na zijn leertijd een eigen winkel in Parijs had, is niet bekend. Tijdens de Revolutie vangen we een glimp van hem op, nota bene op 14 juli 1789, de dag van de bestorming van de Bastille. De *tapissier* vergezelde toen als

getuige de juwelier Justin Pinard, die de juwelen van de gelynchte gouverneur van de Bastille kwam inleveren op het stadhuis. Uit het verslag blijkt dat Cuel in de rue d'Etoile woont, in de parochie Saint-Gervais.³⁰ Nog geen drie jaar later was Cuel in Amsterdam gevestigd. Op 12 mei 1792 adverteerde hij in de *Amsterdamsche Courant*.³¹

Jh. CUEL, Fransche Behanger, te Amsterdam vooraan op de Nieuwendijk laat bekend maken dat hij maakt en verkoopt alle het geene tot AMEUBLEMENT behoord, en dat hij Magazijn houd tot vaste prijzen, op de wijze zo als te Parijs, van allerlei Meubels van smaak en noodzaaklijkheid: hij geeft mede advys, dat hij hoegenaamd geene Compagnieschap heeft, en dat de Firma van zijn Koophandel is Jh. CUEL. [afb. 5.8]

Daarnaast adverteerde hij met 'gedrukte adressen' dat hij alle behangerswerk aannam met betrekking tot 'bergères, canapés, leuningstoelen, enzovoorts'.³² De verkoopadvertentie van zijn magazijn in 1812 geeft een verdere indruk wat men bij Cuel kon vinden: 'groote en compleete Ameublimenten, voor Zalen en Slaapkamers, een party extra fraaye Meubilen, als: Penant-Tafels, Toiletten, Ledikanten, Canapéés, enz., een uitmuntende party Doorniksche en Hanausche Tapyten, à Medaillon et à Compartiment, met dito Randen, een party Behangselpapier, Passementen en Franjes, en wyders alles wat tot een complete Behangers-Affaire behoord'.³³

In 1794 liet Cuel een zoon dopen te Amsterdam, Josephus August.³⁴ Een jaar later pas trouwde hij de moeder, Elisabeth August.³⁵ In 1795 werd een tweede zoon geboren, Charl, gevolgd door Maria Elisabeth in 1797 en Joannes Richardus in 1799.³⁶ Cuel was rooms-katholiek van gezindte; hij liet zijn kinderen dopen in de Begijnhofkerk. Daarbij traden Charl, Angélique, Joannes (Jean), Etienne en Suzane Cuel op als getuigen. Aangezien in zijn huwelijksakte vermeld werd dat Cuels ouders overleden waren, waren dit waarschijnlijk zijn broers en zusters, dan wel neven en nichten.³⁷ Alleen een jongere broer, Charles François, bleef in Amsterdam en had een rol in het bedrijf, alhoewel hij heen en weer bleef reizen tussen Parijs en de Republiek.³⁸ Er was ook familie in Parijs gevestigd, waarmee een handelsconnectie in stand bleef. In ieder geval tussen 1799-1805 was een *tapissier marchand* of *marchand de meubles* genaamd Cuel daar gevestigd in de Rue de la Verrerie.³⁹ Mogelijk was dit een andere broer van Cuel, Pierre Claude.⁴⁰

Waarom Cuel naar Amsterdam verhuisde, en of hij daarvoor andere steden aandeed, is onbekend. Dat hij zich in 1792 meteen in het centrum kon vestigen met een goed uitgeruste winkel, toont aan dat hij over enig kapitaal beschikte. Cuel moet in korte tijd succesvol zijn geworden in Amsterdam. Van Swigchem noemt hem 'de 'behanger' of tapissier [...], die te Amsterdam in de Franse tijd en daarna de meest vooraanstaande leverancier was van de stoffering en

meubilerings'.⁴¹ Cuels winkel aan de Nieuwstraat, twee passen van het stadhuis, zal ook stadsbouwmeester Van der Hart die daar zijn kantoor had niet zijn ontgaan. Mogelijk werkte Cuel al eerder voor Van der Hart, bij de aankleding van festiviteiten in de stad.⁴²

Cuel kreeg het kort na zijn komst aan de stok met het Amsterdamse Sint-Jozefsgilde. Die namen zes stoelen in beslag die Cuel op 9 juni 1792 verkocht had. De stoelen hadden geen zittingen en moesten nog in elkaar gezet worden. Blijkbaar had Cuel of de klant zich daarvoor tot een stoelenmaker gewend, die echter het Sint-Jozefsgilde inlichtte. Cuel riskeerde een boete van f 50,- met het verhandelen van meubelen die niet alleen nieuw, maar volgens het gilde ook buitenlands werk waren. Een eerste aanklacht (van 13 december 1792) werd echter verworpen. In mei 1793 zette het gilde de aanklacht voort, met als bewijs de advertenties van Cuel. De schepenenbank besloot daarop dat de stoelen – die nog altijd bij het gilde waren – geëxamineerd moesten worden door twee Amsterdamse stoelenmakers, in aanwezigheid van de overlieden en Cuel. Hoe de zaak afliep, blijft onbekend.⁴³ Aan wie de stoelen verkocht waren, wordt helaas ook niet duidelijk. Uit een brief aan Pieter Cats blijkt dat Cuel tot in Groningen werkte, en naar eigen zeggen 'een rijk boek' had, ofwel veel opdrachten.⁴⁴ Tot nu toe is slechts één andere opdrachtgever van Cuel gevonden. In 1798 kocht effectenhandelaar Paulus Hubert Martini Buys (1765-1836) uit Utrecht een canapé bij hem voor f 100,-.⁴⁵ In 1806-1807 volgde dan zijn werk aan Huis Barnaart [§ 5.3], en in 1808-1809 aan Huis Cats [§ 5.4]. Vanaf 1808 kreeg Cuel opdrachten vanuit de koninklijk intendance van Lodewijk Bonaparte [§ 5.5].

In 1812 vonden er verschillende veranderingen plaats in Cuels bedrijf. Eind maart kondigde hij met een advertentie de verkoop van zijn complete magazijn aan.⁴⁶ Met een briefje van de makelaar kon het publiek op vier kijkdagen de waren komen aanschouwen. De verkoop was ingegeven door de splitsing en verhuizing van de winkel. Hetzij Cuels broer Charles François, hetzij zijn zoon Charl ging vanaf 1812 zelfstandig verder op de Leliegracht, ook als 'Fransche Kamerbehangen'.⁴⁷ Cuel zette zijn bedrijf voort onder de naam Joseph Cuel en zoon. Dat zal de oudste zoon zijn geweest, Joseph Augustus. Vanaf 1 mei 1812 was Cuel gevestigd op de Kloveniersburgwal nr. 30 te Amsterdam. Hij had dit pand in 1810 gekocht voor f 20.000.⁴⁸ Hier verhuurde hij ook kamers aan reizigers: 'Men vind bij hem Kamers met uitmuntende Bedden naar de Fransche wijze, tegen eene Gulden daags'.⁴⁹

In 1814 maakte Cuel een uitstap naar Den Haag, en opende ook daar een winkel met appartementen in de Lange Houtstraat.⁵⁰ De winkel was dagelijks geopend van 12.00 tot 16.00 uur. Mogelijk wilde hij zich dichterbij het hof vestigen, toen koning Willem I het regeringscentrum weer naar Den Haag verplaatste.

Een enkele leverantie van een canapé aan het hof – hoewel voor f 350,- – lijkt niet van veel succes op dit vlak te getuigen.⁵¹ Daarna wordt het stil rond Cuel. Tot wanneer de winkels blijven bestaan, is onduidelijk. In ieder geval zette de familie Cuel nog de hele negentiende eeuw het behangerswerk voort. Op 19 december 1846 overleed Joseph Cuel in zijn huis aan de Groenburgwal nr. 24 te Amsterdam.⁵²

5.3 Casus: Huis Barnaart, 1807-1808

In 1803 was Willem Philip Barnaart 21 jaar oud. Hij was zojuist teruggekeerd van een grand tour door Europa en kon beschikken over een familiefortuin, waardoor hij één van de rijkste inwoners van de Republiek werd. Hij stond aan het begin van zijn loopbaan en ging in Haarlem op zoek naar een huwelijkspartner. Dit was het moment waarop hij besloot zijn huis te laten verbouwen. [afb. 5.9-5.10]

Barnaart bewoonde de Nieuwe gracht 7 tot aan zijn overlijden in 1851. Daarna verkochten zijn erfgenamen het huis. In 1879 kocht de provincie Noord-Holland het pand aan, om er de ambtswoning van de Commissaris van de koning in Noord-Holland van te maken. Bij de komst van iedere nieuwe commissaris werden werkzaamheden uitgevoerd. In 1991 vond een restauratie plaats, waarbij ook de stofferingen van de salon werd gedaan. In 2002 kwam het huis in eigendom van Vereniging Hendrick de Keyser, die het in 2013-2021 liet restaureren.

Van de oorspronkelijke inrichting zijn nu vooral op de bel-étage van het huis, die de representatieve en enkele van de woonvertrekken herbergde, nog veel sporen te vinden. Zo is in de zogenoemde ‘gouden salon’ het enige bewaard gebleven voorbeeld te vinden van een ter plekke bewaarde wandbespanning en bekleed meubilair uit de empire tijd. In de andere vertrekken van de bel-étage zijn in ieder geval de plafonds, wandbetimmeringen en koven, schoorsteenmantels en spiegels aanwezig. Daarbij zijn de bouw en inrichting op papier goed te volgen doordat de rekeningen van (bijna) alle ambachtslieden die aan de inrichting meewerkten bewaard zijn, evenals een aantal ontwerptekeningen en een inventaris, opgemaakt na het overlijden van de eerste eigenaar in 1851.⁵³ Dit maakt het reconstrueren van de oorspronkelijke inrichting een interessante puzzel waar al vele historici zich over gebogen hebben. In de afgelopen jaren zijn er daarbij nieuwe puzzelstukjes boven water gekomen: de recente restauratie (2013-2021) was aanleiding voor nieuw onderzoek naar de afwerking van de ruimten, en daarbij werd onder meer een tot nu toe onbekende ontwerptekening gevonden evenals snippers behang. Deze vondsten maken een verdergaande interpretatie van dit bijzondere interieur mogelijk.

5.3.1 De opdrachtgevers: Willem Philip Barnaart en Elisabeth Teding van Berkhout

Willem Philip Barnaart [afb. 5.11] werd geboren op 28 november 1781 als enige zoon van de textielfabrikant Willem Philip Barnaart (1751-1781) en Cornelia Reesen (1762-1836). Doordat zijn vader nog vóór zijn geboorte overleed, werd Barnaart de enige erfgenaam van een enorm familiefortuin, door vijf generaties opgebouwd met de handel in manufactures. Van jongs af aan werd Willem Philip zich bewust gemaakt van zijn bijzondere status. De Haarlemse schoolmeester Willem van den Hull (1778-1854), die zowel Barnaarts zoon als zijn stiefbroers les gaf, geeft hierover meer informatie. Barnaart bewoonde als jongeman het voorgaande pand aan de Nieuwe Gracht 7 te Haarlem. Hier had hij een eigen huishouding onder toezicht van een gouverneur, de Duitse professor Wilhelm Ludwig Albert Matthiae. Verder had hij een eigen rijtuig met koetsier, bedienden, livreebedienden en een buitenverblijf tot zijn beschikking: 'In één woord, een hofstoet in het klein.'⁵⁴ Zijn moeder was in 1784 hertrouwd met de Haarlemse regent Jan Willem Druyvesteyn (1759-1806). Zij woonden in het naastgelegen huis, terwijl de elf stiefbroers en -zussen in het huis daar weer naast waren ondergebracht.⁵⁵ [afb. 5.10] In 1802-1803 maakte Barnaart met zijn gouverneur een reis door Europa. Naast een aantal Duitse steden bezochten zij Parijs. Op 6 januari 1803 werden zij daar voorgesteld aan Napoleon, toen nog Eerste Consul, tijdens de ontvangst van het Corps Diplomatique in de Tuilerieën.⁵⁶ Mogelijk nam Barnaart ook deel aan het diner in dat paleis, dat Napoleon het Corps Diplomatique wekelijks aanbood. Barnaart zou Napoleon als keizer nogmaals ontmoeten in 1808, tijdens een diplomatieke missie in Parijs. In zijn bibliotheek had Barnaart later ook een biografie van Napoleon staan, evenals de publicatie van zijn campagne in 1806.⁵⁷

In tegenstelling tot zijn voorouders koos Barnaart niet voor de handel, maar voor een militaire en politieke carrière. Die ambities werden ongetwijfeld ingegeven door zijn stiefvader, de zevende generatie Van Druyvestein die zitting had in het stadsbestuur. Als doopsgezinde was Barnaart tot 1795 uitgesloten van het uitoefenen van openbare of militaire ambten, overigens op basis van de eigen geloofsovertuigingen van de orthodoxe doopsgezinden, die geen eed mochten afleggen.⁵⁸ Barnaart zou de nieuwe mogelijkheden omarmen en oefende vele ambten uit. Daarbij was hij net als zijn schoonvader patriot. Barnaart begon zijn carrière dan ook bij de Haarlemse burgerwacht, waar hij in 1802 kolonel werd. In 1807 viel hem als zodanig de eervolle taak ten deel om koning Lodewijk Bonaparte te ontvangen en te begeleiden bij diens bezoek aan Haarlem. Zijn nieuwe huis werd daarbij aangewezen als koninklijk logies. De koning verleende hem daarop de rang van ridder in de Orde van de Unie. In 1807 kocht Barnaart de buitenplaats Vogelsang te Bennebroek, vandaag de dag nog altijd in bezit van de familie. Mogelijk werden er in dezelfde tijd dat de Nieuwe Gracht 7 werd ingericht, ook aankopen voor dit huis gedaan. In 1808 vervolgde Barnaart

zijn carrière in de politiek, als lid van de vroedschap. Drie jaar later werd hij benoemd tot burgemeester van Haarlem. In 1813, bij de terugkomst van Willem I, legde hij dit ambt neer en maakte daarna deel uit van de Raad, werd lid van de Provinciale Staten van Holland en vervolgens van de Gedeputeerde Staten. Later in zijn leven verzocht Barnaart koning Willem I om hem in de adelstand te verheffen, met als belangrijkste argument dat hij een van de hoogst aangeslagen belastingbetalers was in Noord-Holland. Dit verzoek werd ingewilligd.⁵⁹

Daarnaast vervulde Willem Barnaart een aantal maatschappelijke functies. Hij werd lid (en later directeur) van de Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen, het Sint Hubertusgilde en het bestuur van de Kweekschool voor de Zeevaart. Ook was hij lid van de Vrijmetselaars en van de toneelvereniging Leerzaam Vermaak. Zijn interesse voor de kunsten en wetenschappen uitte zich in de aanleg van een bibliotheek en verschillende verzamelingen, onder andere van munten, meetinstrumenten, schilderijen en prenten, die in het nieuwe huis een plek dienden te krijgen. In 1805 al schonk hij een collectie opgezette vogels aan het Naturaliënkabinet van de Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen.⁶⁰

Op 30 januari 1804 trouwde Barnaart met Elisabeth Teding van Berkhout (1783-1814).⁶¹ [afb. 5.12] Zij was een dochter van Jan Teding van Berkhout en Catharina Clifford. Op 30 december van dat jaar werd hun eerste kind geboren.⁶² Het huwelijk duurde maar kort: Elisabeth overleed al in 1814. Een jaar later huwde Barnaart haar achternicht Maria Cornelia Susanne Teding van Berkhout (1793-1863). Over zijn twee echtgenotes, hun interesses en bijdrage aan het huis zijn we nauwelijks geïnformeerd. Er zijn bijna geen persoonlijke stukken zoals brieven van de echtelieden bewaard, in ieder geval niet van de bouwtijd. Het lijkt er wel op dat Barnaart tweemaal uit liefde trouwde, en als zodanig zal de mening van zijn echtgenotes zeker een rol hebben gespeeld bij de aankleding van het huis. Van den Hull was er in ieder geval zeker van: Willem Barnaart bouwde zijn nieuwe huis voor zijn eerste echtgenote Elisabeth: 'Haar ter eere liet haar echtgenoot zijne woning afbreken en dat heerlijke huis Wijk 6, no. 25a daarvoor in de plaats stellen.'⁶³

Kort samengevat was de bouwheer een wel opgevoede jongeman met een brede culturele en wetenschappelijke belangstelling. Hij was zich bewust van zijn status als vermogend man, en ambitieus om die tot uitdrukking te brengen. Daarbij had hij ook politieke ambities, die hij vertaald zag in verschillende functies.

5.3.2 De bouw van Huis Barnaart

Op het moment dat Cuel bij de inrichting betrokken werd, was het huis reeds grotendeels voltooid. De eerste plannen voor de Nieuwe Gracht 7 dateren uit het najaar van 1803⁶⁴ en hielden zeker verband met het voorgenomen huwelijk van Barnaart. De bouwgeschiedenis van huis Barnaart mag inmiddels bekend worden verondersteld.⁶⁵ Het volstaat hier daarom deze op hoofdlijnen te verhalen.

Barnaart koos voor architect Abraham van der Hart om zijn huis te ontwerpen. Barnaart was familie van zowel Willem Philip Kops [§ 4.7] als Cornelia Catharina Hodshon, en zal goed bekend zijn geweest met Van der Harts werk. Van der Hart maakte in eerste instantie plannen voor zowel een mogelijke verbouwing van het oude huis, als voor een geheel nieuw pand. Al snel werd voor het laatste gekozen.⁶⁶ Van der Hart maakte het ontwerp voor het gehele huis: de gevels, de indeling van de vier etages, en de ‘principale vertrekken’ – de vertrekken op de bel-étage. Tot het eind van de bouw reisde hij bijna wekelijks naar Haarlem om het werk te overzien. Hij verzorgde de verschillende aanbestedingen en maakte ontwerpschetsen voor de ambachtslieden die aan het huis werkten. Dit gold ook voor de interieuronderdelen: de stucplafonds, het snijwerk, timmerwerk, de bovendeurstukken en het beeldhouwwerk. In de bestekken lezen we dat de leveranciers dienden te werken naar zijn tekeningen, en dat zij geen werk mochten vervaardigen zonder dat Van der Hart eerst daartoe een model of tekening goedgekeurd had.⁶⁷ Het is duidelijk dat de architect het ontwerp van de inrichting geheel controleerde en op elkaar afstemde. Zodoende is het huis zeker een totaalontwerp door Van der Hart te noemen.

Van de schetsen zelf is slechts één blad bewaard gebleven, een presentatietekening die de vier wanden van de grote eetzaal toont.⁶⁸ [afb. 5.13] Deze tekening is des te belangrijker omdat hierop een ontwerp voor een stoffering te zien is, namelijk een gordijn met draperie. Deze wordt verder besproken in § 5.3.6.

Hoe een aantal andere presentatietekeningen eruit heeft gezien, weten we door een publicatie van Johannes van Straaten (1781-1858). Van Straaten werkte als timmerman en tekenaar voor de firma Van der Horst, die het huis bouwde. In zijn *Gronden en afbeeldingen van eenige gebouwen en derzelver binnenwerken, volgens de nieuwste wijzen* (1812) bracht Van Straaten een aantal plattegronden en opstanden van recent gebouwde huizen bijeen, als voorbeeld voor ‘werkbazen’ en studenten van de bouwkunde.⁶⁹ Van Huis Barnaart beeldde Van Straaten de voor- en achtergevel af, plattegronden van alle vier de etages en twee wanden van de salon en de grote eetzaal. [afb. 5.14-5.18] Van Straaten moet hiervoor de ontwerptekeningen van Van der Hart gebruikt hebben.⁷⁰ Een aantal details klopt namelijk niet met de gerealiseerde situatie, bijvoorbeeld de vorm van de kachels in de grote eetzaal.

Toen het ontwerp eenmaal vaststond, kon Van der Hart bestekken schrijven en het werk aanbesteden. Op 24 maart 1804 begonnen meester timmerman

Gerrit van der Horst en meester-metselaar Christiaan Kaakebeen uit Haarlem met het werk. Het oude huis werd afgebroken en de eerste steen voor het nieuwe gelegd op 26 april. Hoe het voorgaande huis eruitzag, weten we niet. Er zijn geen afbeeldingen van de Nieuwe Gracht uit deze tijd bekend, en er is geen inventaris. Alleen het koetshuis bleef behouden. Interessant is nog dat Jan Willem Druyvesteyn in dezelfde tijd het huis Jansstraat 36 grondig liet verbouwen en daar ging wonen met zijn gezin.⁷¹ In 1806 overleed hij echter en daarop verhuisde Barnaarts moeder met haar kinderen weer terug naar de Nieuwe Gracht.

Hoe zag nu het voltooide huis eruit, waarvoor Cuel een aantal ruimten diende in te richten? Het huis kent drie verdiepingen en een zolder.⁷² Op de begane grond bevond zich links van de gang de spreekkamer van de heer des huizes met kantoor en brandkast, en verder de keuken, bergruimten en personeelsvertrekken. De meeste bezoekers zullen echter via de bel-étage zijn ontvangen. Deze etage was, zoals de naam al zegt, de ‘mooie verdieping’ van het huis. Hier speelde het publieke leven van de bewoners zich af, en werden gasten ontvangen. Men kwam binnen in de vestibule. Opvolgend aan de vestibule lag de grote eetzaal, uitgevoerd in kostbaar stucmarmer, die voor diners en feestelijke gelegenheden gebruikt werd. Links van de vestibule lagen twee kleine zijkamers en de ‘daagse eetkamer’, terwijl rechts zich de grote zijkamer en de salon bevonden. Er is daarmee een tweedeling te zien tussen de meer privévertrekken enerzijds en de publieke vertrekken anderzijds. De grote eetzaal is met dubbele deuren verbonden met de naastgelegen kamers: rechts de salon en links de daagse eetkamer. De salon is de tweede van de representatieve ruimten die de bezoeker betreedt: luxer in uitvoering dan de grote zijkamer, maar minder indrukwekkend dan de grote eetzaal. [afb. 5.19]

Op de eerste verdieping bevonden zich de slaapvertrekken en een grote, uitgebouwde middenkamer, de ‘boekenkamer’ (bibliotheek). De kamer links daarvan was de kinderkamer, rechts lag de slaapkamer van het echtpaar Barnaart. Aan de voorzijde van het huis bevonden zich drie slaapkamers, vanaf de westkant aangeduid als de ‘slaapkamer met alkoof’, de slaapkamer midden voor, en de slaapkamer met kabinet. Deze laatste kamer kreeg een afwijkende aankleding. Hij werd als enige van de slaapkamers door Cuel behangen met stof, terwijl de andere slaapvertrekken behangen werden met papierbehang. De slaapkamer met kabinet was dan ook bedoeld als logeerkamer voor gasten, en had in feite een publieke functie.

Op de zolder ten slotte bevonden zich enkele slaapvertrekken voor het personeel.

In 1805 was het gebouw zover gevorderd dat aan het interieur begonnen kon worden. Dankzij de rekeningen die Barnaart zelf nauwkeurig bewaarde en annoteerde, zijn we bijzonder goed geïnformeerd over de ambachtslieden en hun aandeel.⁷³ Daarbij zien we weer een mengeling van lokale ambachtslieden en mensen die waarschijnlijk in het kielzog van Van der Hart meekwamen uit Amsterdam. De Haarlemse stucwerker Jean Joseph Martin vervaardigde het stucwerk voor de plafonds, de wanden van de grote eetzaal en decoraties in de gangen. Kladschilder Jan Valter (c. 1750-na 1827) uit Haarlem voerde het algemene schilderwerk uit en de voorbereidingen voor de bovendeurstukken, vervaardigd door de 'konstschilders' Adriaan de Lelie (1755-1820) en Jan Kamphuijsen (1760-1841) uit Amsterdam. Kamphuijsen maakte daarnaast meer decoratief schilderwerk, zoals de panelen in de grote zijkamer. De beeldsnijder en stadsbeeldhouwer van Amsterdam, Christiaan Welmeer (1742-1814), sneed decoratieve lijsten in hout voor verschillende ruimten, terwijl de Haarlemmer beeldhouwer Pieter Nijborg ook lijstwerk leverde. Spiegels met hun glazen kwamen bij Amsterdamse firma Corthenberge vandaan, die verder het verguldwerk voor de lijsten in de salon verrichtte. De marmeren schoorsteenmantels op de bel-étage werden geleverd door de firma Pieter Franciscus Franzi uit Amsterdam. Stoffenhandelaar Dirk van der Meulen leverde tweemaal stoffen, voor f 1.951,15,- en f 6.039,-. Uit de rekening van Cuel blijkt dat er nieuwe stoelen werden gekocht bij de bekende Amsterdamse meubelmaker Carel Breytspraak jr., maar zijn rekening ontbreekt. Dat geldt ook voor de verder onbekende 'de Bois' die op de rekening van Van der Horst voorkomt in verband met meubelen.⁷⁴

Cuel was niet de enige kamerbehangen die aan het huis werkte: ook de Haarlemmer Folkert Burman (ca. 1752-1810) voerde verschillende werkzaamheden uit.⁷⁵ Burman was in de eerste plaats schilder, en als zodanig sinds 1788 lid van het Haarlemse Sint-Lucasgilde.⁷⁶ Daarnaast noemde hij zich ledikant- en kamerbehangen.⁷⁷ Ook voor Burman is dit de vroegst bekende opdracht. Verder zijn van hem alleen onderhoudswerkzaamheden bekend voor huis Akerendam te Beverwijk (1807) en voor Paviljoen Welgelegen (1809-1810).⁷⁸ Of Burman eerder voor de familie Barnaart werkte, is onbekend.

Er is duidelijk een verdeling van en hiërarchie in werkzaamheden te zien tussen de twee kamerbehangers. Burman verrichtte het voorbereidende behangerswerk in het hele huis. Hij behing de wanden met linnen en beplakte dit met papier. Vervolgens bracht Burman het papierbehang aan, grotendeels geleverd door Cuel, terwijl Cuel de stoffen wandbespanningen vervaardigde. Cuel maakte de gordijnen op de bel-étage, Burman die voor de slaapkamers, met uitzondering van de slaapkamer met kabinet. Via Cuel werden tapijten besteld voor de bel-étage, terwijl Burman een kleed voor de boekenkamer maakte en een paar gangkleden.

5.3.3 De eerste leveranties: het papierbehang

Van Joseph Cuel zijn twee rekeningen bewaard, uit 1806 en 1807. [Zie Bijlage 5: 5.3] Zij lijken alle werkzaamheden weer te geven die hij voor Barnaart in het huis uitvoerde, evenals alle materialen die hij daarvoor leverde. In tegenstelling tot andere ambachtslieden zijn er van Cuel geen aanbestedingscontracten bekend, en hetzelfde geldt voor Burman. Hun werkzaamheden zullen direct met Barnaart afgesproken zijn. Het is daarmee onduidelijk in hoeverre Van der Hart nog betrokken was bij de uitvoering van de voornaamste en beeldbepalende stofferingen – de wandbespanning met draperieën en de gordijnen van in ieder geval de salon en de grote antichambre.

In totaal bedragen de rekeningen bijna f 32.000,- (f 12.134,18,8 in 1806 en f 19.696,0,8 in 1807). Het bekleden en stofferen van een meubel word per stuk berekend, het werk van de knechten per dag. Op de rekeningen valt onderaan te lezen ‘reçu 21 maart 1807’ en ‘reçu 30 maart 1808’ in het handschrift van Cuel, gevolgd door zijn handtekening. Op deze data werden de rekeningen voldaan. Hier trof de behanger nu eens een opdrachtgever die wel makkelijk zijn rekeningen kon betalen.

De rekeningen werpen meer licht op het atelier van Cuel en de mensen die daar werkten. Dat zijn minstens twee knechten aangezien er gesproken wordt van ‘ouvriers’. Zij krijgen 30 stuivers per dag betaald (f 1,50). De kosten die zij ter plekke maken worden vergoed. Dit zijn reiskosten (zij reizen met de trekschuit), logement te Haarlem en eten en drinken. Een deel van de werkzaamheden wordt in de winkel (‘à la boutique’) in Amsterdam uitgevoerd, zoals het pas maken en naaien van tapijten. De goederen worden vervolgens verpakt in kisten naar Haarlem gestuurd. Of dit transport per boot dan wel via de weg gebeurt, wordt niet duidelijk.

Op 21 maart 1806 begint Cuel zijn eerste rekening met de leverantie van behangselpapier. De behangleveranties lopen tot in oktober 1806. Vanaf eind die maand begint Cuel met het feitelijke behangerswerk, eerst in de privé-vertrekken op de bel-étage (de kleine zijkamers en daagse eetkamer), en vervolgens vanaf eind november 1806 met de representatieve vertrekken: de grote eetzaal en de grote zijkamer. In het eerste halfjaar van 1807 volgen een aantal losse leveranties van meubelen en behangselpapier. In oktober 1807, mogelijk wanneer ook de bouwheer weer in de stad verblijft, gaat Cuel verder met het pas maken van een aantal tapijten, de inrichting van de salon op de bel-étage en die van de slaapkamer met kabinet op de eerste verdieping.

Het was steeds Burman die het papier aanbracht. Burman begon op 1 maart 1806 al met de voorbereidingen; vanaf augustus kon het behang geplakt worden. Hoewel Burman op zijn rekening vermeldt op welke dag hij in welke kamer werkt, is dit onvoldoende om – in vergelijking met de rekeningen van Cuel – vast te stellen welk papier in welke kamer aangebracht werd. In ieder geval werd

het papierbehang toegepast in de daagse vertrekken op de bel-étage en in de slaapkamers van de familie op de tweede verdieping. De keuze voor de soort wandbekleding weerspiegelt daarmee de functie van de verschillende ruimten: in de vertrekken die buiten het zicht van de bezoekers lagen werd volstaan met papierbehang.

De wijze waarop de wanden bereid werden voor het aanbrengen van papier dan wel een stoffen bekleding was gelijk. Burman maakte eerst een ondergrond door linnen aan elkaar te naaien en op te spannen met spijkers. Vervolgens werd het linnen beplakt met vellen papier. Overal werd daartoe 'best Engelberger linnen' gebruikt, behalve in de daagse eetkamer: daar volstond het blijkbaar het oude linnen te hergebruiken.⁷⁹ Voor het papier gebruikte Burman 'gemeen' (gewoon) papier van 12 stuivers, waar in de spreekkamer en in de zijvleugels nog eens 'fijn papier' van 16 stuivers overheen kwam.

De eerste levering door Cuel betreft tien rollen wit papierbehang met bijen, op 21 maart 1806, wat meteen Barnaarts belangstelling voor Napoleon onderstreept: de keizer had de bij gekozen als één van zijn persoonlijke symbolen.⁸⁰ Er zijn contemporaine voorbeelden bekend van dergelijke behangselpapieren. Tot 16 oktober betreffen de leveranties alleen papierbehang. De leveranties worden summier beschreven, zodat niet altijd duidelijk is hoe het motief eruitzag of voor welke ruimte het bestemd was. Zo kreeg de grotere antichambre een nankingkleurig gesatineerd behang met rand, maar het behang voor de naastgelegen kamer wordt alleen gegeven als 'décor' met rand. Met *nanking* kon zowel een kleur als een stofsoort aangeduid worden. [afb. 5.20] Als kleur is het te vergelijken met een natuurlijke katoen. Voorbeelden kunnen richting geel-bruin gaan en beige-rose. Als stof is nanking een stevige katoensoort die gebruikt werd voor kleding en als eerste bekleding van meubelen. Cuel gebruikt de term in zijn rekeningen in beide betekenissen. *Satiné* duidt op een glanzende afwerking van het papierbehang. De glans werd bereikt door gegrondeerd papier op een marmeren tafelblad te leggen, met fijn talkpoeder te bestrooien en vervolgens het oppervlak te borstelen totdat er een zachte glans werd verkregen.⁸¹

Met een *décor* werd een de rol vullend ontwerp bedoeld. Hier binnen was een grote variatie aan voorstellingen mogelijk, bijvoorbeeld van figuren in grisailles, landschappen of een stofimitatie. Bij gebrek aan duidelijke behangfragmenten uit de bouwtijd, en gezien de enorme productie van verschillende ontwerpen in die tijd, is het ondoenlijk na te gaan welk ontwerp precies bedoeld is. De eerste zijkamer had een houten lambris op vijf voet hoog (ca. 1m50). Daarboven werd het behang geleverd door Cuel aangebracht. Het patroon van dit behang is onbekend, maar het zal gepast hebben bij de oorspronkelijk rose kleur van het houtwerk.⁸² [afb. 5.21]

Wel is het mogelijk in het algemeen iets over de decoratie te zeggen. Het volgende behang dat Cuel vermeldt betreft kolommen. Deze bestonden uit

vier onderdelen, die uitgeknipt en aan elkaar geplakt werden: een middendeel ('grande colonne'), een kapiteel en basement ('haut et bas', op dezelfde rol) en een fries ('frise du bas'). Hiervan zijn voorbeelden te vinden voor deze periode, zoals van de firma Zuber & Cie. [afb. 5.22-5.23] Op 8 en 15 augustus zijn op dezelfde rekening nog vier van dergelijke kolommen te vinden. De prijzen voor de verschillende onderdelen zijn gelijk, alleen heet de 'haut et bas' nu 'chapiteaux et bosse'. Een voorbeeld van een kamer met papierbehang in de vorm van kolommen is nog te zien in Harderwijk. [afb. 5.24]

De volgende leverantie betrof geen rollen, maar 20 *panneaux*: panelen, wijnrood met grijs. Mogelijk werden deze op deuren geplakt, of als lambriseringsgebruikt. Cuel leverde daarna voor vier ruimtes een behang bestaande uit een middendeel, soms omschreven als *décor*, samen met een boven- en onderrand. Het papier dat Cuel levert op 10 oktober 1807 vormt waarschijnlijk zo'n geheel voor een kamer: 9 rollen *décor*, 3 rollen ornamenten, 10 rollen gesatineerd papier met een 'stenen' grond en nog 2 rollen boven- en onderrand. Opvallend genoeg zijn de randen het duurste (80 stuivers ten opzichte van de 50 stuivers voor het *décor*). Eén *décor* werd gebruikt voor de kleinste van de zijkamers; waar de andere een plek vonden is onbekend.

Een andere groep behang wordt door Cuel met een kleur aangeduid: het 'fonds nanking satiné' voor de grotere van de kleine zijkamers; een behang 'fonds jaune d'étoffe' en een met een 'fonds bleu'. Dit laatste was mogelijk als aanvulling op een eerdere leverantie voor de daagse eetkamer bestemd, aangezien de twee rollen hetzelfde kostten als het papierbehang daar (f 8,-). In de daagse eetkamer werd tijdens de laatste restauratie een snipper behang gevonden die waarschijnlijk van de bouwtijd dateert. Het betreft lichtblauw papier (lompennapier) met een opdruk (blokdruk) van donkerblauwe en witte strepen, wat een repeterend patroon suggereert. Dit komt overeen met een behang dat bijvoorbeeld een draperie verbeeldt, wat goed aansluit bij de overige ruimten.⁸³ [afb. 5.25-5.26] Omdat de kolommen onder het papier voor de daagse eetkamer [Antichambre no. 6] vermeld staan, zijn die mogelijk hier geplaatst.

In de eerste papierleverantie zitten ten slotte drie bovendeurstukken. De aanduiding 'peints' wijst erop dat deze niet bedrukt maar beschilderd waren. Zij kostten f 10,- per stuk, een fractie van wat de bovendeurstukken die De Lelie vervaardigde kostten (f 100,- tot f 350,-). Burman levert nog drie papieren schoorsteenstukjes voor 30 stuivers per stuk.

In 1807 verkoopt Cuel nogmaals papierbehang aan Barnaart. Aangezien alle kamers gereed waren voor het einde van 1806, is het onduidelijk waar dit behang gebruikt werd. De 19 rollen papierbehang met 3 rollen rand vermeld op 23 maart 1807 houden mogelijk verband met het bezoek van koning Lodewijk

op 27 april daarop. In ieder geval zijn zij met f 4,- per rol prijzig. Dan volgt er in juni en augustus 1807 nog een laatste behangleverantie, van het eerder genoemde *décor* en ‘papier jaune d’étoffe’. Een andere mogelijkheid is dat dit voor de buitenplaats Vogelsang werd gebruikt. Op de rekening van Burman staat in ieder geval niet vermeld dat hij deze papieren ook aanbrengt.

Zelf leverde Burman ook behang, voor de kinderkamer en de middelste slaapkamer. Het behang voor de kinderkamer was het goedkoopste dat Barnaart kocht (à f 1,20 per rol). Cuel verzorgde al het overige met prijzen tussen de f 2,- en f 10,-. De hoogste prijs per rol werd voor een rand betaald: de randen zijn over het algemeen duurder dan het fond dat zij omlijsten. Waar Cuel en Burman hun papier betrokken vermelden zij helaas niet, maar uit de volgende casus wordt duidelijk dat Cuel papieren verkocht van de Amsterdamse producenten Berger en Bourier. [zie § 5.4]

5.3.4 De salon

De salon, met daarachter de uitstek met kasten en secreet. Detail van plattegrond bel-étage. Van Straaten (1812), pl. 26. De salon na restauratie (2022).

Foto: Arjan Bronkhorst.

In de salon bevindt zich de enige bewaard gebleven stoffering uit de bouwtijd: de wandbespanning, de gordijnen met garnituur en draperieën, en een bekleed zitameublement. [afb. 5.28] Deze zijn tijdens het leven van Barnaart waarschijnlijk nooit vervangen, en werden steeds met de verkoop van het huis aan een volgende eigenaar mee verkocht. Datzelfde gold voor de stofferingen (wandbespanningen en gordijnen met draperieën) van de naastgelegen grote zijkamer, tot ze in 1897 werden vervangen. De salon wordt hier eerst besproken, omdat het de enige ruimte is waar de stoffering met de rekeningen vergeleken kan worden. Dit vergemakkelijkt de bespreking van Cuels werk in de andere vertrekken. In de praktijk ging Cuel in 1806 eerst aan het werk voor alle overige

ruimten op de bel-étage. Pas in oktober 1807 noteerde hij werkzaamheden aan de salon.

De salon ligt rechtsachter aan de tuinkant van de bel-étage. De bezoeker betreedt de salon via de voorgelegen antichambre of via de grote eetzaal. Eén van de halfronde deuren geeft toegang tot de dwarsgang, terwijl de in het wandvak rechts van de ramen verborgen deur naar het uitstek leidt met daarin een secrete en kasten. Boven de deuren bevinden zich schilderstukken van Adriaan de Lelie, met zogenoemde Pompeiaanse figuren op een zwarte achtergrond. De wanden zijn door middel van een betimmering symmetrisch in vakken verdeeld. Op de lange wanden bevinden zich enerzijds de schoorsteenmantel met spiegel, en anderzijds de dubbele deur naar de grote eetzaal. De met paars marmer belegde schoorsteenmantel werd geleverd door Franzi maar kwam uit Italië. In het midden bevindt zich een rozet met een putto op een leeuw. Dit motief is te vinden op meerdere schoorsteenmantels geleverd door Franzi en gaat terug op een antieke cameo.⁸⁴ Cortenberghe leverde de schoorsteenspiegel en de damspiegels tussen de ramen en de deuren van de korte zijde. Hij vergulde ook het houtsnijwerk dat Nijman leverde voor de pilasters. Het plafond werd vervaardigd door J.J. Martin. Het centrale motief is een cirkel gevuld met bladmotieven en er omheen slingerende wijnranken.

De grote wandvakken op de lange zijden, evenals de twee smalle wandvakken aan weerszijden van de ramen, hebben een bespanning van gele zijde met draperie in dezelfde stof, bevestigd over vergulde lansen en met rozetten. De vakken zijn symmetrisch verdeeld door gedraaide, wit met paarse koorden, vastgezet met kleine rozetten. Elke baan zijde heeft onderaan een geborduurd motief van een strohalm met bloemen. In het midden van de draperieën is een geborduurde krans van korenaren te zien. De raambekleding bestaat uit gele zijde gordijnen met een oorspronkelijke violetkleurige, fluwelen draperie, over vergulde stokken met een hoofd in het midden. Daaronder bevonden zich oorspronkelijk nog katoenen ophaalgordijnen.

Latere wijzigingen

Net als de andere kwetsbare delen van het interieur hebben de stofferingen van de salon al meerdere reparaties en daarmee wijzigingen ondergaan. Niet alles van wat we nu zien is origineel. In 1897, 1915, 1930 en 1991 vonden restauraties plaats aan het huis en de salon. In 1897, na de aankoop door de provincie, zijn de stofferingen (gordijnen, wandbespanning, meubelstoffering) afgenomen en gestoomd door Palthe.⁸⁵ [afb. 5.29] De stofferingen werden gerepareerd en opnieuw aangebracht door H. Pander en Zonen (Meubelfabriek Hollandia). Het passement werd daarbij 'gerepareerd en aangevuld'.⁸⁶ Waarschijnlijk werd toen al het passement in de vorm van geweven banden vervangen: op foto's uit 1902 zien deze er overal nieuw uit. [afb. 5.28] Het klosfranje is waarschijnlijk het franje dat gerepareerd werd. Verder werden er 50 nieuwe rozetten voor de

wandvakken gemaakt door de firma H.B. van Wijk en Zoon te Den Haag, terwijl zij 52 oude rozetten opnieuw verguldden.⁸⁷ Het tapijt is in 1911 vervangen door een parketvloer. In 1915 en 1930 werden de stofferingen bij de komst van een nieuwe Commissaris weer onder handen genomen. Wat er in 1915 werd gedaan is onduidelijk. In een artikel uit 1924 over de zitmeubelen staat vermeld: 'Alleen de fluweelen overtrekken werden hernieuwd, gecopieerd naar het oorspronkelijke bekleedsel, paars fluweel en gele zijde.'⁸⁸ Dit moet wel verwijzen naar de restauratie in 1897, want bij vergelijking van foto's van de salon uit 1902 en 1924 is de bekleding hetzelfde. Inderdaad is aan de achterkant van de ruggen van de stoelen nu gele zijde te vinden. In 1930 werden de gordijnen opnieuw gevoerd en van nieuwe franje en galon voorzien. De draperieën van de ramen werden daarbij gerepareerd met het franje en galon afkomstig van de gordijnen.⁸⁹

Bij de restauratie van 1991 werd het textiel van de wandvakken afgenomen en gerepareerd. Het is onduidelijk waaruit die reparaties precies bestonden, anders dan het verstevigen van de stof met zijdedraad.⁹⁰ Bij de vooralsnog laatste restauratie (2012-2021) zijn de gordijnen en draperieën onder handen genomen door Ikat Textielrestauratie BV te Cruquius. Een deel van de meubelen uit de salon werd geconsolideerd, opnieuw verguld en opnieuw bekleed door respectievelijk restauratoren Vincent van Drie (Utrecht), Willem Coolen (Boxtel) en de firma Oostendorp (Montfoort).

Wandbespanning

Het maakloon voor de wandvakken bedroeg f 50,- per vak. Cuel maakte geen onderscheid in de kleinere en grotere vakken. Op de wandvakken kwam eerst een doekraam. De bespanning vervaardigde Cuel van banen gele zijde, die verticaal aan elkaar genaaid zijn. Iedere baan heeft onderaan een geborduurde graanhalm in een lauwerkrans. [afb. 5.27 en 5.43] De bespanning werd gevoerd met katoenbatist en aan de achterkant verstevigd met doek. Burman voerde opvallend genoeg geen voorbereidende werkzaamheden uit aan muren van de salon, in tegenstelling tot de Grote zijkamer, waar ook een bespanning van stof kwam. Cuel leverde al het benodigde passement. Voor het wandvak bestond dit allereerst uit gedraaide, wit met paarse koorden (*passement de sort cablé*), aan de onderkant vastgezet met kleine vergulde rozetten. De bovenkant is verborgen onder de draperie. De koorden verdoezelen de naden tussen de verticaal aan elkaar genaaide banen zijde. Rond het middelste koord is de zijde geplooid, mogelijk om het koord beter op zijn plaats te houden. De bovenkant van het wandvak heeft een horizontale baan breed passement (*large passement pour encadrement du dit meuble*), aan de onderkant is hetzelfde passement te vinden boven een smaller passement (*[passement] idem plus étroit*). Beide hebben gestileerde bloemmotieven. De wandvakken hebben aan weerszijden een vergulde lans met horizontaal daarop bevestigd een pijl. De draperie van gele zijde bestaat uit twee zijvallen en een geplooid middenval. Bij de grotere

wandvakken is de middenval in het midden nogmaals opgehaald met een verguld schildje met Marshoofd, waaronder twee violet met wit gedraaide koorden met kwasten van klosfranje afhangen (fort *glands*, à f 11,-). Cuel leverde in totaal twaalf schildjes. De andere acht schildjes werden voor de raambekleding gebruikt (twee bovenin en twee voor de embrasses), wat te zien is op een foto uit 1902. [afb. 5.31] De draperie is omzoomd met zijde klosfranje in violet en wit en twee banen passement, dezelfde als die onderaan het wandvak. In het midden hebben de draperieën een geborduurde krans van korenaren. [afb. 5.41] Het borduurwerk kostte samen f 350,- en werd waarschijnlijk niet in het atelier van Cuel uitgevoerd.

Raambekleding

Van der Hart gaf geen van de kamers een koof voor gordijnen, waardoor de vormgeving van de raamaankleding veel vrijer was dan in het Kopshuis. Het maakloon van de gordijnen en draperieën in de salon bedroeg f 80,- per raam. Cuel vermeldt geen materialen voor het vervaardigen van ophaal- of glasgordijnen. Deze moeten er wel geweest zijn, gezien de leverantie van twee paar gordijnroeden per raam en de vermelding in de inventaris van 1851 van 'twee katoenen ophaalgordijnen'. Mogelijk zijn deze nog te zien op de foto uit 1902. [afb. 5.31] Toen de stofferingen in 1897 schoongemaakt werden door Palthe, was er sprake van een 'lila bloem in het geverfde gordijn' die bijgekleurd moest worden. Mogelijk werd hier een ophaalgordijn mee bedoeld. Deze gordijnen zijn niet meer aanwezig, evenmin als de wit satijnen gordijnen, die op de rekening van Palthe genoemd worden. Ook de embrasses, nog te zien in 1902, zijn verdwenen. Wel aanwezig zijn de overgordijnen van gele zijde en de draperieën. De gordijnen zijn geplisseerd met lint en met ringen opgehangen aan de roede. Net als de draperieën van de wandvakken zijn ze omzoomd met wit en violet klosfranje en een band smal passement. Aan de onderzijde hebben ze nog een tweede band breder passement.

De draperieën van de ramen zijn van violet fluweel – nu bruin verkleurd – dat een sterk contrast vormde met de gele zijde. Het is een voorbeeld van het gebruik van complementaire kleuren waar het empire in sorteerde. Dit zullen we ook in de andere vertrekken tegenkomen. Het fluweel werd afgezet met een dubbele rand breed passement en het wit-violette klosfranje. Het fluweel heeft een zelfkant van afwisselend roze-witte streepjes. [afb. 5.34] Om de draperieën te bevestigen, leverde Cuel per raam een garnituur bestaande uit twee staande, holle metalen buizen waarop een horizontaal een vergulde roede werd bevestigd. De huidige garnituur bestaat uit een plank met in het midden een hoofd met helm met een leeuwte erop, dat op een Minerva-hoofd lijkt. Een dergelijke garnituur komt op de rekening voor in de slaapkamer met kabinet op de eerste verdieping (*planches à tête de Minerve et ses attributs*).⁹¹ Een eventuele decoratie van de roeden in de salon wordt niet nader omschreven. Mogelijk heeft op enig

moment een wisseling plaatsgevonden tussen de twee vertrekken. Het is niet bekend waar Cuel deze en de andere onderdelen die hij niet zelf maakte, betrok.

Het lijkt alsof de draperie uit één stuk bestaat dat weelderig over de roede is gedrapeerd, maar in feite bestaat ze uit drie losse delen: een geplooid middendeel en twee zijvallen [afb. 5.34-5.36] Het middendeel bestaat uit een halfrond stuk fluweel met driehoekige inkepingen. Deze zijn vastgenaaid om de plooiën te vormen. Aan de achterkant werd de stof met katoenbatist verstevigd; tegenwoordig is deze met een moderne gele satijn gevoerd. Het middendeel werd met koperen ringetjes aan haken op de plank opgehangen. De ringen werden bij de laatste restauraties vernieuwd. De zijvallen bestaan elk uit twee verticale banen, eindigend in een grote driehoekige punt. Wanneer ze opgehangen zijn, weer met ringen aan de plank, vallen ze in plooiën naar beneden. Het deel aan de binnenzijde heeft een inzet van gele zijde, eveneens afgezet met klosfranje en passement, dat de indruk geeft dat hier nog een stuk gele zijde los gedrapeerd is.

Een vergelijking van het beschikbare beeldmateriaal leert dat de draperieën van de ramen vóór de restauratie van 1991 anders gedrapeerd waren. Toen in de jaren 1980 de ruimte verhuurd werd aan een filmdistributeur, is van de draperieën één nieuwe gemaakt als omlijsting voor een beeldscherm. [afb. 5.32] De huidige drapering is gebaseerd op de foto's van 1902 en 1924. De gordijnen en draperieën hebben wel wat lengte verloren: op de foto uit 1902 is te zien dat zij toen langer waren.

Meubelen

Voor de salon leverde Cuel een bijzonder rijk en groot zitameublement, bestaande uit twee grote canapés (à f 400,-), twee kleinere banken (*tête-à-têtes*, voor f 300,-/stuk), zes armstoelen (à f 150,-) en zestien stoelen (à f 100,-). De canapés werden op de rekening omschreven als 'rijk gesneden & geheel verguld, gegarneerd met hun zitkussens van paardenhaar en ronde kussens van duvet en gedoubleerd met tijk en bekleed met violet velours & zijdegalon'. [afb. 5.36-5.40]

De meubelen zijn van gesneden beukenhout, dat mat en glanzend verguld is. De voorpoten hebben canelures en eindigen in een bal, de achterpoten zijn sabelpoten. De voorpoten lopen door in de armleggers, die de vorm hebben van balusters eindigend in een papyrusmotief met Egyptisch kapiteel. De gecanneleerde armleggers van de fauteuils en de banken hebben manchetten en sluiten met een palmetmotief aan op de ruggen. De ruggen zijn rechthoekig en licht concaaf, met gecanneleerde zijsteunen. Alle overige regels hebben een decoratie van snijwerk en bladeren en rozetten uitgevoerd in *pâte*. De zittingen zijn aan de voorzijde halfrond. De fauteuils zijn breder dan de stoelen, met een lagere zitting en een hogere rug. De banken hebben gesloten zijwangen.

Bij wie Cuel de meubelen betrok, is onbekend. Er is geen stempel of merk aanwezig dat naar een maker leiden kan. In de collectie van het Mobilier

National te Parijs bevindt zich evenwel een overeenkomstige fauteuil (GMT-1103). De fauteuil is eveneens van beukenhout maar wit geschilderd. De decoratie wijkt op een aantal punten af. Zo hebben de armleggers een rond element op het eind in plaats van kapitelen, en lopen de cannelures op de zijregels van de rug niet volledig door. Het snijwerk aan deze stoel is in het algemeen minder verfijnd dan bij de stoelen in Haarlem. Deze fauteuil is helaas evenmin gemerkt. Gezien het feit dat de Haarlemse stoelen van beukenhout zijn en niet het in de Republiek courantere iepen, dat ze kwalitatief hoog snijwerk hebben dat aansluit bij vergelijkbare Franse meubelen,⁹² en dat van Cuel bekend is dat hij meubelen uit het buitenland invoerde, zullen de meubelen van de salon eerder Frans dan Hollands zijn.

Cuel leverde het ameublement bekleed, met 'violet fluweel en zijdegalon'. Het violet fluweel vormde een sterk contrast met de vergulding en droeg in belangrijke mate bij aan het kleurenschema van het vertrek. Zowel de ruggen als zittingen waren geheel omzoomd met passement. De banken hadden een los zitkussen, gevuld met paardenhaar en veren en elk nog twee kussens versierd met kwasten. Deze laatste kussens zijn verdwenen.

Sinds 1807 hebben de bekleding en vergulding heel wat reparaties ondergaan. In het meubilair is nu een driedeling te zien in de bekleding:

1. Een bekleding van een bruin fluweel;
2. een nieuwere bekleding van paars fluweel, en
3. een moderne, rode zijden bekleding.

Aangenomen wordt dat het bruine fluweel de eerste bekleding is, die verkleurd is, net als dat van de draperieën van de ramen. Het passement is, gezien de vele gaatjes in de stof, waarschijnlijk nieuw of opnieuw aangebracht in 1897.⁹³ De tweede bekleding is aangebracht bij de restauratie in 1897. De derde is in de jaren 1980 aangebracht, toen een deel van dit ameublement opgesteld stond in Paviljoen Welgelegen. [afb. 5.27] Bij de laatste restauratie is een deel van het ameublement opnieuw bekleed met een violet fluweel en geel passement.

Wanneer de salon niet gebruikt werd, werd het kwetsbare ameublement beschermd met hoezen van bombazijn. De hoezen hadden een katoenen franje en die voor de kussens van de banken nog katoenen kwastjes: ook met de hoezen om de meubelen heen zag het geheel er verzorgd uit.

Cuel completeerde de aankleding van de salon met de leverantie van een mahoniehouten haardscherm en drie mahoniehouten consoletafels. Het haardscherm (f 150,-) was met het violet fluweel bekleed en gedecoreerd met verguld bronsbeslag. De drie consoletafels (f 1500,- samen) bestonden uit één grotere en twee kleinere, met bronsbeslag en wit marmeren bladen. Deze stonden voor de drie damspiegels. Verdere gegevens over deze intussen verdwenen

meubelen zijn niet bekend. In ieder geval zijn ze niet dezelfde als de twee vergulde consoletafels die te zien zijn op foto's uit 1902. [afb. 5.28; 5.45] Door hun oudere stijl vallen deze tafels uit de toon in de empire kamer. Waarschijnlijk werden ze in 1879 wel met het huis mee verkocht, want op de lijsten van mee te verkopen goederen komen '2 penanttafeltjes' in de salon voor. In de inventaris van 1851 worden twee vergulde consoletafels vermeld, op de 'slaapkamers van de jonkers Volkert en Rudolph' op de eerste etage. De tafeltjes verdwenen na 1965 uit het huis, maar één is inmiddels teruggevonden en teruggeplaatst.⁹⁴

Beschouwing

Het is de vraag of we in de decoratieve elementen van de salon meer moeten zien dan simpelweg modieuze elementen. De lansen, pijlen, rozetten en godenhoofdjes zijn ornamenten die in het empire veelvuldig gebruikt werden. De korenaren minder, al zijn een paar voorbeelden te vinden in *Recueil de dessins d'ornements d'architecture* (Parijs, 1813), uitgegeven door Joseph Beunat.⁹⁵ De geborduurde korenaren en lauwerkransen hebben mogelijk een diepere betekenis. Barnaart trad in december 1803 toe tot de Haarlemse vrijmetselaarsloge 'Vicit Vim Virtus'. In januari 1804 verkreeg hij al de graden van Gezel en Meester. De korenaar zou dan verwijzen naar de graad van Gezel en de lauwerkrans naar die van Meester, als de symbolen die Barnaart bij zijn bevordering daartoe ook werkelijk gekregen zou hebben.⁹⁶ Een ander voorbeeld van empire borduurwerk in deze precieze vorm is niet bekend. [afb. 5.41-5.44]

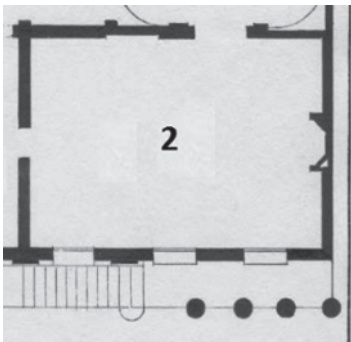
Ook voor de rest van de stofferingen is geen exact voorbeeld gevonden in de vorm van een prent of ander ameublement. Wel zijn een aantal van de decoratieve elementen in de zaal in het algemeen terug te vinden in de prentserie *Meubles et Objets de goût* [...], zoals kransen, de vergulde lansen en de verticale pilasters van de gordijnarmatuur.⁹⁷ Deze elementen gaan op hun beurt terug op het werk van Percier en Fontaine. In George Smith's *A Collection of Designs for Household Furniture and Interior Decoration* (1808) komt een bank met gekruiste koorden voor. [afb. 5.46] In de *grand salon* van keizerin Joséphine te Fontainebleau werd in 1809 overigens ook een goudkleurige bespanning met borduurwerk in paars aangebracht, door Joséphines persoonlijke *tapissier* Michel-Jacques Boulard (1761-1825). Dit interieur kwam echter pas ná de salon in Haarlem tot stand.⁹⁸

Er is één verslag bekend van een bezoeker aan huis Barnaart.⁹⁹ Barones Jeanette van Delen (1762-1830) en haar man, Cornelis van Foreest (1756-1825), namen op 4 maart 1807 deel aan een souper in het huis. Jeanette schreef daarvan een verslag: 'Om 8 uren werden wij opgewagt in den Zijd kamer aan de Rechterhand, die zoo schoon en kostbaar gemeubelieerd was, als immer gezien hebben, in plaats van behangsel was de gehele kamer behangen met gele Taf en chocola Couleur en by wyze als getrouseerde gordijnen met brede Franje –

bruin met gouddraad omzet, en getrouseerd, de gordijnen voor de glazen waren van de zelvde Stof, en van boven met gouden Pylen, als het waren vast gemaakt. Voor de schoorsteen een superbe grote spiegel en op de brede Marmeren Lyst voor de schoorsteen stond eene Pendule verbeeldende Paul en Virginie, door 2 Mooren gedragen. Voorts superbe Canapees Boudeuses¹⁰⁰ Fauteuils en Stoelen. een Ronde Marmere Tafel op zeer Antique vergulde pooten, de 2 penant Tafels onder de spiegels na rato en deze waren gegarneerd met gemene Rood aarden Potten met allerley Bloemen. De vuurhaard was zeer Fraaij Zwart met gepolyst staal'.¹⁰¹

De schrijfster gaat verder hoe de kamer gebruikt werd: er werd bouillotte (een kaartspel) gespeeld aan grote ronde tafels. De beschrijving van de 'zijdkamer' voldoet aan de stoffering van de salon – zij het dat de draperieën omschreven worden als 'chocolade bruin'. Dat komt inderdaad overeen met hun huidige uiterlijk, maar niet met het violet van de rekening en de latere inventaris. Bruine stoffen worden ook niet vermeld op de rekeningen van Cuel en Van der Meulen. Bovendien bezocht Jeanette het huis vóór oktober 1807, de datum waarop Cuel in zijn rekening aangeeft voor de salon te werken. Zou Barnaart een eerdere, tijdelijke stoffering hier hebben laten aanbrengen? Er zijn helaas geen verdere bronnen die dit mysterie kunnen ophelderen.

5.3.5 De Grote zijkamer

De Grote zijkamer, detail van plattegrond bel-étage. Van Straaten (1812), pl. 26. De Grote zijkamer na de restauratie, gezien naar de dubbele deuren naar de salon, 2015. Foto: A.-K. Adolph.

De Grote zijkamer, ook wel Antichambre (no. 2) of 'Etrurische kamer' genoemd, is het eerste vertrek rechts van de vestibule. Jan Kamphuijsen verzorgde alle schilderingen in dit vertrek. Op de zestien pilasters is een wijn-rankmotief in rood (volgens de rekening: 'or moulu', ofwel verguld bronskleur) afgebeeld dat zich opwerkt uit een klassieke vaas. De pilaster tussen de twee dubbele deuren naar de salon heeft een meer uitgebreid motief met putto

aan de basis. Boven iedere pilaster is een klassieke vaas te vinden waarop een vrouw staat. Het fries bestaat uit een herhalend motief van ranken met een putti in het midden in 'gebronsd groen'. Kamphuijsen schilderde eveneens de bovendeurstukken. Boven de dubbele deuren tonen de lunetten de godinnen Rhea en Diana in hun wagens omringd door putti, in gebronsd groen op witte grond, 'bij wijze van onyxen'.¹⁰² De hoekstukken tonen figuren tegen een helder blauwe achtergrond. Het bovendeurstuk van de deur naar de vestibule is rond met een dansende figuur met lier en twee musicerende putti, groen gebronsd op witte grond, de hoekstukken weer met een rode decoratie op blauwe grond. Het paneel daarboven toont putti naast een vaas, net als dat boven de schoorsteen. De architraaflijst van acanthusbladeren, de dekljst van de deuren en de lijst boven de lambriseringen schilderde Kamphuijsen in 'gebronsd groen'. Hoe de originele lambrisering eruit zag, is onbekend. Kamphuijsen vervaardigde alleen een dekstuk. Kladschilder Jan Valter bracht een doek van fijn linnen aan dat hij mogelijk verder beschilderde.¹⁰³ Waarschijnlijk geeft de huidige lambrisering de oorspronkelijke toestand goed weer.

De schoorsteenmantel geleverd door de firma Franzi is van wit marmer met geel belegde decoraties.¹⁰⁴ Op de schoorsteenmantel staat een boogspiegel van Cortenberghe met bewerkte rand 'in verguld bruneer goud met gevoeliende franse spiegelglazen'.¹⁰⁵ Hij leverde verder de twee damspiegels. Martin vervaardigde het stucplafond met een omvangrijke rozet in het midden, bestaande uit afwisselend klassieke vazen en wijnranken in een paraplu motief.¹⁰⁶ De kroonluchter die in het midden aan het plafond hing is verdwenen.

Cuel leverde voor dit vertrek de wandbespanningen, de raambekleding, een aantal meubelen en een tapijt. Hoewel Cuel ook spiegels kon leveren, werd hier dus voor Cortenberghe gekozen. Op de vloer lag een gespijkerd tapijt, dat door Cuel werd aangebracht. In 1851 lag hier een Doorniks tapijt, dat mogelijk hetzelfde was. Alle originele stofferingen en meubelen zijn verdwenen. Door Cuels rekening te relateren aan de stofferingen van de salon en vonden in de antichambre, is het toch mogelijk een beredeneerde voorstelling te maken van hoe het vertrek eruit zag.

Raambekleding

Cuel vervaardigde hier, net als in alle andere vertrekken op de bel-étage, de gordijnen en draperieën. Daarvoor leverde hij de verschillende passementen, koord, sierknoppen, rails en roeden. Wat hij niet leverde, was de stof voor de overgordijnen en draperieën. Deze kwam bij Van der Meulen vandaan.

Cuel maakte rolgordijnen voor de zes ramen aan de voorzijde van het huis.¹⁰⁷ Deze waren van dun wit katoen (*cambric*) met een onderrand van katoenen franje van 60 duimen lang en 30 duimen breed (ca. 156 x 78 cm).

De oorspronkelijke kleurstelling van de raamaankleding en de andere

stofferingen in de grote zijkamer vermeldt Cuel niet. In de inventaris van 1851 wordt hier alleen gesproken van ‘3 neteldoeksche gordijnen en 3 stel volzijdde overgordijnen met draperieën en ornamenten.’¹⁰⁸ Die ornamenten bestonden net als in de salon uit een garnituur met vergulde kolommen voor de draperieën en zes matvergulde sierknoppen met Jupiterhoofden om de gordijnen mee te bevestigen. De garnituur (f 150,-/stuk) en knoppen (f 12,-/stuk) waren goedkoper en daarmee eenvoudiger dan die in de salon (resp. f 300,- en f 15,-/stuk).

Er zijn twee aanwijzingen met betrekking tot de kleur van de stofferingen. Op zijn rekening vermeldt Cuel franjes ‘fond chamois et gris bleu pour Rideaux & Draperies’. Dit zijn de gordijnen en draperieën voor de ramen, die dus (klos) franje hadden in grijsblauw op een *chamois* basis. Met *chamois* – letterlijk: gems – werd een gele tot roze kleur aangeduid. Dit zou goed aansluiten bij de roze verf gevonden op de deuren en betimmeringen tijdens de restauratie in 1991.¹⁰⁹ In de lijst van meubelen, overgedragen in 1879 worden in de grote zijkamer ‘drie paar donker blaauw en *feutre* [vilt] zijden overgordijnen met bijbehorende antieke draperieën’ vermeld.¹¹⁰ De vermelding van ‘antieke draperieën’ doet vermoeden dat het om de stoffering uit de bouwtijd gaat. De gordijnen en draperieën werden niet overgenomen door de provincie. Ze waren in ieder geval (donker) blauw van kleur.

In de salon waren de franjes voor de gordijnen wit op een violette basis. De gordijnen waren deels van wit satijn, deels van gele zijde. Geel was verder de kleur van de wandvakken en draperieën. Violet was de kleur van de draperieën van de ramen en de bekleding van het ameublement. Als we deze verdeling van de kleuren doortrekken naar de grote zijkamer, dan zou hieruit volgen dat de ramen grijsblauwe gordijnen hadden met *chamois*-kleurige draperieën, wat ondersteund wordt door latere bronnen. De wandvakken zouden bespannen zijn met een blauwe stof met eveneens blauwe draperieën, en het ameublement bekleed met *chamois*-kleurig fluweel. Op de rekening van Van der Meulen zijn een aantal blauwe stoffen te vinden: *bleumorant* satijn en lustring, en *turquine* poudesoie. Dit zijn alle drie zijden stoffen. Bij vergelijking blijkt met *bleumorant* een lichtere kleur te worden bedoeld dan met *turquine*. Gezien de vermelding van donkerblauwe gordijnen, is het waarschijnlijker dat het *turquine* werd gebruikt.¹¹¹

Op de rekeningen van Van der Meulen komt maar één stof voor die als *chamois* omschreven wordt, namelijk 220 el *chamois*-kleurige tafzijde voor f 968,-. Dat is een zeer grote hoeveelheid. *Chamois*-kleurig fluweel werd echter niet geleverd, en grijsblauwe zijde evenmin. Het is daarom waarschijnlijker dat de wandvakken met deze stof bekleed werden.

De wandvakken

Op de wandvakken bracht Burman eerst ‘best Engelberger linnen’ aan, dat hij aan elkaar naaide en opspande. Cuel rekende f 50,- per vak voor het maken van de bespanning met draperie – hetzelfde bedrag als voor de wandvakken in de

salon. Voor de decoratie leverde hij 30 el smal gesatineerd passement, 36,5 el passement *crête à batons* [?], 12 grote kwasten, 20 el gedraaid koord, 30 sierknoppen met Neptunushoofden, 18 halve rozetten en 12 leeuwenklauwen 'voor de draperieën'. Hoe de kleine hoeveelheden passement werden gebruikt is niet na te gaan, maar in de wandvakken zijn bij de laatste restauratie gaten aangetroffen die overeenkomen met het gebruik van 5 sierknoppen boven en drie onder per vak. [afb. 5.47-5.48] Boven zullen eerder de grotere Neptunushoofden gebruikt zijn, onder mogelijk de halve rozetten. Aangezien de hoeveelheid klosfranje geleverd voor de zijkamer ongeveer gelijk is aan die voor de salon (176,4 el tegenover 172 el resp.), zullen ook hier de draperieën van de wandvakken met klosfranje omzoomd zijn. De hoeveelheid breed passement die Cuel opvoert is echter een derde van de hoeveelheid gebruikt voor de salon. Het is daarmee niet waarschijnlijk dat dit ook voor de wandvakken werd gebruikt.

Meubelen

Cuel voert alleen kosten op voor het bekleden (*façon*) van een zitameublement voor de grote zijkamer, bestaande uit 2 banken, 2 *carreaux* (kleinere banken), 8 armstoelen, 8 stoelen, twee voetenbankjes en een haardscherf, alle van mahoniehout. Het haardscherf werd door hem nieuw verkocht, evenals twee consoles en een theetafel van mahonie met 'kapitelen, plint en fries, mat verguld met wit marmer [blad]'. In Huis Vogelensang te Bennebroek – nog altijd in bezit van de familie Barnaart – bevindt zich een empire ameublement dat qua aantallen precies aan deze omschrijving voldoet, en dat gelijk mag worden gesteld aan het ameublement uit de grote zijkamer. [afb. 5.49-5.53] Eén van de kleine banken is gemerkt: 'JACOB·D·R·MESLEE'. Dit was tussen 1803-1813 het merk van Georges Jacob (1739-1814) en zijn zoon François-Honoré-Georges Jacob Desmalter (1770-1841) in compagnie, gevestigd in de rue Meslée te Parijs.¹¹² Het is daarmee mogelijk dat Barnaart dit ameublement zelf kocht in Parijs tijdens zijn bezoek in 1803. Dit zou verklaren waarom Cuel alleen maakkosten voor de bekleding opvoert.

Dit model zitmeubelen met de gladde gebogen armleuningen en het fronton op de kapregel was kennelijk populair, want er zijn meerdere ameublementen van Jacob van bekend. Ook koning Lodewijk had een soortgelijk ensemble in zijn privévertrekken staan. Opvallend is dat de ornamenten in uitsparingen geplaatst zijn – mogelijk werden die pas later door Barnaart uitgezocht. Het haardscherf sluit met de vele kleine rozetten en de rozetten op de hoeken aan bij de zitmeubelen. Cuel bekleedde de meubelen met een onbekende stof, afgezet met een breed passement met palmetmotief, en een smaller, vergelijkbaar passement voor over de stoffeernagels. De vier banken hadden elk twee vierkante kussens met op elke hoek een kwast. In de inventaris van 1851 wordt slechts vermeld dat dit ameublement met zijde bekleed was. Het ameublement is nu met een moderne zijde bekleed. Alleen het haardscherf

heeft nog een oudere bekleding van een rode stof met een lichte decoratie van een vaas met aan weerszijden een zwaan.¹¹³

Het lukte Cuel wel om Barnaart een aantal andere, kostbare meubelen voor dit vertrek te verkopen: een theetafel à f 700,- en consoletafels à f 450,- per stuk. De maker is onbekend. De prijzen van deze meubelen zijn zeer hoog als we ze vergelijken met soortgelijke meubelen die Cuel aan koning Lodewijk verkocht. De grote gueridons die de koning kocht kostten bijvoorbeeld zo'n f 300,- – f 400,-.¹¹⁴ Het gaat hier dus om zeer rijk uitgevoerde meubelen. De tafels hebben een fries van dansende vrouwenfiguren in brons. Deze decoratie is gebaseerd op een antiek Romeins fries, bekend als de Borghese dansers. [afb. 5.56] Het fries was erg populair en werd veel gebruikt als inspiratiebron voor de decoratieve kunsten. De figuren werden vaak geïnterpreteerd als bacchanten een toepasselijk thema in de zijkamer met zijn wijnranken.¹¹⁵ Hier zijn guirlandes en een putti op een sokkel toegevoegd aan de oorspronkelijke voorstelling.¹¹⁶ Een vergelijkbare theetafel is te vinden in de Salon du Déjeuner in het Grand Trianon te Versailles (inv.nr. T.252.c). [afb. 5.54] Ook hiervan is de maker onbekend. De vrouwenhoofden op de hoeken van de consoles zijn dezelfde als afgebeeld in een verkoopcatalogus van Joseph Beunat (1767-1831).¹¹⁷

De bronzen decoraties op de meubelen zijn daarmee waarschijnlijk Frans. In combinatie met de hoge prijs van de meubelen lijkt het waarschijnlijk dat Cuel deze uit Frankrijk importeerde.

Ten slotte vervaardigde Cuel beschermhoezen van 'nanking blanc' voor de wandvakken en de meubelen. De hoezen van de wandvakken waren geplisseerd en afgezet met witte katoenen franje, en werden met 68 koperen spijkers vastgezet. In 1941 werden op de tentoonstelling 'In Holland staat een huis' in het Stedelijk Museum te Amsterdam nog een aantal van deze hoezen tentoongesteld.¹¹⁸ Helaas zijn ze daarna verdwenen.

5.3.6 De Grote eetzaal

Grote eetzaal, detail van plattegrond bel-étage. Van Straaten (1812), pl. 26.

Grote eetzaal, Huis Barnaart, 2015. Foto: A.-K. Adolph.

De Grote eetzaal of Marmerzaal was het middelpunt van de bel-étage en kreeg een daarbij passende aankleding. De wanden worden door bogen en pilasters met Korinthische kapitelen symmetrisch verdeeld. De wanden werden door Martin grotendeels bekleed met imitatiemarmer van gepolijst stucwerk in rood met groene pilaren. De kapitelen, de sluitconsolen van de arcade en de kroonlijst zijn van verguld snijwerk, vervaardigd door Christiaan Welmeer.

In de middelste boog is steeds een dubbele deur geplaatst, met daarboven een half rond bovendeurstuk van De Lelie. De bogen aan weerszijden van de deuren bevatten spiegels of geprofileerde muurvlakken. Aan de kant van de daagse eetzaal zijn hier twee piramidevormige kolomkachels te vinden, geleverd door de firma J. le Febvre Caters et fils uit Doornik. De raamwand is een erker met drie dubbele ramen en smalle damspiegels geleverd door Corthenberge. De eetzaal had oorspronkelijk een stucplafond van Martin dat later deels vervangen is. De rekeningen uit de bouwtijd geven geen aanwijzingen wat het meubilair betreft, maar de inventaris van 1851 geeft wel een beeld van de inrichting en het gebruik van de zaal. Er stonden toen een massief mahoniehouten eettafel met inlegbladen, 24 mahoniehouten stoelen met groen fluwelen zittingen, twee mahoniehouten trumeau buffetten met marmeren bladen en twee bordenwarmers met marmeren bladen. Een aantal van deze meubelen bevindt zich mogelijk nu in de collectie van het Gemeentemuseum Den Haag.¹¹⁹ Op de vloer lag een geschilderd vloerzeil.¹²⁰

De huidige kleurstelling in deze zaal was niet de eerste keuze van Barnaart. Uit de rekeningen blijkt dat Martin in eerste instantie de opdracht had gekregen het stucwerk uit te voeren in 'kunstgeel en groen marmer'.¹²¹ In het najaar van 1807 werd Martin echter gevraagd om de kleur van de grote muurvlakken te wijzigen in het huidige rood. Beide kleurstellingen zijn te zien op de presentatietekening van Van der Hart. [afb. 5.13] De reden voor deze wijziging was waarschijnlijk niet een verandering in mode, maar de tegenvallende kwaliteit van het eerste

stucwerk. In een declaratoir van 20 september 1806 verplichtte Martin zich namelijk om de muren van de eetzaal wekelijks na te lopen op beschadigingen en ze daarbij te wassen, te zuiveren en te polijsten. Verdere documenten over deze kwestie ontbreken helaas, maar uit de rekeningen van kladschilder Jan Valter blijkt dat de muren van de eetzaal tussen 14 augustus en 6 november 1807 de nieuwe kleurstelling kregen. Valter paste daarop de kleur van de deuren, luiken en ramen aan naar een 'extra fijne bronscouleur'.¹²²

In de grote eetzaal had Cuel alleen werk aan de raambekleding. Op de rekeningen van Cuel en Burman komen geen werkzaamheden voor die met de wijzigingen samenhangen. Toch zullen zij in ieder geval werk hebben gehad aan het afnemen en weer ophangen van de stofferingen.

Raamaankleding

Het is niet geheel duidelijk hoe de aankleding van de ramen in de Grote eetzaal eruit zag, omdat de bronnen tegenstrijdige aanwijzingen geven. Mevrouw Van Delen zag de zaal in maart 1807, dus nog in de eerste, geel/groene kleurstelling: 'Om 11 uren werden wij in de Eet zaal geleid, dit gezegt daar binnen komende was overheerlijk een Coupel Zaal met 5 spiegels van boven tot onder, Zoo hoog de zaal was. De gehele kamer was verder gestucadoort met allerlei Couleuren van Marmer. Voor de Raamen dubbele gordynen van blauw of groen Fluweel, ook de stoelen.'¹²³ In de inventaris van 1851 worden hier inderdaad stoelen met zittingen van groen fluweel genoemd. De raamaankleding wordt echter beschreven als 'drie katoenen ophaalgordijnen en drie stel gele zijden overgordijnen met draperieën en ornamenten'.

Op de rekening uit 1806 van Cuel komen tussen 20 november en 29 december kosten voor de eetzaal ('Salle no. 5') voor. Dit betrof als eerste 111 el (klos)franje in 'capucine et verd pistache' en 124 el geweven passement (broché) van twee duimen breed, ongetwijfeld om gordijnen en draperieën mee te omzoomen. *Capucine* is de oostindische kers, als kleur is het een fel rood-oranje; *pistache* is een heldergroene kleur. [afb. 5.57-5.58] De gordijnen werden geplisseerd. Om ze te bevestigen leverde Cuel zes gordijnroeden van gepolijst ijzer met koperen katrollen, dus twee per raam. Er werden 102 grote koperen ringen gebruikt om de gordijnen op te hangen, 34 per raam. Ze konden opengetrokken worden met een koord. Van ophaalgordijnen is geen sprake. Mogelijk bedoelde mevrouw Van Delen dit met de 'dubbele gordijnen': twee over elkaar.

Om de draperieën te bevestigen gebruikte Cuel drie vergulde 'tirées en serpent' (à f 40,-) en 12 sierknoppen met Jupiter- en Neptunushoofden, waarschijnlijk 4 per raam. Het is niet duidelijk wat met de 'stok in de vorm van een slang' bedoeld werd: een gebogen of gedraaide roede, of toch echt een element met een slangenkop? Op plaat 175 van de *Meubles et objets de goût* is een raamdecoratie te zien met een verguld element dat uitgelegd kan worden als een 'slang', hoewel die hier een zwanenhoofd heeft. [afb. 5.59] Het vervaardigen van de gordijnen met

draperie kostte f 50,- per raam, veel minder dan de f 80,- voor de salon en zijkamer. Ze waren daarom waarschijnlijk eenvoudiger dan de raamaankleding in die kamers.

Wat de stoffen betreft, één van de twee rekeningen van Van der Meulen is door Barnaart gemerkt 'voor Fluweelen en zijde stoffen tot Ameublement van de groote Eetkamer, f 1951,15,-'.¹²⁴ Dit zou betekenen dat alle op deze rekening genoemde stoffen uitsluitend voor de grote eetzaal gebruikt werden. Dit waren pistache, violet en *nanquins* fluweel, geel en violet taf, violet gebrocheerd satijn, en wit en grasgroen satijn. De grootste hoeveelheid betrof 'geel Taf[zijde]'. Dat lijken wel erg veel verschillende kleuren en grote hoeveelheden voor één zaal – al waren een aantal empire ontwerpen inderdaad erg bont. De eerste leverantie betreft pistachekleurig en violet fluweel. Wellicht werd dit gebruikt voor de 'groene en blauwe dubbele gordijnen' die Van Delen zag bij haar bezoek. Van de kleuren genoemd in het passement komt alleen het pistache voor, als fluweel en tafzijde. Een vergelijking van de data waarop Cuel furnituren leverde voor de eetzaal met de rekening van Van der Meulen geeft weer hele andere stoffen: zilvergrijs en *turquine* lustrig, en 'effen pelong'. De conclusie is dat we wel nooit zeker zullen weten welke stoffen hier gebruikt werden.

Voor de grote eetzaal is het als enige mogelijk om de rekening van Cuel met de ontwerptekening van Van der Hart te vergelijken. De tekening toont een gordijn, opgehouden door een onzichtbaar element, met daarover een draperie.

Op de scheiding met de spiegel is de draperie samengevat met een enkele kwast, en hangt daar in meerdere vallen neer tot over de lambriserig. De draperie is in de vorm van een festoen, geheel omzoomd door franje. In het midden is een vooruitstekend deel zonder franje. Gordijn en draperie zijn van dezelfde, lichte stof, terwijl de franje meer roze of geel lijkt met aan beide uiteinde groen. Net als bij de tekening voor de salon van huis Elsenburg te Maarssen [afb. 5.64] vertoont het ontwerp in het algemeen overeenkomsten met eigentijdse raamaankleding, zoals afgebeeld in de prentserie *Collection de Meubles et Objets de goût*. [afb. 5.59 en 5.61] De draperie bedekt hier ook de spiegel. Hoe dat er voor de gehele wand uit zou zien, geeft afbeelding 5.63 weer.

In hoeverre is deze schets nu een ontwerp, meer dan een impressie van een mogelijke aankleding? En in hoeverre volgde Cuel deze na? De lichte kleur van de gordijnstof en het rood uit de franje volgen de tekening, maar de draperie was vrijwel zeker van een andere stofsoort en een contrasterende kleur. Er zijn geen aanwijzingen dat deze doorliep over de spiegels. De aparte roeden en *tirées* duiden eerder op een aparte opmaak per raam. In het vooruitstekende middendeel van de draperie op de tekening is wellicht de vorm van de 'tirée en serpent' te herkennen. De vergulde decoraties ontbreken bij Van der Hart, terwijl op de hoek wel een koord met kwast aanwezig is. De conclusie is dat de tekening een eerste impressie gaf die niet één-op-één door de behanger werd nagevolgd.

5.3.7 De kleine zijkamers

De kleine zijkamers op de plattegrond van Van Straaten (2012), p. 26.

Zijwand van de tweede kleine zijkamer tijdens restauratie, 2012. Foto: auteur.

De eerste kamers waar Cuel chronologisch gezien aan werkte, waren de vertrekken bedoeld voor dagelijks gebruik, aan de linkerzijde van de bel-étage: de twee kleine zijkamers (op de rekening: *Antichambres no.s 3 & 4*) en de Daagse eetkamer (*Salle à manger no. 6*). De zijkamers worden samen vermeld op de rekening en daarom hier samen besproken. De eerste en kleinere van de zijkamers was een smalle ruimte met één raam. De noordwand werd geheel in beslag genomen door een zilverkast, die bekleed was met groen laken.¹²⁵ Een deur gaf toegang tot de achtergelegen zijkamer. Deze grotere kamer had twee ramen met een damspiegel ertussen. Samen met de schoorsteenspiegel werden ze geleverd door Corthenberge, terwijl de eenvoudige witte schoorsteenmantel van de firma Franzi kwam. De Lelie schilderde voor dit vertrek een 'stuk met kinderen wit op groene grond', dat zich waarschijnlijk boven de schoorsteenspiegel bevond, maar nu verdwenen is.¹²⁶ Gezien de prijs was het van een vergelijkbare kwaliteit als het bovendeurstuk voor de Daagse eetkamer. De daagse zijkamer heeft van de vertrekken op de bel-étage het meeste van de oorspronkelijke inrichting verloren. Alleen de spiegellijsten zijn mogelijk nog origineel.¹²⁷

Raambekleding en meubelen

De raambekleding in de kleine zijkamers was overeenkomstig, aangezien de materialen en het maakloon samen op de rekening vermeld worden. De kamers hadden dezelfde soort rolgordijnen als in de Grote zijkamer. Daarover kwamen gordijnen en draperieën over vergulde lansen (één per raam). Verder waren er per raam vier dofvergulde sierknoppen met Venushoofden. Het maakloon bedroeg f 50,- per raam.

Cuel gebruikte 121 el franje met een zwart fond en klapproosrode motieven om de gordijnen en draperieën mee te omboorden (f 968,-). De gordijnen

kregen verder een dubbele rand gewezen passement van 2 duim breed. Op de rekening van Van der Meulen komen geen zwarte stoffen voor. Wat rood betreft is er alleen 'vleeschcouleur' lustrine te vinden. De inventaris van 1851 vermeldt alleen dat de gordijnen van zijde waren.

Cuel leverde 12 stoelen en 6 armstoelen die slechts omschreven worden als 'garnie', bekleed. Met f 27,- per stuk waren ze een stuk eenvoudiger dan de stoelen van de grote zijkamer en de salon. Cuel vermeldt op 5 februari 1807 de leverantie van een mahoniehouten canapé met zitkussen en twee rolkussens in nanking. Met het nanking wordt hier eerder een katoenen onderbekleding bedoeld en niet de kleur van de overbekleding, gezien het feit dat Cuel op 22 juni vervolgens kosten opvoert voor het bekleden van een canapé met fluweel. Op basis van de kleurstelling van het passement voor deze canapé – een gewezen passement in zwart en klapproosrood, en eenzelfde, breder passement voor de kussens – mogen we concluderen dat de canapé voor de kleine zijkamer bedoeld was. De twee kussens hadden samen nog 8 'glands', ofwel kwasten, een voor iedere hoek. Inderdaad vermeldt de boedelinventaris van 1851 in de daagse zitkamer een zitameublement, bestaande uit een mahoniehouten canapé, 12 stoelen en nog maar 2 armstoelen met zwarte paardenharen zitkussens.¹²⁸

5.3.8 De Daagse eetkamer

De Daagse eetkamer op de plattegrond van Van Straaten (1812), pl. 26 en na de restauratie in 2012. Foto: Arjan Bronkhorst.

Vervolgens werkt Cuel aan de Daagse eetkamer ('Salle à manger no. 5'). Van de oorspronkelijke aankleding bleef het houtwerk, de schoorsteenmantel met spiegel en schilderstuk, een bovendeurstuk en het plafond bewaard. Het plafond boven een toog werd weer vervaardigd door Martin. De grote decoratie in het midden bestaat uit een rozet met daarom een ovale rand van plantenmotieven, in een rechthoekige omlijsting van acanthusbladeren. In de zwikken bevinden

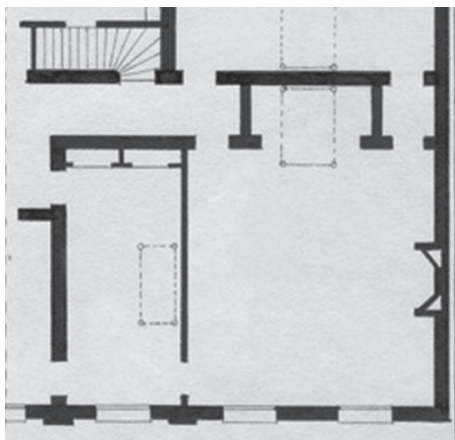
zich decoraties van planten die de vier jaargetijden verbeelden.¹²⁹ De wanden zijn door een betimmering min of meer in vakken verdeeld. In de wand met de naastgelegen Grote eetzaal zijn drie kasten ingebouwd.¹³⁰ Timmerman Nijborg verzorgde de kroonlijst en de panelen die versierd zijn met bloemen en bladeren. Het fries boven de deuren, bestaande uit rozetten en bladeren, werd geleverd door Welmeer. De oorspronkelijke kleur van de houten delen wordt niet vermeld in de rekeningen, wel dat zij 'glansig opgeschilderd' werd. Kladschilder Jan Valter schilderde ook het 'effen daar komende behangseldoek'.¹³¹ De wanden waren verder behangen met papierbehang geleverd door Cuel, dat reeds besproken is.¹³² Adriaan De Lelie schilderde de twee 'stukken geelbrons op witten grond, een kleine en een grote' met putti boven de schoorsteen en de deur naar de Grote eetzaal.¹³³ De witte schoorsteenmantel is de oorspronkelijke geleverd door Pieter Franciscus Franzi. Het is een van de drie 'rijken witten statuaire mantels met alle toebehoren'.¹³⁴ De spiegel werd geleverd door Corthenberge en bestond oorspronkelijk uit twee delen. Op de vloer lag vermoedelijk een vloerzeil geleverd door Hermanus Smit.¹³⁵

Raambekleding

De raamaankleding kostte f 50,- per raam. De ramen hadden een bekleding vergelijkbaar met die van de representatieve zalen. Elk raam had een paar gordijnen aan ringen en een draperie over een vergulde lans. Elke draperie was verder bevestigd met drie kleine, vergulde Marshoofden. Gordijnen en draperieën waren net als in de salon omzoomd met een rand van zijden klosfranje, hier *aurora* op een zwarte basis. Met *aurora* werd in die tijd een kleur aangeduid die kon variëren van zachtroze tot roze-beige. [afb. 5.65] Daarnaast waren de gordijnen dubbel omrand met een breed geweven passement, en gebruikte Cuel koord tot embrasses of decoratie.

Met de kleurstelling in de salon als uitgangspunt – de draperie volgt de kleurstelling van de fond passement – zou volgen dat de gordijnen *aurora* of een verwante kleur waren met een zwarte draperie, en dat de stoelbekleding zwart was. Inderdaad is in de inventaris van 1851 in de daagse eetkamer sprake van 18 mahoniehouten stoelen met zwarte paardenharen zittingen. Cuel levert voor de stoelen 127 ellen passement van een zwarte decoratie op *aurora* basis.¹³⁶ Dit passement is vergelijkbaar met het zeer smalle passement dat voor de stoelen van de salon gekocht werd. Dit laatste passement was 'pour encadrement', om de zittingen en eventueel ruggen mee te omkaderen en stoffeerspijkers mee te verbergen. In de inventaris is verder sprake van rode zijden gordijnen. Als eerder gesteld bij de kleine zijkamers komt alleen de 'vleesch-couleur lustring' hiervoor in aanmerking.¹³⁷

5.3.9 De slaapkamer met kabinet

De slaapkamer met alkoof. Afgebeeld in Van Straaten (1812), pl. 27.

Op de eerste etage richtte Cuel slechts één van de vijf slaapkamers in, de ‘slaapkamer met kabinet’. Dit was wel het meest representatieve van de slaapvertrekken. Voor twee andere slaapkamers leverde Cuel het papierbehang. Burman bracht dit aan en verzorgde de aankleding van de kinderkamer en logeerkamer. Blijkbaar vond men het te duur om ook de andere slaapvertrekken door Cuel in te laten richten.

De slaapkamer met kabinet bevindt zich rechts voor. Aan de voorkant zijn twee ramen. Aan de noordzijde was een alkoof waarin het ledikant stond, beide zijn nu verdwenen. Op de plattegrond van Van Straaten (1812) is het ledikant met het hoofdeinde tegen de muur in de alkoof geplaatst.¹³⁸ De oostwand kreeg een schoorsteenmantel van J.D. Frauen en J. Guillot te Amsterdam met een vergulde spiegel geleverd door Cortenberghe. Van der Horst maakte een lambrisering, schuifluiken voor de ramen en zittingen er onder. De westwand vormde de afscheiding met het naastgelegen kabinet, waarin een tweede ledikant stond. In 1851 vermeldt de inventaris hier een ‘kersenhouten ledikant met groen moirée behangsel’.¹³⁹ Het kabinet had één raam en een kastenwand. Het plafond hier was gemaakt door Martin en had een ‘middenstuk of roos’.¹⁴⁰

Wandbekleding

Voor de wanden vervaardigde Cuel een geplisseerde bespanning die bevestigd werd met 56 kleine vergulde knoppen. In tegenstelling tot de andere sierknoppen die hij leverde waren deze van *ormolu*, ofwel verguld koper. Dit en het kleine formaat verklaart waarschijnlijk de lage prijs van f 2,- per stuk. Cuel rekende acht dagen om de bespanning en het tapijt in deze kamer te plaatsen. De enige aanwijzing voor de kleur van de wandbespanning is het passement van de raam- en bedstoffering in violet en geel. Zoals eerder gezegd werd er door

Van der Meulen een grote hoeveelheid gele zijde, violet fluweel en tafzijde geleverd. Het is daarom goed mogelijk dat de slaapkamer eenzelfde kleurstelling had als de salon, in paars-geel. In de inventaris van 1851 wordt op zolder een ameublement beschreven dat hieraan voldoet: ‘een mahoniehouten ledikant met 2 paardenharen rollen, geel en paars zijde behangsel, 2 gele zijden glasgordijnen, een kamer geel zijden muurbehangsel, draperieën en ornamenten’. In de slaapkamer staat op dat moment een witgeschilderd ledikant met sits behangen.¹⁴¹

Raambekleding

Voor de ramen van de slaapkamer kwamen gordijnen gemaakt van katoenbatist [*percaille*], afgezet met grote katoenen franje en een kleine bies. Daarover kwamen in de slaapkamer geel zijden overgordijnen met violet en geelzijden franje. Ook deze waren geplisseerd, met lint. De draperieën werden omzoomd met dezelfde franje en bevestigd over de ‘vergulde plank met het hoofd van Minerva en haar attributen’, die waarschijnlijk later in de salon belandde. Voor de gordijnen en draperieën samen werden nog per raam vier *ormolu* vergulde sierknoppen gebruikt, waarschijnlijk twee voor de embrasses aan weerszijden van het raam en twee voor bevestiging van de draperie.

In het kabinet kwam eveneens een gordijn van katoenbatist. Cuel voert hier 30 el zijdefranje op met een *chaumois* basis voor de gordijnen en draperie. Het is daarmee waarschijnlijk dat de zijden overgordijnen dezelfde kleurstelling hadden als die van de grote zijkamer. De draperie voor het raam in het kabinet werd bevestigd over een vergulde roede met een fakkel aan het uiteinde en twee sierknoppen voorstellende de ‘smekende en dreigende Liefde’. Op de rekening zijn nog vier sierknoppen te vinden: twee arenden en twee ‘met hoofden’. Het is onduidelijk waar deze gebruikt werden. De zijden gordijnen en de draperie werden afgezet met een rand van geplisseerd passement en een smaller passement met mozaïekmotief.

Meubelen

Voor de slaapkamer leverde Cuel een nieuw ameublement dat bestond uit een ledikant, toilettafel, secretaire, chiffonnière, commode, klaptafel, wastafel, nachttafel ‘à colonne’, bidet, 8 fauteuils en 6 stoelen. Alle meubelen waren van mahoniehout. De toilettafel had een bewegende spiegel met een lade en kastje eronder, en bronzen appliqués. De secretaire, chiffonnière en commode hadden een marmeren blad. De stoelen werden bekleed met linnen geleverd. Daarna zijn ze verder met zijde overtrokken.¹⁴² Het passement voor de stoelen was even uitgebreid als dat van het ameublement in de salon: een breed passement van ‘18 lignes’, en twee smallere passementen van 12 en 6 lignes breed. Daarbij werd nog een kleine hoeveelheid breed en een smal passement van gedraaid koord gebruikt. Cuel gaf aan dat hij een hoeveelheid mozaïek passement aan Breytspraak gaf, ‘voor de stoelen’. Breytspraak was dus

waarschijnlijk de vervaardiger van de zitmeubelen, en mogelijk van het gehele slaapkamerameublement.

Van Breytspraak zijn als gezegd geen rekeningen aan Barnaart bekend.

Cuel leverde alleen voor deze slaapkamer een ledikant. Voor de andere kamers werden of ledikanten bij anderen betrokken, of ledikanten uit het oude huis gebruikt. Bijzonder was dat het mahoniehouten ledikant op een verhoging stond. Het ledikant was gedecoreerd met een niet nader omschreven vergulding en bronzen appliqués. Cuel vervaardigde ook het bed: drie matrassen van *fustein*¹⁴³ gevuld met wol en paardenhaar en een matras van tijk gevuld met veren, een rolkussen en vier losse kussens gevuld met veren. Daarover kwamen twee fijne wollen lakens en twee lakens van katoen, en een bedsprei. De ledikantgordijnen waren afgezet met hetzelfde franje als gebruikt voor de ramen. Ze werden bevestigd met vier matvergulde veren, twee schilden en één ‘pater pour le fond du lit’.

5.3.10 Overige leveranties

Alleen voor de slaapkamer met kabinet op de eerste etage leverde Cuel zelf een nieuw tapijt. In de slaapkamer kwam een Doorniks tapijt ‘à compartiments’. Een soortgelijke rand werd apart geleverd en aangenaaid, evenals een ‘bossing’, een rand om het tapijt op de kamer aan te laten sluiten. Cuel vermeldt dat de delen onzichtbaar en vlak aan elkaar werden genaaid en nog afgedekt met een lint met sterren erop. Het tapijt werd vervolgens ter plekke vastgespijkerd.¹⁴⁴ Het tapijt in het kabinet was eveneens Doorniks, maar met een andere dessin genaamd ‘Gosson’. Het is onbekend wat hiermee bedoeld werd. Voor vier vertrekken op de bel-étage – de salon en de drie zijkamers – naaide Cuel tapijten op maat in zijn atelier, om ze vervolgens in Haarlem te komen leggen.¹⁴⁵ Waar Barnaart deze tapijten kocht, blijft onbekend. In 1851 liggen er in de salon een ‘inlandsch’ tapijt en in de grote zijkamer een Doorniks tapijt. Het tapijt van de kleine zijkamers werd in 1824 vervangen door een Deventer tapijt.¹⁴⁶

Voor alle schoorsteenmantels op de bel-étage leverde Cuel nog ‘cuir de Russie’ ofwel juchtleer. Dit werd met koperen nagels vastgemaakt. Mogelijk werd het over de rookkanalen van de schoorsteenmantels geplaatst, ter bescherming tegen roetdoorslag.¹⁴⁷

Tot slot blijven er nog enkele kleinere leveranties op de rekeningen van Cuel over waarvan de plaatsing onduidelijk is. De 14 papieren schermmpjes, op 13 februari 1807 ‘gekocht door de heer Saportas bij akkoord’ bijvoorbeeld, die samen f 30,- kostten. Het is niet duidelijk waar of waarvoor ze gebruikt werden. Saportas is mogelijk de Amsterdamse regent en koopman Jacob Saportas.

Op november 1806 leverde Cuel nog 20 vergulde deurknoppen, ongetwijfeld voor de bel-étage. Deze zijn echter in de negentiende eeuw vervangen.

5.3.11 Beschouwing: stijl, smaak en het werk van Cuel

Huis Barnaart is een uniek voorbeeld van een huis dat bijna geheel door één kamerbehanger werd aangekleed. Barnaart gaf voor zijn tijd een vermogen uit aan de bouw, bijna f 300.000,-. Daarvan besteedde hij 10% (bijna f 30.000,-) aan Cuel. De kamerbehanger was na de architect en de aannemers de bestbetaalde leverancier voor het huis. Buiten de vestibule en de Grote eetzaal was het behangerswerk bepalend voor het uiterlijk van de vertrekken, door het gebruik van wandbespanningen in de grote zijkamer, salon en slaapkamer met kabinet, en papierbehang in de kleine zijkamers, Daagse eetkamer en overige slaapkamers. De stofferingen en het papierbehang completeerden het interieur tot een rijk geheel naar de laatste mode.

Met name de salon, met zijn goudgele wandbespanning en vergulde ameublement, is van een tot dusver ongekende rijkdom voor Holland. De aanwezigheid van een geheel verguld ameublement in het huis van een particulier moet uitzonderlijk geweest zijn. Er zijn in ieder geval geen andere voorbeelden van bekend. Zelfs koning Lodewijk had in zijn paleizen nauwelijks verguld meubilair staan, en ook dat werd geleverd door Cuel. Opmerkelijk genoeg zijn de koninklijk stoelen van hetzelfde model als de armstoelen van de Haarlemse salon. Blijkbaar had Cuel deze op voorraad – en waren ze goed genoeg voor een koning.¹⁴⁸ Ook de aanwezigheid van meerdere vertrekken met een stoffen behangsel lijkt uitzonderlijk te zijn, zoals zal blijken uit de volgende casus.

Daarbij is een kleurenschema toegepast met complementaire kleuren. Ingevuld op de plattegrond lijkt hier sprake te zijn van een spiegeling in de kleurstelling van de kamers: de salon en de kleine zijkamers hadden dezelfde kleurstelling (geel met violet/aurora), evenals de Grote zijkamer en de Daagse eetkamer. [afb. 5.66] Van antichambre naar salon naar Grote eetzaal kwam de bezoeker een steeds rijker interieur tegen.

Tijdgenoten schreven net zo weinig over het nieuwe huis als de eigenaar zelf. Maar het zegt wel wat over de contemporaine waardering dat het huis van Barnaart, nog voor de voltooiing, ervoor in aanmerking kwam om koning Lodewijk Bonaparte te huisvesten tijdens zijn bezoek aan Haarlem in 1807.

Wat bij deze casus ontbreekt is het contact met de opdrachtgever. We weten bij gebrek aan documentatie niet hoe dit verliep. Barnaart was in ieder geval persoonlijk op de hoogte van de laatste mode door zijn bezoek aan Parijs in 1803. Hier zag hij in ieder geval de Tuilerieën dat toen nieuw ingericht werd voor Napoleon als consul, en hij kocht er mogelijk meubelen bij Jacob-Desmalter. De veilingcatalogus van Barnaarts bibliotheek vermeldt een 'omslag met 225 stuks gekleurde Meubel-modellen', waarmee gezien het aantal goed de Franse prentserie *Collection de Meubles et objets de goûts* bedoeld kan zijn. De serie werd tussen 1802-1835 in afleveringen uitgegeven en beliep meer dan 225 platen.

In hoeverre Cuel eventueel overleg had met Van der Hart als architect valt eveneens lastig te zeggen. De controlerende rol die Van der Hart had naar de andere ambachtslieden toe bij de inrichting lijkt minder van toepassing op het werk van de stoffeerder. De schets voor de raamaankleding in de grote eetzaal werd in ieder geval niet nagevolgd. In het bestek met de schilder wordt vermeld dat de kleuren nog vast te stellen waren. Dit zal waarschijnlijk pas gebeurd zijn nadat de kleuren van de wandbespanning bekend was, en mogelijk op advies van Cuel.

5.4 Casus: Huis Cats, Leeuwarden

Begin mei 1808 ontving Cuel een brief van de koopman Pieter Cats, met het verzoek om diens nieuwe huis te Leeuwarden te komen bekijken en in te richten. Een twintigtal brieven, aantekeningen en nota's in het familiearchief Cats, uit de periode mei 1808-september 1809, geven het verloop van dit contact weer. Niet alleen van Cuel, ook van de architect en andere leveranciers die bij de bouw en inrichting betrokken waren bleven een groot aantal documenten bewaard.¹⁴⁹ De correspondentie met Cuel is incompleet: een aantal brieven en nota's waar hij in zijn brieven naar verwijst ontbreekt in het archief. De nota's zijn deels gepubliceerd in een artikel uit 1946, geschreven door de toenmalige Directeur der Gemeentewerken van Leeuwarden, dhr. C. van der Vlis, onder wiens leiding het huis tussen 1932-1935 verbouwd werd tot politiebureau.¹⁵⁰ Van Cats zelf zijn geen brieven aan Cuel overgeleverd.

Deze casus vormt een voorbeeld van hoe een welgesteld echtpaar buiten de hoofdstad een bekende kamerbehanger inschakelde om hun huis in te richten en hoe men daarbij te werk ging.

5.4.1 De opdrachtgevers

Pieter Cats (1763-1823) was een lakenkoopman uit Leeuwarden. Evenals Willem Philip Barnaart was hij doopsgezind, patriot en vervolgde hij sinds 1789 een politieke carrière. In dat jaar trouwde hij Rinske Heringa (1770-1834). [afb. 5.67-5.68] In 1792 maakte het echtpaar een reis door de Republiek en deed Friesland, Drenthe, Overijssel, Utrecht, Gelderland en Holland aan. Cats schreef naderhand een reisverslag op basis van de kasboekjes die hij tijdens de reis bijhield. Het gezelschap, dat verder bestond uit Cats zuster Anna, bezocht vele huizen die eerder in dit onderzoek genoemd zijn, waaronder het huis te Dieren, paleis Het Loo, kasteel Rosendaal en Welgelegen te Haarlem. Helaas worden die bezoeken slechts summier besproken. Over Welgelegen schrijft Cats slechts: 'Het vermaarde gebouw van den heer Hoope, welke zeer kostbaar en fraai gemaakt is'.¹⁵¹ In ieder geval bezochten zij dus een aantal nieuwgebouwde huizen. Daarnaast deden zij aankopen in onder andere Den Haag en Amsterdam. In Den Haag kochten zij bijvoorbeeld stoelen bij de bekende stoelenmaker Albert Eeltjes.¹⁵²

Pieter Cats dreef samen met zijn vader en broer een lakenhandel, maar zijn rijkdom vergaarde hij met de handel in onroerend goed en het verstrekken van geldleningen en hypotheeken. In de jaren 1796-1797 profiteerde hij van de sterk dalende prijzen van het onroerend goed door huizen en landerijen op te kopen. Cats staat in de jaren 1813-1814 dan ook op de vierde plaats van de ‘meest begoedigde’ inwoners in ‘het Departement Vriesland’. Zijn grootste aankoop deed Cats in 1805, toen hij eigenaar werd van het voormalig stadhouderlijk hof te Leeuwarden, afkomstig uit de verbeurd verklaarde boedel van Willem V. Hoewel wel is gesuggereerd dat Cats en zijn vrouw het hof kochten om het te bewonen, zal speculatie een belangrijkere reden zijn geweest. In ieder geval lieten Cats en zijn vrouw tussen 1806-1809 een nieuw woonhuis bouwen op percelen die zij bezaten aan de Nieuwestad te Leeuwarden, het huidige nummer 49. Op dat moment was Cats actief in het stadsbestuur van Leeuwarden, eerst als schepen en later als wethouder. In 1820 kocht Cats de buitenplaats Oranjestein in Oranjewoud aan en liet deze ingrijpend verbouwen.¹⁵³

Na het overlijden van Pieter Cats in 1834 bewoonden zijn nazaten het huis aan de Nieuwestad nog tot 1932. Toen werd het door de laatste bewoonster, Maria Johanna van Harinxma thoe Slooten (1864-1934), verkocht aan de stad Leeuwarden, die het verbouwde tot politiebureau. Het naastgelegen koetshuis werd brandweerkazerne. De verkoopster had zich bij de koop het recht voorbehouden om een aantal interieurelementen uit het huis te mogen verwijderen. Het ging om alle spiegels, de provisie-, glazen- en porseleinkasten in het souterrain en de eetzaal, een antieke schoorsteenmantel, een parketvloer, doekbehangsels, het houtsnijwerk in de vorm van guirlandes afkomstig van de bel-étage en ten slotte de vaste dekenkisten van de zolder.¹⁵⁴

Bij de verbouwing in 1932-1935 werd de indeling op alle verdiepingen gewijzigd. Er werden deuren dichtgemaakt, een lift geplaatst naast de trap en vrijwel alle schoorsteenmantels werden verwijderd.¹⁵⁵ In het souterrain werd de indeling het meest ingrijpend gewijzigd om ruimte te creëren voor een cellencomplex en dienstvertrekken. Op de begane grond werd de bestaande indeling grotendeels gehandhaafd, maar de muur tussen de twee kamers rechts van de gang werd weggebroken om er één groot dienstlokaal van te maken. Tijdens de verbouwing werden in de benedenzalen twee stukken behangselpapier gevonden.¹⁵⁶ De fragmenten, met verschillend motief, hebben een groen fond met decoraties in onder andere goud en zwart, ‘met opgelegd bloemwerk’. Hoewel eerder aangenomen werd dat deze uit de bouwtijd dateerden, bleken ze bij nader onderzoek uit het midden van de negentiende eeuw te stammen.¹⁵⁷ Door de ingrijpende wijzigingen zijn in het huidige pand, dat nu een restaurant-hotel is, weinig sporen over van het oorspronkelijke interieur. Alleen het marmer van de gang, enig stucwerk en de lambriseringen bleven bewaard. [afb. 5.75-5.78]

5.4.2 De bouw van het huis Nieuwestad 49, Leeuwarden

Nieuwestad 49 werd tussen 1806-1809 gebouwd naar plannen van de Amsterdamse ‘meester timmerbaas’ Jan Maaskamp (1757-1820). [afb. 5.69-5.70] Over Maaskamp en zijn werk is weinig bekend. Hij werd geboren in Vollenhove en verhuisde in 1780 naar Amsterdam. Op 3 mei 1803 werd hij ingeschreven in het bazenboek van het Amsterdamse timmermansgilde.¹⁵⁸ Tot 1813 werkte hij in compagnie met de timmerman Willem Reinier Nijhoff.¹⁵⁹ Buiten het Catshuis te Leeuwarden zijn maar twee andere panden te Amsterdam aan hem toe te schrijven.¹⁶⁰

Maaskamp en Nijhoff kregen van Cats betaald voor het vervaardigen van tekeningen en bestekken, en het leveren van modellen voor stucwerk, de gevel en het smeedwerk. Zij leverden verder wat houtwerk en kleinere waren voor het huis, zoals deurkrukken en twee schoorsteenstukjes à f 10,-.¹⁶¹ De dagelijkse leiding van de bouw was in handen van de Leeuwarder architect en latere stadsbouwmeester Gerrit van der Wielen (1767-1858). Deze tweedeling – tussen deels lokale mensen en deels mensen uit Amsterdam – is ook terug te zien onder de ambachtslieden en leveranciers die bij de bouw en inrichting betrokken werden. Zo leverde de Amsterdamse firma erven J.D. Frauen en J. Guillot het hardsteen voor de gevel, het marmer voor de gangen en een aantal schoorsteenmantels, voor ruim f 13.000,-, terwijl de bakstenen door Friese handelaars geleverd werden. Andere Amsterdamse leveranciers waren de firma F.H. van Corthenberge, die Boheems glas tot vensterglazen leverde, de smid J. Lammerding, en de beeldsnijder Johannes Voskuyl, die onder andere 58 voet aan lijsten sneed.¹⁶² Voor de meer bijzondere elementen keek Cats dus naar Amsterdam. Cats noemde Frauen en Guillot bijvoorbeeld een van ‘de meest vooraanstaande firma’s in het land op dit gebied’.¹⁶³

Voor de stoffering van zijn nieuwe huis koos Cats voor Joseph Cuel. Cats’ kasboekjes tonen dat hij eerder bij lokale behangers inkopen deed. In 1791 betaalde hij bijvoorbeeld f 197,- aan ‘mr kamerbehanger C. Halsema’.¹⁶⁴ Koenraad Halsema jr. (1741-1817) was gevestigd in de Kleine Kerkstraat te Leeuwarden.¹⁶⁵ De gordijnen en stoffen voor zijn vorige huis kocht Cats echter bij de Amsterdamse kamerbehanger J. Kickhefer. Die was in 1808 nog actief. Hoe kwam Cats nu bij Cuel terecht? Er blijken diverse lijntjes te hebben gelopen. Een aantal Amsterdamse leveranciers zal ongetwijfeld meegekomen zijn in het kielzog van Maaskamp en Nijhoff. Daarnaast had de familie Cats vanuit hun lakenhandel zelf contacten in Amsterdam, die ongetwijfeld lokale leveranciers konden aanbevelen. Tijdens hun reis in 1792 verbleef het echtpaar Cats te Amsterdam in logement De Zwaan op de Nieuwendijk, de straat waar ook Cuel gevestigd was. Ongetwijfeld bezochten zij de winkel, die net een halfjaar open was, al deden zij er toen geen aankopen. Ten slotte is het mogelijk dat Cats het werk van Cuel heeft bewonderd in Huis Barnaart. De

glasleverancier Cortenberghe schreef Cats in een brief van 17 februari 1808 dat hij werk had verricht ‘voor het huis van de heer W.P. Barnaart te Haarlem’. Als Cats weer eens naar Amsterdam kwam, kon hij hem daar rondleiden, aangezien dhr. Barnaart ‘mij vrijheid [heeft] gelaaten, om wanneer ik eenige goede vrienden had het gebouw van S.Ed. [zijn edele] te kunnen laten zien.’¹⁶⁶ Op dat moment waren de vertrekken op de bel-étage al ingericht door Cuel. Langs welke weg ook, de keuze viel op Cuel.

5.4.3 De correspondentie en het verloop van de werkzaamheden

Begin 1808 was de bouw zo ver gevorderd dat er aan het interieur begonnen kon worden. De bespreking van het interieur wordt bemoeilijkt doordat de situering van de in de correspondentie genoemde vertrekken onduidelijk is, bij gebrek aan plattegronden uit de bouwtijd. Er is ook geen inventaris of boedelbeschrijving gevonden waaruit de indeling blijkt. Die moet daarom afgeleid worden uit bouwsporen en uit latere tekeningen gemaakt voor de verbouw tot politiekantoor.

Het pand heeft een rechthoekig grondplan. Op elke verdieping deelde een middengang het gebouw symmetrisch in tweeën. Aan de linkerkant bevond zich achtereenvolgens steeds een kamer, de trap en een achterkamer. Aan de rechterkant lagen twee of meer kamers die met elkaar in verbinding stonden, de ‘appartementen’. Net als bij Huis Barnaart bevonden zich in het souterrain waarschijnlijk het kantoor van de heer des huizes en dienstvertrekken. Hier was ook een porseleinkamer te vinden. Op de begane grond bevonden zich de woonvertrekken, op de eerste verdieping de slaapvertrekken en op de zolder bergruimte en slaapvertrekken voor het personeel. [afb. 5.79-5.82] De indeling van de begane grond stelt ons voor een probleem. Er is in de brieven en nota's namelijk sprake van zes kamers: een kleine zijkamer, eetzaal, zaal, grote zijkamer, ‘cabinetje tussen de zij en eetkamer’, en een ‘achter zijkamer’. Er zijn echter maar vier grotere kamers te herkennen op de plattegrond uit 1932. De meest aannemelijke indeling is dat met de kleine zijkamer het vertrek bedoeld wordt dat bij binnenkomst links voor ligt en dat de eetzaal hetzelfde vertrek is als de achter zijkamer, eveneens aan de linkerkant van het huis. Tussen de eetzaal en de trap bevonden zich dan inderdaad een klein kabinet en een aantal kasten. Aan de rechterkant van de gang lagen dan de grote zijkamer (voor) en de zaal (achter). Dit komt ook overeen met de uniforme aankleding van de ramen in deze twee vertrekken. (§ 5.4.5) Op de eerste etage worden genoemd een *boven achterkamer*, *boven voorkamer*, *middelkamer*, *boven slaapkamer* en *kabinetje*. De ‘twee kabinetjes op de gang’ bevonden zich waarschijnlijk hier, aan weerszijden van de gang.¹⁶⁷

Op 5 mei 1808 schreef Cats aan Cuel met het verzoek zijn huis te komen bekijken. Bij dit eerste bezoek zou Cuel ‘het noodige ter bezichtiging meenemen’ en de locatie opmeten. Cuel kon echter niet meteen gehoor geven

aan de vraag van zijn nieuwe opdrachtgever, 'doordat ik 3 à 4 dagen aan het rhumatieke ben.'¹⁶⁸ In de tussentijd werd er gecorrespondeerd. De brieven van Cats zijn als gezegd niet bewaard gebleven, maar blijkbaar informeerde hij naar de manier om behangseldoek op deuren aan te brengen. Daartoe was nu blik op de deuren aangebracht, maar dat was volgens Cuel niet sterk genoeg: 'Het blik is te zwak voor 't doek en moet dus van ijzer dat gelijk en dun geslaagen is in de deuren gegroefd worden.'¹⁶⁹

Verder achtte Cuel het nodig om Cats op de hoogte te brengen van de extra kosten voor de inzet van de knechten op locatie. 'Ik moet dan nog UED: [Uw Edele, red.] doen opmerken dat wanneer de knechts op karweij gaan een daalder daags, buiten de kost wordt gerekent, daar bij komt nog de vragt logement en onderhoud, ik doe dit maar om UED: te verwittigen hoe of hier 't gebruik is [...]'¹⁷⁰ Blijkbaar was niet iedere klant hiervan op de hoogte en genegen dit te voldoen. Als blijk van zijn vertrouwen schreef Cuel nog dat als Cats voor f 50.000,- bij hem zou bestellen, hij niet eens zou informeren naar de betaling van deze extra kosten. Dat bedrag was wel exorbitant voor een particuliere klant – zelfs Barnaart bestelde voor iets minder dan f 20.000,- bij Cuel. Uiteindelijk zou Cats voor ruim f 12.100,- aan waren bij de behanger kopen.¹⁷¹ Cuel stelde ten slotte voor om een knecht bij Cats achter te laten, om de maten op te nemen. Anderzijds kon Cats voor de maten ook de plannen van Maaskamp aan de behanger sturen.

Pas eind juni 1808 kon Cuel persoonlijk langskomen met een knecht, op de terugweg van een reis naar Groningen. Waarom Cuel naar Groningen ging, is onbekend. Mogelijk duikt ook daar in de toekomst nog een opdrachtgever op. Cats was bereid zo lang te wachten en geen andere firma in te schakelen, een bewijs van de reputatie van Cuels werk. Uit de eerstvolgende brief, van 9 juli 1808, blijkt dat Cuel inderdaad te Leeuwarden is geweest. Hij stuurde in ieder geval de 'nota van u ameublemente, ook een staaltje van wit gekeperd catoen het heeft ½ de breedte en de prijs is 23 st.[uivers]'.¹⁷² Het staaltje bleef niet bewaard, maar wel meerdere nota's. Uit één daarvan blijkt dat het katoen bedoeld was voor gordijnen. Deze kregen witte gesneden franjes en 'blauwe taffe'. Erover kwamen draperieën met zijdefranje, in oranje met zwart. Samen met 'de passementen, roeden, vergulde stokken, koperen vergulde rozetten en het geen verder nodig', kostte een dergelijke aankleding f 220,- per raam.¹⁷³

Daarnaast zijn er nog drie ongedateerde nota's in het archief, van de aankleding van de bel-étage. Ze zijn alle drie in een ander handschrift, waarvan één overeenkomt met de nota voor de katoenen gordijnen. Waarschijnlijk is deze van Cuel afkomstig. Het ameublement, dat verderop in meer detail besproken wordt, zou bestaan uit vier paar gordijnen met draperieën, een wandbespanning in 'vleeschcouleur', een canapé, acht fauteuils en twaalf stoelen, en twee Doornikse tapijten. Het geheel moest f 5.500,- kosten. Cats kocht

dit ameublement, dat was bestemd voor de zaal en de grote zijkamer.¹⁷⁴ Met de volgende brief, van 11 september 1808, stuurde Cuel al zijn ‘rekening en quitantie’ evenals ‘een baaltje papier inhoudende die Mevrouw heeft gekozen voor de agterkamer alsnog 4 rollen voor 2 kamers daar te kort schiet, en het decor daar na UED: van gesproken had [...]’.¹⁷⁵

In december 1808 kon Cuel melden dat Cats de rekening voldaan had, en stuurde hij hem ‘het papier van de groote zijkamer’. Mogelijk is dit hetzelfde als het ‘decor’ uit de vorige brief. Daarnaast vroeg Cuel naar de maten voor een spiegel, ‘terwijl de koopman die ze mij moet leveren zig juist hier bevind om eenige op het paleis te plaatsen.’¹⁷⁶ Met het paleis werd ongetwijfeld het Amsterdamse stadhuis bedoeld, dat in 1808 tot koninklijk paleis voor koning Lodewijk Bonaparte werd ingericht. Cuel had een belangrijk aandeel in de aankleding hiervan. [Zie § 5.5]

Cuel, zelf opgeleid door een *miroitier*, trad hier dus als tussenpersoon op bij het kopen van spiegelglazen. In de prijs voor de glazen was het kwik niet inbegrepen: ‘dat de prijs of tarief enkeld zig tot het glas bepaald, zonder het quick het geen en verhooging maakt van 15 pr. Cent’. Andere bijkomende kosten waren de invoerrechten (5%), de verpakking en de vrachtkosten. De vergulde lijsten liet Cats maken door L. Nauta en zoon te Leeuwarden.¹⁷⁷

Cuel adviseerde Cats verder over de kleur voor ‘de beide appartementen’. Het is onduidelijk welke vertrekken hiermee bedoeld zijn. Deze werden in ieder geval met papier behangen en konden daarvoor het beste in ‘een effen lila met wit opgehaald’ worden geleverd. Waarschijnlijk doelt Cuel hiermee op het houtwerk: de lijsten en lambriseringsen. Cuel beloofde stalen van de kleur mee te sturen met het papierbehang. Op 11 februari 1809 stuurde Cuel een nieuwe rekening. Deze is niet bij de brief bewaard gebleven, maar werd op 18 maart door Cats voldaan met een wissel.¹⁷⁸

De eerstvolgende brief is van een andere kamerbehang, Zacharias Schoor.¹⁷⁹ Dit is de enige brief van zijn hand. Over Zacharias Schoor is niet veel meer bekend dan dat hij in Amsterdam gevestigd was. Hij werd in 1782 geboren als zoon van de behanger Pieter Schoor en van Catharina Gebeler.¹⁸⁰ In 1806 trouwde hij met Barentje Ketel, met wie hij vijf kinderen kreeg. Een zoon werd zelfs Joseph genoemd – mogelijk naar Joseph Cuel?¹⁸¹ Schoor was werkzaam tot in ieder geval 1844.¹⁸² Hij overleed in 1858 te Haarlem.¹⁸³ Het is mogelijk dat Schoor voor Cuel werkte, en dat hij de knecht was waarover Cuel schreef in zijn eerste brief. Uit latere brieven blijkt in ieder geval dat Schoor en Cuel regelmatig contact hadden met elkaar over de opdracht. In één brief stuurde Cuel iets mee om aan Schoor te overhandigen. In ieder geval is Schoor de uitvoerende behanger ter plekke. Dat blijkt niet alleen uit de correspondentie, maar ook uit een opschrift in krijt dat tijdens de verbouwing van het pand in 1934 gevonden werd:

“Dit huys is Be[hangen] door

Zach.s Schoor

van Amsterdam

In den Jaare Ao 1808 en 1809.”¹⁸⁴

‘Behangen’ slaat hier op meer dan alleen het aanbrengen van papierbehang: Schoor vervaardigde ook een bed (de matrassen) en gordijnen en draperieën. Schoor kreeg ruim f 100,- betaald voor reiskosten en kostgeld.¹⁸⁵

Schoor stuurde Cats met zijn brief twee staaltjes blauwe zijde voor gordijnen. [afb. 5.83-5.84] Het kostte moeite om aan deze stof te komen, maar Schoor schreef niet waarom – of het de kleur was of de zijden stof op zich. Op de staaltjes zijn briefjes gespeld met de prijzen: ‘à 44/40 st[uivers] de el’. Schoor schrijft daarover: ‘Het een is een weinig donkerder en niet soo fijn, ik zal denkelijk 16 à 18 el van nooden hebben.’ Cats diende dus zelf uit te rekenen hoeveel de vervaardiging zou kosten: tussen de 32 en 40 gulden. De goedkopere stof van 40 stuivers lijkt de minder fijne te zijn. Schoor stuurde geen staaltjes passement of franje mee. In plaats daarvan zou hij Cats nog laten weten hoeveel hij daarvan nodig had, ‘om dat Mevrouw dezelve dan na genoeg zoude kunnen neemen, en mij dan het noodige toezenden’. De enige kamer op de begane grond waar blauw zijde gordijnen voorkwamen, was de kleine zijkamer: ‘twee ramen met blaauwe zijde en witte neteldoeksche gordijnen, behangen met oranje en zwarte zijden franjes en passementen op haar vergulde stokken, vergulde rosetten, f 620,-’.¹⁸⁶ Ten slotte informeerde Schoor Cats in zijn brief over de prijzen van paardenhaar en wol, die hij nodig had voor de matrassen. Het paardenhaar kostte – in Amsterdam, mogen we aannemen – 26 stuivers per pond (f 1,30) en de wol 24 stuivers (f 1,20). Voor drie matrassen was 40 pond paardenhaar en 36 pond wol nodig. Dit betroffen mogelijk de drie matrassen voor één bed. De koper kon dit wellicht wat veel vinden, ‘Toch dan zijn zij ook goed en durf er voor u instaan dat zij niet beeter gemaakt zullen worden’.

Op 11 april 1809 schreef Cats aan Cuel dat hij zijn nieuwe huis binnen acht tot tien dagen zou betrekken en daarom de bij Cuel bestelde tapijten nodig had. Cuel antwoorde al op 13 april – de brieven deden er dus een dag over om aan te komen. Cuel verzekerde zijn opdrachtgever ervan dat de tapijten al sinds lange tijd besteld waren en dat hij wachtte op ontvangst. Daarnaast stuurde hij drie modellen van stoelen, ‘twijffel niet of Ude zal iets van UE smaak vinden’. Of deze modellen tekeningen betroffen dan wel (miniatuur)meubelen, is niet duidelijk. Blijkbaar maakten de stoelen deel uit van een groter ameublement, waarmee Cuel verder zou gaan zodra Cats zijn keuze had gemaakt. Verder wachtte Cuel op bericht dat de spiegels waren verzonden. Hij stelde zijn klant gerust: ‘Ued kan zich verzekerd houden van de promptte exactitude van alles’.

Een week later zond Cuel een aantal tapijten naar Leeuwarden. Het betrof

een tapijt voor de kleine zijkamer met ‘rand en bossing’, en een grijs gevlamd tapijt voor de eetzaal. Over dit laatste was enige onduidelijkheid, want volgens Schoor had dit tapijt blauw gevlamd moeten zijn, terwijl Cuel het als grijs in zijn bestelboek genoteerd had. Cats kreeg de mogelijkheid om het tapijt terug te zenden als dit niet in orde was: ‘Wanneer dit grijze dus niet convenieerd versoeke dat UE de goedheid heeft het mij terug te zenden zal UE dan oogenblikkelijk het blaauwen afzenden.’ Hiervan had Cuel dus voldoende op voorraad om het te kunnen ruilen. Daarnaast werd er nog gewacht op de grotere tapijten, bestemd voor de zaal en grote zijkamer.¹⁸⁷

Op 31 mei 1809 schreef Jacques Laurent van der Schrieck (1756-1814?), commissionair en expéditeur te Bergen op Zoom en Antwerpen, dat hij op order van Cuel drie spiegelglazen in kisten verpakt naar Leeuwarden zond, via Schiedam en Amsterdam. Of de glazen inderdaad uit Frankrijk kwamen blijkt niet uit de brief, maar Van der Schrieck nam zeker goederen ter verzending aan uit Frankrijk – naast Engeland, Italië en Spanje.¹⁸⁸ De glazen werden eerst naar Cuel in Amsterdam gezonden, die ze op 5 juni met de beurtman van Leeuwarden verder zond. Cats hoefde alleen de vracht van Amsterdam tot Leeuwarden te betalen.¹⁸⁹ Op 10 juni berichtte Cats dat hij de kisten ontvangen had. De glazen waren ongeschonden aangekomen, wel constateerde hij een klein defect in de bovenspiegel van de zaal. Daar viel niets aan te doen, aldus Cuel: ‘doet mij leet, egter is het bijna onmogelijk een groote partij spiegels bij een te hebben & zonder dat er zig het minste defect zou bevinde’.¹⁹⁰

Cuel leverde ameublementen voor ‘de zaal, en groote en kleine zijkamers’.¹⁹¹ Deze waren eind juni 1809 gereed om te verzenden.¹⁹² Het resultaat viel bij Cats in de smaak, want van Schoor vernam Cuel dat hij ‘heel voldaan zijt over u ameublement’.¹⁹³ Cats informeerde daarop naar de prijs van twaalf stoelen en vier fauteuils voor de zijkamers, in dezelfde stijl. Met groen trijp bekleed en voorzien van hetzelfde passement als dat gebruikt in de eetzaal, zou de prijs neerkomen op f 36,- per stoel en f 58,- per fauteuil. Cuel schreef: ‘De prijs zal UE. mogelijk wat hoog voorkomen maar er is geen mogelijkheid om het iets minder te doen doordien het hout schrikkelijk duur is en ten andere moet het door een goede werkmán verrigt worden.’ Cats vond de prijs inderdaad te hoog en besloot de stoelen nog niet te bestellen.¹⁹⁴ Ten slotte bericht Schoor aan Cuel dat Cats nog gestreepte lopers nodig had, maar Cuel wachtte liever met de verzending hiervan tot Cats hem zelf berichtte. Cats kon daartoe een staaltje van de juiste stof opsturen.

Hier eindigt de correspondentie, maar de leveranties gingen nog door. Van der Vlis (1946) noemt meerdere stofferingen en meubelen die in bovengenoemde brieven niet voorkomen. Daarom volgt hier een kleine rondgang door de vertrekken, waarna de opdracht verder geanalyseerd wordt.

5.4.4 Het ingerichte huis

Schema: inrichting begane grond Nieuwestad 49, op basis van Van der Vlis (1946).

Eetzaal Ramen: onbekend Wanden: papierbehang, gesatineerde chocoladekleurige grond Vloer: Hilversums gevlamd tapijt, grijs		Gang	Zaal Ramen: glasgordijnen met draperieën van taf of 15/16, een ‘vleeschcouleur’ gordijn en het ander donker groen, de draperie in ‘vleeschcouleur’ met lange franjes, de grond ‘vleeschcouleur’ en groen Wand: tafzijde, ‘vleeschcouleur’, geplooid, dubbele rij passement met groene banden boven en onder, aangehechte koperen knopjes Vloer: Doorniks tapijt met medaillons
Kabinet Wanden: papier, nanking grond Vloer: Hilversums gevlamd tapijt, grijs	Trap Wanden: koffiekleurig papierbehang		
Kleine zijkamer Ramen: witte neteldoekse gordijnen met daarover blauwe zijde gordijnen, blauwe draperieën, franje met oranje fond en zwart. Vergulde stokken en rozetten Wand: fijn blauw papierbehang Vloer: Doorniks tapijt, grote medaillons, rand en bossing			Grote zijkamer Ramen: glasgordijnen met draperieën van taf of 15/16, een ‘vleeschcouleur’ gordijn en het ander donker groen, de draperie in ‘vleeschcouleur’ met lange franjes, de grond ‘vleeschcouleur’ en groen. Vergulde stokken met rozetten. Wand: nankins gesatineerd papierbehang Vloer: Doorniks tapijt met medaillons

Ook al is er van de leveranties van Cuel – de wandbekleding, tapijten, schoorstenen en meubelen – niets meer over, toch geeft deze casus door de bewaard gebleven brieven meer inzicht in hoe de behanger met zijn klant handelde. Op uitnodiging van Pieter Cats ging Cuel met een knecht naar zijn klant toe, om in het nieuwe huis de wensen en maten op te nemen in zijn bestelboek. Bij dit eerste bezoek nam hij portefeuilles mee met stalen papierbehang en voorbeelden van tapijten. Van een aantal stoffen werden later staaltjes opgestuurd waar Cats uit kon kiezen. De kostbaarste aankleding was die voor de zaal à f 5.500,-. Hiervan werden drie nota's (begrotingen) gevonden. Na bevestiging van de opdracht per brief ging de behanger aan de slag met het bestellen en vervaardigen. De goederen werden vervolgens per schip naar Leeuwarden verzonden, waar de verschillende knechten ze plaatsten. De rekening volgde pas na leverantie, waarover hieronder meer.

De keuze voor de verschillende wandbekleding en meubelen werd door Cats en zijn vrouw gemaakt, met hier en daar advies van Cuel. Maaskamp lijkt als architect hier geen grote rol in te hebben gespeeld, behalve dat hij twee schoorsteenstukjes leverde. Hij wordt in ieder geval niet genoemd in de correspondentie met de behanger. In de correspondentie tussen Cats en de

firma Frauen en Guillot wordt het oordeel van Maaskamp en Van der Wielen wel aangehaald bij de beoordeling van een schoorsteenmantel.¹⁹⁵ De rol van ‘Mevrouw’, Rinske Heringa, komt slechts even in beeld bij de aankleding wanneer zij behang en passementen uitzoekt. Haar rol was denkkelijk groter dan hier zichtbaar wordt.

Wandbekleding

Cuel verkocht Cats papierbehang voor vrijwel alle representatieve vertrekken, evenals de slaapkamers op de eerste verdieping en zijn kantoor. Alleen in de zaal werd een wandbespanning van stof aangebracht. De aankleding van de zaal kunnen we ons nog het beste voorstellen uit de beschrijving. Net als in Huis Barnaart werd hier als meest representatieve ruimte een rood/groene kleurstelling gebruikt; met ‘vleesch couleur’ werd een rode tint bedoeld.

In de eerste nota moest de aankleding f 700,- kosten, terwijl op de rekening uiteindelijk f 590,- werd gerekend. Mogelijk zat het verschil hem in een eerder geplande draperie op de wandvakken, die weggelaten werd. De wandbespanning van tafzijde werd geplooid aangebracht, met boven en onder een dubbele rij passement, vastgezet met vergulde koperen knopjes. Dit is enigszins vergelijkbaar met de wijze waarop de bespanning in de salon en zijkamer in Huis Barnaart waren aangebracht.

Het papierbehang kwam bij de Amsterdamse behangselfabrieken van Jean George Berger of Pierre Bourrier vandaan – hun namen staan genoteerd op een van de brieven aan Cats. Het echtpaar Cats had blijkbaar een voorkeur voor de kleuren geel, wit, en koffiekleur, de tinten die het meest voorkomen. Of het behang effen was, of een patroon had, weten we niet. Op de eerste etage hadden de slaapkamer, de voorkamer (mogelijk dezelfde ruimte) en de twee kabinetjes op de gang wit gesatineerd papierbehang, terwijl het behang in de ‘middelkamer’ een gele grond had. Een ‘boven cabinetje en agter de trap’ had koffiekleurig behang.¹⁹⁶

Cuel ondervond concurrentie van de Behangselfabriek der Vaderlandsche Maatschappij te Hoorn. Cats kocht daar ‘twee gedrukte kamerbehangsels op doek, het een is groot 109 5/8 ellen [ca. 75 m], de el 28 stuivers, het tweede is groot 50 el [ca. 34,5 m] de el 25 stuivers.’¹⁹⁷ Ze werden op 24 mei 1808 geleverd, dus nog voor de leveranties van Cuel.¹⁹⁸ Mogelijk speelde architect Van der Wielen hier een rol in: in 1804 kocht hij al eens een behangsel bij de Maatschappij.¹⁹⁹ Helaas wordt geen motief of nummer van de afbeelding gegeven, zodat ze niet te linken zijn aan de verzameling ontwerptekeningen van de fabriek.²⁰⁰ Mogelijk zijn dit dezelfde kamerbehangsels die de laatste eigenaresse meenam uit het huis. Het is onduidelijk voor welk vertrek of welke vertrekken deze stukken bedoeld waren. Een kamer op de begane grond ligt het meest voor de hand, maar voor al die vertrekken leverde Cuel ook papierbehang.

Van der Vlis (1946) vermeldt helaas niet de hoeveelheden of prijzen daarvan, zodat niet is na te gaan of dit behang inderdaad voor de hele kamer of slechts een deel daarvan bestemd was. Of was het doek wellicht bestemd voor plafonds, of voor op de deuren waar Cuel in een van zijn eerste brieven over sprak?

Interessant is verder de begeleidende brief van Heijlke Bentes IJsenbeek, de agent die namens de behangselfabriek handelde.²⁰¹ Hij gaf daarin instructies voor de behanger op: '[...] hoe eerder UwEdele doet behangen hoe beter het voor het behangsel is. Het was goed droog bij het afzenden. Edoch als het lang in de kist bleef liggen, zoude het door het warme weer benadele kunne. Ook hebbe ik copra plano maaten in de kist ingesloten, principaalst dienende voor UED. Behanger om het Groote Behangsel van no. 3 [of 1?] en vervolgens te behangen, om also het goed sluijtende te maaken [...]'. De kist ontving IJsenbeek graag retour per beurtschip. Ook dit behangsel werd waarschijnlijk door Zacharias Schoor aangebracht.

Tapijten

Cuel leverde het tapijt voor alle vertrekken op de bel-étage. Waren er in eerste instantie alleen Doornikse tapijten gedacht voor de zaal en de grote zijkamer, uiteindelijk kreeg ook de kleine zijkamer een dergelijk tapijt. In de eetzaal en het kabinet kwam Hilversums gevlamd tapijt. De Doornikse tapijten werden nieuw op maat vervaardigd, terwijl Cuel het goedkopere gevlamde tapijt op voorraad had. Waar Cuel deze tapijten inkocht is onbekend. In 1808 waren er 20 tapijtfabrikanten in Hilversum werkzaam, die ook 'Doorniks' werk vervaardigden. Eén mogelijkheid is de fabrikant Gerrit Haan, die in 1808 een voorbeeld van grijs gevlamd tapijt inzond naar de nationale nijverheidstentoonstelling.²⁰²

Meubelen

Aan meubelen verkocht Cuel '1 canapé, 8 fauteuils, 12 stoelen, in mahonijhout, bekleed in groen satijn met vleeschcouleurde rosetten en 'weerschijnde starretjes'. De canapé had gesneden zwanenhalzen.²⁰³ In een andere nota was nog sprake van zes fauteuils voor f 50,- of f 90,-; Cats koos uiteindelijk de goedkopere uitvoering maar kocht daar meer van. Twee kleine canapés die eerder in een nota genoemd worden, kocht hij niet. Uit de bewoording van Cuel blijkt dat het de bedoeling was deze meubelen over meerdere ruimten te verspreiden: de grote zijkamer en de zaal. De bekleding was complementair aan de 'vleeschcouleur' raambekleding en wandbespanning in deze ruimten.

De zwaan was een van de modieuze nieuwe empire-motieven. In de prentserie *Meubles et objets de goût* staat op plaat 238 een fauteuil afgebeeld met zwanenhalzen als armleuningen. Van Cuel is één ander ameublement bekend met zwanenhalzen, namelijk dat voor de Salon van de officieren in het koninklijk paleis te Amsterdam. Dit ameublement bestaat uit twaalf stoelen en veertien

fauteuils bekleed met lila en geel lampas (Koninklijk Paleis Amsterdam, inv.nr. KP 3976). De meubelmaker is niet bekend. De stoelen kostten samen f 1.200,- en de fauteuils f 2.100,-. Dat was fors meer dan de prijs die Cats betaalde per stoel. Mogelijk zat het verschil in de stof of de bronzen appliques.²⁰⁴ [afb. 5.85-5.86]

Het valt op dat Cats niet méér meubelen kocht bij Cuel. Een ledikant, zoals bij Huis Barnaart, ontbreekt. Wel leverde Cuel hier als gezegd een aantal spiegels. Dit betrof damspiegels voor de zaal en de grote zijkamer. Ook voor de eerste verdieping leverde Cuel een aantal spiegels, eveneens damspiegels ‘voor de boven-achterkamer, bovenvoorkamer, porseleinkamer, enz.’ Alle spiegels samen kostten f 4635,19,-.²⁰⁵

Ten slotte leverde Cuel ‘vier differente Marmeren Schoorsteen mantels’, waarvan niet duidelijk is voor welke vertrekken ze bestemd waren.²⁰⁶ Het is verleidelijk te denken dat deze voor de vier grote kamers op de begane grond bestemd waren, maar ze kunnen net zo goed in de slaapkamers op de eerste verdieping gestaan hebben. Mogelijk is een tweetal schoorsteenmantels uit de bouwtijd nog te zien op oude foto’s van het politiebureau. [afb. 5.73-5.74] Het leveren van schoorsteenmantels lijkt uitzonderlijk te zijn voor Cuel. Andere mantels kwamen bij de firma Frauen en Guillot uit Amsterdam vandaan. Net als bij de spiegelglazen vervulde Cuel hier eerder de rol van tussenpersoon.

Kosten en betaling

In totaal bestelde Cats voor ruim f 12.100,- aan goederen bij Cuel.²⁰⁷ Cuel behoorde daarmee met Frauen en Guillot (ca. f 13.000,-) en Maaskamp (ca. f 10.000,-) tot de best betaalde leveranciers. Bijna de helft van dat bedrag betrof de aankleding van de zaal. De brieven geven meer inzicht in hoe de betalingen verliepen. Als gezegd diende Cuel zijn rekening in bij of na levering van de goederen. Cats betaalde zijn rekeningen steeds per ommegaande met ingesloten wissels (waaronder één ‘op den heer Bussekamp’) en een enkele keer met wissels op de nationale schuld. [afb. 5.87] Cuel stuurde daarop een kwitantie ter bevestiging.

Niet alle klanten betaalden zo prompt, zo blijkt uit Cuels brief van 19 augustus 1809. Cuel doet Cats een voorstel, ‘dewijl het geld mij tegenwoordig ontbreekt, kunnende niets van het geene mij het hof schuldig is betaalen, en ik zelfs geld op interest moest neme, hadde ik UED. een propositie te doen en omdat ik heden een arme schralen kas en een rijk boek heb, zoo supposeer ik dat UED. kas in een beter staat is. Zoo zou UED mij kunnen verplichten mij mijn volle rekening tot dezen dag toe te voldoen. Ik zou UED. 2 % korting geven en al had wissels op 2 à 3 maanden dat zoude mij ook al aangenaam zijn [...]’. Het antwoord van Cats bleef helaas niet bewaard.

Andere particuliere opdrachtgevers van Joseph Cuel zijn tot nu toe niet bekend. Hopelijk duiken die in de toekomst nog op. Het is de vraag hoeveel tijd Cuel had om hen te bedienen, naast het werk dat hij vanaf 1808 verrichtte voor de koning’.

5.5 Casus: Een koninklijke opdrachtgever: werkzaamheden en leveranties voor Lodewijk Bonaparte

Op 29 april 1807 bracht koning Lodewijk Bonaparte een bezoek aan Haarlem. [afb. 5.88] De koning kwam 's avonds in de stad aan om de volgende dag verschillende bezoeken af te leggen. Huis Barnaart diende daarbij als logies. De Nieuwegracht was verlicht met lampionnen en aan de overzijde van het huis stond een verlichte ereboog met 'REGI' erop. Een erehaag van burgers heette de koning welkom. Het bezoek aan Haarlem was op meerdere vlakken een succes. Barnaart werd beloond met een ridderorde, de koning zou een eigen buiten in Haarlem kopen (Welgelegen), en het bracht de koning het werk van Joseph Cuel en andere ambachtslieden onder de aandacht. Het is waarschijnlijk geen toeval dat zowel Cuel als Carel Breytspraak een jaar later werden ingeschakeld voor de inrichting van het nieuwe paleis te Amsterdam. De fauteuils voor de troonzaal waren zelfs van hetzelfde model als die van de salon in Huis Barnaart.

Alvorens een aantal koninklijke opdrachten te bespreken, wordt eerst ingegaan op de organisatie van de Intendance générale, die belast was met het onderhoud van de verblijven. Cuel had op meerdere niveaus met de Intendance te maken.

5.5.1 De hoffunctionarissen: de Intendance générale en de garde-meuble

Onder Lodewijk werd een geheel nieuwe hoforganisatie opgezet naar voorbeeld van het Franse keizerlijke hof. Deze was uitgebreider dan die van de stadhouders wat betreft het aantal functionarissen dat zich met de interieurs bezighield, en veel bureaucratischer ingericht. Toen Napoleon zichzelf in 1804 tot keizer kroonde, had hij Lodewijk tot prins verheven. Sindsdien mocht Lodewijk een eigen hofhouding (*Maison*) voeren.²⁰⁸ Deze nu werd verder uitgebreid, passend bij zijn nieuwe status van koning.²⁰⁹ Zijn *Maison* bestond voortaan uit zeven diensten, waarvan vier onder leiding stonden van een grootofficier.²¹⁰ Dit waren de *Service du Grand Chambellan* (grootkamerheer), de *Service du Grand Maréchal* (grootmaarschalk), de *Service du Grand Ecuyer* (grootstalmeester) en de *Service du Grand Veneur* (grootjager). Verder waren er de *Service de santé*, de *Service distinct*, waar de thesaurier-generaal onder viel, en ten slotte de *Intendance générale*.²¹¹ Het onderhoud en de inrichting van de koninklijke verblijven viel onder de *Intendance générale*, onder leiding van de *Grand Intendant* (Intendant-generaal).

Aanvankelijk bestond de hofhouding voornamelijk uit Fransen, die met Lodewijk meekwamen. De meesten van hen waren sinds 1804 bij hem in dienst. De voormalige koopman Gabriel D'Alichoux de Sénégua (1774-1841) vervulde ook in Holland de functie van Intendant-generaal. Samen met de architect Jean-Thomas Thibault (1757-1826) kwam hij naar Holland om de paleizen voor Lodewijk in gereedheid te brengen. Thibault was bevriend met de architecten

Percier en Fontaine, met wie hij voor Napoleon aan Malmaison, Neuilly en het Elysée had gewerkt. Hij was dus zeer goed bekend met de keizerlijke hofstijl. Voor Lodewijk en Hortense werkte hij in 1806 aan het kasteel van Saint-Leu.²¹² Algauw bleek er echter te veel werk voor één architect. Per besluit van 28 mei 1807 werden Johan David Zocher sr. (1763-1817) en Johan Philip Posth (1763-1831) aangesteld als architect van respectievelijk Huis ten Bosch en Het Loo. In december 1807 kwam daar een derde architect bij om vorm te geven aan het nieuwe paleis te Amsterdam: Bartholomeus Wilhelmus Hendrikus Ziesenis (1762-1820). Ziesenis was daarvoor adjunct van Van der Hart bij de Stadsfabriek. Deze architecten stonden onder toezicht van Thibault, die in 1807 bevorderd werd tot 'Controlleur der Gebouwen'. In zijn nieuwe functie was Thibault belast met alle uitgaven voor het onderhoud aan de verblijven, meubelen, 'bijzondere uitgaven', bouw- en restauratiewerken. Hij diende daartoe alle projecten, plattegronden en tekeningen te maken.²¹³ Daartoe mocht Thibault ook een tekenaar aanstellen. Interessant voor dit onderzoek is dat verder specifiek werd vastgelegd dat er voor de meubelen en stofferingen eerst een tekening diende te worden gemaakt werd, ter goedkeuring van de koning.²¹⁴ Hier zien we een voorbeeld van de regelzucht van de koning, die zich tot in de details met zijn hofhouding bemoeide.

Overigens viel Thibault onder de Intendant-generaal. De Intendant-generaal was ervoor verantwoordelijk alle plannen aan de koning voor te leggen en zonder diens handtekening mocht er niets uitgevoerd worden. De Intendant-generaal werd terzijde gestaan door een secretaris. Sinds 1809 was dit Jean Antoine Simon Chantal (1770-1839).²¹⁵ De secretaris was voornamelijk verantwoordelijk voor de correspondentie met de verschillende functionarissen en, bij afwezigheid van de Intendant-generaal, ook met de koning. De Sénégro viel echter al snel in ongenade – Lodewijk wantrouwde zijn Franse hovelingen meer en meer; hij verdacht ze van spionage voor Napoleon. In november 1807 werd De Sénégro vervangen door een Hollander, Mr. Jacob Anthony Twent van Kortenbosch (1776-1815). Twent zelf werd een maand later om onbekende reden alweer opgevolgd door Gerardus Wilhelmus Josephus baron van Lamsweerde (1758-1837). Van Lamsweerde was tevens intendant (toezichthouder) van paleis Het Loo, een dubbele pet die voor verwarring zorgde binnen de hiërarchie van de Intendance. In augustus 1808 gaf Lodewijk dan ook opdracht tot een reorganisatie van de dienst, waarbij de taken van de verschillende functionarissen in een reglement werden vastgelegd.²¹⁶ (Zie voor de hiërarchie het overzicht in Bijlage 5: 5.5.1) De instructies voor de intendanten en de conciërges bleven bewaard. Van 1809-1810 vervulde Twent van Kortenbosch nogmaals de functie van Intendant-generaal.²¹⁷

Per paleis werden een intendant en een conciërge aangesteld. De intendant was belast met het toezicht op het gebouw, het meubilair, de domeinen en in

sommige gevallen zelfs de menagerie of het vee. De eerste taak van een nieuw benoemde intendant was een staat van de gebouwen en een inventaris van het paleis op te stellen. Hij regelde onderhoud en uitgaven voor gebouwen en meubilair. Tot een bedrag van f 50,- hoefde hij daarvoor geen toestemming te vragen aan de Intendant-generaal.²¹⁸ Na afloop stelde de intendant een *mémoire* op van de uitgevoerde werkzaamheden, te ondertekenen door de werklieden. Deze werden maandelijks aan de Intendance gestuurd ter betaling.

De conciërge was belast met het dagelijks toezicht op een verblijf.²¹⁹ Bij zijn aanstelling ontving hij van de intendant de inventaris, die hij diende bij te houden. 's Ochtends en 's avonds maakte de conciërge een ronde door de appartementen. Hij hield toezicht op de andere medewerkers, zoals de schoonmaaksters en de portier. Hieronder waren ook een aantal ambachtslieden: op Het Loo werkten een *garçon tapissier* en een *garçon ébéniste* in vaste dienst, terwijl er te Amsterdam een *tapissier* en *aide-tapissier* waren.²²⁰ Zonder toestemming van de betreffende intendant kon de conciërge hen geen orders geven.

De inrichting van de koninklijke appartementen viel weer onder een andere hoffunctionaris, de *valet de chambre tapissier* Charpantier. Hij behoorde tot de dienst van de Grootmaarschalk. Zijn functie bestond voor de Revolutie al eeuwenlang aan het Franse hof. Uit zijn correspondentie blijkt dat Charpantier zich op de meest praktische manier met de inrichting bezighield, en ook zelf meubelen bekleedde. Daarnaast diende hij rekeningen in van leveranciers die op zijn aanwijzing meubelen repareerden. Hij was ook verantwoordelijk voor het transport van meubelen tussen de verschillende verblijven wanneer het hof zich verplaatste.²²¹

Ten slotte stelde Lodewijk voor het eerst een *Garde Meuble* in. Per verblijf werden meubelen en andere goederen die niet in gebruik waren opgeslagen in een aparte ruimte, de *garde meuble*. De grootste bevond zich in het Paleis te Amsterdam.²²² De stadhouders hadden eerder ook dergelijke kleine meubeldepots, maar zij hadden geen aparte dienst daarvoor zoals Lodewijk die instelde. In 1809 werd Albert Carel Baron Snouckaert van Schauburg (1763-1841) aangesteld als *Directeur du Mobilier*. Hij was verantwoordelijk voor het leveren van meubelen, zowel voor de verblijven als voor feesten en ceremonieën. Snouckaert onderhandelde met de leveranciers en hield toezicht op de kwaliteit. Hij werkte daarbij nauw samen met Charpantier.²²³

Tekenaars

Uit bovenstaande blijkt dat er een uitgebreide organisatie was opgetuigd waarbij op verschillende niveaus opdrachten werden gegeven aan leveranciers. De bedoeling hiervan was een duidelijke hiërarchie en toezicht op de kosten – wat ook de Oranjes eerder hadden getracht te bereiken. Deze organisatie leverde een enorme administratie op, waaruit we nu als onderzoekers kunnen putten. Het enige wat helaas ontbreekt, zijn de vele tekeningen die aan de koning voorgelegd

dienden te worden. Slechts een paar schetsen bleven bewaard. [afb. 5.90] Daarnaast zijn er nauwelijks afbeeldingen van de interieurs bewaard. [afb. 5.91]

Thibault kon beschikken over een tekenaar, Alphonse Pierre Giraud (1786-1863). Van hem zijn alleen een ontwerp-tekening van het wapen van de koning en een prent van het ordeteken van de door Lodewijk ingestelde Orde van de Unie bekend.²²⁴ Giraud werd in 1808 alweer ontslagen door de koning, omdat hij zijn contract niet persoonlijk had goedgekeurd.²²⁵ De schilder Claude Thiénon was in 1806 al meegekomen met het hof als 'dessinateur de notre cabinet'. Hij viel echter niet onder de Intendance, maar onder de Grootkamerheer, en had een meer kunstzinnige taak. Zo beoordeelde hij kunstvoorwerpen voor de koning en diende hij de ontwerpen te controleren van de van oorsprong Duitse schilder François Jean Pfeiffer jr. (1778-1835), decoratieschilder van de Koninklijke Schouwburg.²²⁶ Een paar ontwerpen van Pfeiffer's ontwerpen voor de koninklijke loge bleven bewaard. [afb. 5.92-5.93] Mogelijk werden deze uitgevoerd door Cuel, die waarschijnlijk al eerder met hem werkte.²²⁷ Pfeiffer ontwierp in de jaren 1790 voor Van der Hart als stadsbouwmeester een aantal decoraties voor feesten en intochten, waarbij ook draperieën gebruikt werden.

Lodewijk als opdrachtgever

Net als de stadhouders worstelde Lodewijk ermee dat hij een zo rijk mogelijk interieur verlangde, maar daar eigenlijk niet de middelen toe had. Het beeld dat uit de correspondentie van de Intendance naar voren komt, is van een vorst die niet gauw tevreden was. Zo luidde een opdracht voor nieuwe speeltafels aan Breytspraak dat deze 'de la forme et qualité la plus élégante et riche' dienden te zijn.²²⁸ Na zijn eerste bezoek aan Het Loo in mei 1807 schreef Lodewijk over de 'grands travaux' aldaar: 'Je les [de vertrekken] ai trouvé horriblement tenus et beaucoup plus mal que je ne m'y attendais. À voir leur ameublement, je ne puis croire qu'il ait coûté autant.'²²⁹ De werkzaamheden hadden tot dan toe f 246.571,- gekost; de meubelen nog eens f 236.246,-. Lodewijk liet meteen nieuwe plannen opstellen, om de vertrekken nu aan te kleden met stoffen bespanningen in plaats van papierbehang.

Een deel van het probleem was wellicht dat de Hollandse meubelmakers geen meubelen konden vervaardigen die kwalitatief even hoogwaardig waren als de meubelen uit Parijs. Wanneer Snouckaert voorstelt om het slaapkamerameublement van de koningin te Den Haag, geleverd door Jacob-Desmalter, te gebruiken voor Amsterdam, merkt hij op: '[...] 'et que l'on en trouvera pas à faire dans le pays d'aussi beaux meubles.'²³⁰

Anderzijds maande Lodewijk zijn functionarissen om steeds te bezuinigen waar mogelijk. Om meer grip te krijgen op de uitgaven ordonneerde Lodewijk dat zonder zijn persoonlijke toestemming geen opdrachten meer verstrekt mochten worden. De koning kreeg echter al snel genoeg van dit zichzelf

opgelegde systeem. Snouckaert schreef in juni 1809: 'J'ai hazardé de parler d'un devis; mais il paroît que le Roi n'en avait pas envie, et même il me semble avoir compris que dorénavant S.M. ne vouloit plus de devis, qu'on travaille soit ce qu'elle ordonnerait, et que l'ouvrage fini Elle paijeroit en consequence de ce qu'on avroit taxé si Etoffes, journées etc. ij seroit en conformité du Mémoire'.²³¹ Voortaan moest er zonder opdracht gewerkt worden aan de inrichting, totdat de koning er tevreden over was en het eindresultaat getaxeerd werd. Toen Snouckaert deze werkwijze voorstelde aan 'les deux Tapissiers les plus en vogue dans cette capitale', waarmee hij ongetwijfeld Cuel en Weenink bedoelde, weigerden die dit 'tout net'. Een taxatie zou zeer in hun nadeel kunnen uitpakken. Ook konden zij de eventueel afgekeurde meubelen niet terugnemen, want naar hun zeggen waren in Holland dergelijke meubelen 'peu de la competence d'un particulier'. In plaats daarvan stelden zij voor dat de kleuren, stoffen, aantallen en mode van tevoren werden vastgesteld. Na uitvoering zouden zij dan de gebruikte hoeveelheden fournituren en het maakloon in rekening brengen. Dacht men – d.w.z. de koning – dan nog dat er te veel gerekend werd, dan kon dat door anderen beoordeeld worden. In ieder geval wilden zij geen meubelen terug hoeven te nemen. Anderzijds ondertekenden de leveranciers hun rekeningen veelal met de toevoeging dat zij de koning niet méér lieten betalen dan particulieren – wat doet denken aan de gelijksoortige bepalingen in de contracten met kamerbehangers onder Willem IV en V. Het is niet geheel duidelijk hoe de kwestie eindigde, maar Snouckaert vroeg de Intendant-generaal met klem of de koning voortaan de kleuren van tevoren definitief vast wilde leggen.

In het algemeen had Snouckaert geen positief beeld van de behangers: 'J'ai pris nôte de tous ceci, et je dois dire que ces Messieurs ne sont pas très bon marché – Après celui d'Apothécaire, je pense que le meilleur métier est celui d'être Tapissier'.²³² In een andere brief beklagde hij zich erover dat hij, ondanks zijn inspanningen, geen precieze opgave van de kosten kon maken, vooral niet van het werk van de *tapissiers*.²³³ Cuel verklaarde niets dan de werkelijk uitgevoerde spullen opgevoerd te hebben, 'aux prix que je les vends aux particuliers'.²³⁴ Ook bij andere leveranciers komt deze toevoeging op hun rekeningen voor. De tapijthandelaar A.J. Moorman te Amsterdam schrijft onder een – in verhouding kleine – rekening voor traplopers dat hij heeft 'notté les prix dela susditte Livrance à raison qu'un particulier me les paye'.²³⁵

5.5.2 De aankleding van het paleis te Amsterdam

Het mag inmiddels algemeen bekend worden verondersteld dat Lodewijk al snel na zijn aantreden plannen had om zich in Amsterdam te vestigen. In 1807 werd hem daartoe het stadhuis aangeboden door de stad – onder druk van de koning. Lodewijk wilde in april 1808 zijn intrede daar al doen, met als gevolg dat het gebouw in zeer korte tijd in een paleis diende te worden

veranderd. In januari 1808 werd het stadhuis ontruimd. In maart 1808 kon men met de inrichting beginnen, naar ontwerp en onder leiding van Thibault en Ziesenis. De begane grond werd gebruikt voor de dienstvertrekken, keuken en provisiekamers. Ook het appartement van de Grootmaarschalk vond hier een plek. Op de eerste verdieping kwamen de appartementen van de koninklijke familie, de salons voor het hogere personeel, een bibliotheek en topografisch kabinet en de representatieve ruimten: de troonzaal, grote ontvangst- en grote eetzaal. [afb. 5.94] Een verdieping hoger lagen de slaapvertrekken van het personeel.

Om voldoende ruimten te creëren werden de bestaande galerijen rond de Burgerzaal met houten wanden in kleinere vertrekken opgedeeld. Zo ontstonden op de eerste etage vier hoeksalons en de grote eetzaal. Er diende snel gewerkt te worden. Daarom werden de wanden in eerste instantie voornamelijk voorzien van papierbehang, geleverd door Berger en aangebracht door Kam jr en Weenink.

Cuel komt vanaf 18 maart 1808 in de hofadministratie voor. Op die datum staat een eerste, grote opdracht aan hem genoteerd in het *Livre de Commandes*.²³⁶ Waarschijnlijk werd dit opdrachtenboek aangelegd door Charpentier. De opdracht betrof de leverantie van stoelen en fauteuils voor de bibliotheek van de koning en zijn 'cabinet de toilette'. Voor de eetzaal van de officiers diende Cuel 30 stoelen te leveren en voor die van de Grootmaarschalk nog eens 24. [afb. 5.97]

Ook leverde Cuel de ameublementen (stoelen en fauteuils) voor drie van de vier hoeksalons: de Salon der Officiëren, de Salon de l'Angle en de Salon Intérieur. [afb. 5.85-5.86] Alleen het ameublement uit de Salon der Officiëren bleef bewaard. Helaas bleven evenmin rekeningen van deze ameublementen bewaard, maar uit de verzamelstaat blijkt dat Cuel in 1808 meer dan f 67.000,- in rekening bracht voor zijn werkzaamheden. Het ameublement voor de vierde hoeksalon (van de Grootofficiëren) werd door Albert Eeltjes vervaardigd. [afb. 5.98] Cuel leverde nog wel een guéridon en twee consoletafels voor dit vertrek à f 270,-. De consoles bleven bewaard (KP 4122-1 en -2). Op de bodem van het ladehuis van KP 4122-2 valt te lezen: 'H. v. U'. [afb. 5.100] Dit is het enige makersmerk gevonden op een door Cuel geleverd meubel. Het is niet bekend wie er achter de afkorting schuilgaat, maar het zal een Hollandse maker zijn geweest.

Op 21 maart volgde een verdere opdracht voor iepenhouten stoelen: maar liefst 100 bekleed met zwart velours en nog elf sets van stoelen en fauteuils, soms met bergères, afwisselend bekleed in groen, blauw en *nankin* fluweel. Deze waren bestemd voor de kamers van de hovelingen op de tweede etage.

In totaal zou Cuel 567 meubelen leveren voor Amsterdam, een kwart van de 2200 meubelen die werden gekocht voor het paleis. Cuel leverde voornamelijk zitmeubelen. De onbektelede meubelen die hij leverde – toiletspiegels, nacht-

kastjes, commodes, tafels en bidets – behoorden tot ameublementen voor het appartement van koningin Hortense en dat van de Grootmaarschalk.

Het totaal van zijn rekeningen beliep f 151.806,-. Eind 1808 was daarvan nog maar f 50.000,- betaald. Op de liquidatie van 1808 aan Kam en Weenink was de koning f 67.777,- verschuldigd, voornamelijk voor het aanbrengen van stofferingen en papierbehang. De overige meubelen voor het paleis werden hoofdzakelijk betrokken bij Breytspraak, Eeltjes, Horrix en Muller. De eerste drie stonden voor respectievelijk f 17.110,-, f 10.409,- en f 5.963,- op de rekening.²³⁷

Meubelen

Wat valt er in het algemeen te zeggen over de door Cuel geleverde meubelen? De collectie empire meubelen werd bij de restauratie van het paleis in 2005-2011 gerestaureerd. Per meubel werd een restauratieverslag opgesteld waarin specifiek aandacht werd besteed aan de vervaardigingssporen. De verslagen vormen daarmee een belangrijke informatiebron.

De meubelen die begin 1808 bij Cuel besteld werden, werden nieuw gemaakt. Het model werd geleverd of ten minste vastgesteld door de Intendance. Soms werd dit later nog aangepast. Bij de canapé voor de eetkamer van de koning, later gebruikt in de troonzaal (KP 4726), bleken de armleuningen rond gesneden en gladgemaakt te zijn, terwijl de wangen toch dichtgemaakt zijn. Waarschijnlijk was het in eerste instantie de bedoeling dat de wangen open bleven, zoals bij de armstoelen (KP 4724) van dit ameublement. [afb. 5.103] Al tijdens de fabricage zijn de wangen echter dichtgemaakt en bekleed. Net als bij de armstoelen was het verder de bedoeling dat de lenderegel van de canapé zichtbaar bleef. Daar werd tijdens de fabricage al van afgezien: de lenderegel werd niet afgemaakt, en verdween door de stoffering uit zicht. Hetzelfde – dichte wangen en rug – gebeurde met een canapé geleverd door Eeltjes voor één van de hoeksalons (KP 4724). Dat meubel werd door Kam jr en Weenink bekleed. Mogelijk pasten de canapés zo beter in het beeld van de rijke aankleding dat de koning voor ogen stond.

Bij de restauratie van de canapé geleverd door Cuel geleverd kwamen geelgroene stofvezels tevoorschijn onder een handgesmede stoffeerspijker.²³⁸ De eerste bekleding van de canapé werd inderdaad in *chamois* en groen uitgevoerd. Cuel stoffeerde de zitmeubelen in 1808 al over met een karmozijnrode stof. Op een fauteuil uit de Salon der Officiëren (KP 3976), eveneens geleverd door Cuel, werd ook een spoor van de originele bekledingsstof gevonden. Onder de handgesmede stoffeerspijkertjes in de sponning van de rug zaten restanten van een goudgele tafzijde. Dit ameublement was oorspronkelijk inderdaad bekleed met 'lempas jaune et violet'. Ook werden op dit meubel een aantal handgesmede messing agrementspijkertjes aangetroffen, waarmee het passement was vastgezet. Hierdoor kon vastgesteld worden dat het oorspronkelijke galon 20-21 mm breed was.²³⁹ In de vulling van een stoel

geleverd door Cuel voor de slaapkamer van de koningin (KP 3856) werd in de paardenharen vulling een stukje stof gevonden, namelijk een felgroene verticaal gestreepte damast met de ene baan een satijnbinding (4 mm breed) en de andere baan een ottoman-ribje (4 mm) en smalle lijntjes ertussenin. Deze stof moet afkomstig zijn van een ander meubel, want de oorspronkelijke bekleding van de stoel was van geel met witte zijde (lampas) met zijden passement in geel/violet. Mogelijk is de vulling van een andere stoel hier hergebruikt.

Op dit en enkele andere meubelen werden de oorspronkelijke singels en het oorspronkelijke draaglinnen aangetroffen. De linnen singels zijn 5,2 cm breed met vier bruine lengtestrepen. Het draaglinnen is grof geweven.²⁴⁰ Twee armstoelen uit de slaapkamer van de koningin (KP 3856-7-16 en KP 3856-10-16) hebben nog altijd de originele singels en draaglinnen. Het patroon van gaatjes in het draaglinnen toont aan dat de zittingen voor- en zijwrongen (ronde opstaande randen) hadden.

Op één na zijn de meubelen van Cuel niet gemerkt. Dat maakt het lastig hun herkomst te duiden. Er zijn echter aanwijzingen dat Cuel meubelen van Franse makelij aan de koning leverde – wat in feite inging tegen Lodewijks politiek. Een aantal meubelen valt op door de hoge kwaliteit van de uitvoering en van het beslag. Hieronder zijn de zitmeubelen, de commode en het nachtkastje die in 1809 nog geleverd werden voor het appartement van de koningin.²⁴¹ [afb. 5.104-5.105] Het beuken blindhout van deze meubelen is rood gesaust. Dit zien we ook bij meubelen geleverd door Jacob-Desmalter, en lijkt een kenmerk te zijn van Franse meubelen. Er zijn meer materiaaltechnische sporen die wijzen op een Franse herkomst.²⁴²

Lodewijk was overigens niet tevreden over de kwaliteit van de ameublementen voor de kroonprins en de koningin, zo schreef hij aan Twent: 'J'ai vu avant de partir [naar Het Loo] les meubles faits pour les nouveaux appartements du Palais à Amsterdam. Je les ai trouvé très grossiers et faits avec peu de goût. Dites-moi, si c'est Charpantier qui a dirigé leur confection.'²⁴³

5.5.3 De staatsieappartementen: de Grote ontvangstzaal en de troonzaal

De meest prestigieuze en ook zichtbare opdracht voor Cuel betrof de aankleding van de *Grand salon* en de troonzaal. Door zijn omvang was de voormalige Burgerzaal als enige ruimte geschikt als 'Grote ontvangstzaal'. Hier hield Lodewijk zijn officiële audiënties, feesten en diners. Op 1 februari 1808 schreef intendant Smisjaert over het inrichtingsplan: 'Le decors des croisées à la grande salle est près dans le calcul de ce qu'il y a de plus beau et de plus riche à imaginer tant en étoffes qu'en galons, franges, etc.'²⁴⁴ De uitvoering zou gereed zijn voor de intocht van de koning op 20 april 1808, zo verzekerde hij.²⁴⁵

Uit de rekening van Cuel gedateerd 21 juni 1808 – die in totaal bijna f 68.000,- beliep – wordt duidelijk waaruit die rijke stoffen en passementen bestonden. De Burgerzaal heeft twee étages met ramen, met pilasters ertussen. De ramen kregen gordijnen van witte en rode pekin voor draperieën. Van gele taf werden ‘banden’ gemaakt. Hoe dit eruitzag is onduidelijk. De gordijnen en draperieën werden omzoomd met een breed passement met goudgeel fond en gele franjes. Die laatste kostten f 7.000,- en waren het duurste element. Per raam werd een matvergulde sierknop met leeuwenkop gebruikt. Blijkbaar was er geen tijd om méér vergulde elementen te laten maken, want de overige ornamenten werden uit geel laken geknipt. Cuel rekende per raam maar liefst f 200,- aan maakkosten. Verder maakte hij kousen met gouden elementen voor de kettingen van de kroonluchters, voor f 423,-.²⁴⁶ Het tapijt van ‘jaspé vert’ werd geleverd door Moorman.²⁴⁷ Als zitmeubelen werd een groot aantal taboeretten uit Den Haag overgebracht en opnieuw bekleed door Eeltjes.²⁴⁸

De voormalige Schepenzaal werd tot troonzaal ingericht. Cuel vervaardigde gordijnen voor de negen ramen van 15/16 (Gros-de-Tours) in groen en *chamois*. Ook hier werd taffetas gebruikt voor ‘bandeaux’. Het passement bestond uit brede franjes, breed galon en koord in groen/*chamois*. Per raam werden twee kleine sierknoppen gebruikt voor de draperie en twee grotere voor de embrasses. De maakkosten bedroegen ‘slechts’ f 100,- per raam. Cuel leverde als eerder gezegd hier twee vergulde fauteuils van hetzelfde model als voor Huis Barneart, maar nu bekleed met *cramoisie* fluweel, voor f 200,- per stuk. Waarschijnlijk waren zij bestemd voor de koningin en de kroonprins, en werd een derde vergulde fauteuil gebruikt als troon. Deze werd op een verhoging geplaatst van drie vergulde treden, belegd met een groene loper met goudkleurige franje. Boven de troon maakte Cuel een hemel van draperieën van rood satijn.²⁴⁹ Het tapijt in de zaal was een ‘moquette’, geleverd door Moorman.

De koning verbleef na zijn intocht enkele weken in zijn nieuwe paleis. Hij was echter geenszins tevreden met de aankleding van de beide zalen en gaf opdracht deze te verfraaien.²⁵⁰ Een devies van 22 augustus 1808 detailleerde de nieuwe aankleding, die f 18.800,- kostte voor de ontvangstzaal en nog eens f 30.000,- voor de troonzaal. Het devies ging ongetwijfeld vergezeld van nu verloren tekeningen. De wijzigingen moesten voltooid zijn vóór november 1808, als het volgende bezoek van de koning plaatsvond. Lodewijk keurde echter meerdere plannen af. Op 29 september gaf de koning alleen zijn goedkeuring aan de plannen voor de Grote ontvangstzaal.²⁵¹

In de Grote ontvangstzaal plaatste men nu spiegels tussen de pilaren van de korte zijden, die even hoog waren als de ramen. Zij kregen een aankleding die aansloot bij die van de ramen: gordijnen van witte pekin met klapproosrode draperieën in dezelfde stof, over een vergulde roede met een kroon in het midden. Zo werd een ononderbroken wand gesimuleerd. De bovenvensters

werden nu ook gestoffeerd met geplisseerde gordijnen en draperieën van blauw taf, waarvan de zijstukken ‘met sjaals naar beneden vielen’. Ze werden afgezet met goudkleurig galon en franje en vastgezet met sierknoppen.²⁵² Cuel leverde verder 40 nieuwe, x-vormige taboeretten, wit met goud geverfd, en 12 gelijksoortige bankjes. De nu in totaal 100 taboeretten en 34 bankjes bekleedde hij opnieuw met klaproosrood *gourgourand*. Een zekere Montezaan maakte per bankje een hoes van Frans linnen. Een prent uit 1810 laat de Grote ontvangstzaal zien na voltooiing. [afb. 5.91] De nieuwe aankleding viel algemeen in de smaak. Garnier noemde de zaal in zijn *mémoires* ‘vraiment un coup d’oeil majestueux’.²⁵³ Baron d’Alphonse, de toenmalige Minister van Binnenlandse Zaken, vond de zaal ‘magnifique’: ‘Er zijn maar weinig prinsen in Europa van wie het paleis een zaal biedt die even groot, even hoog, en even mooi is’.²⁵⁴ Of Lodewijk de aankleding nu wel kon waarderen, blijft onbekend.

De troonzaal werd verder verfraaid door Cuel met een stoffen wandbespanning van geplisseerde, karmozijnrode satijn vastgezet met paters. Daarover kwamen rondom draperieën van rood fluweel met gouden passementen. Deze waren bevestigd over vergulde stokken met een krans in het midden, elk met de naam van één van de provincies erin.²⁵⁵ De bedoeling was oorspronkelijk dat de kransen gevuld werden met de uit hout gesneden provinciewapens. Het alternatief zal niet bij Lodewijk in de smaak zijn gevallen. Waarschijnlijk werden nu ook de vier pilasters op de oostelijke muur geplaatst.²⁵⁶ Zij komen niet voor op afbeeldingen van de schepenzaal vóór 1808 en evenmin op het devies – mogelijk waren zij een latere toevoeging. Een aantal elementen van deze aankleding is nog te zien op foto’s van de zaal uit de negentiende eeuw. [afb. 5.95-5.96] De ramen kregen eenzelfde aankleding met draperieën.²⁵⁷ De oude raamaankleding van de troonzaal werd hergebruikt: in de galerij bij de kapel en in het kabinet van koningin Hortense.²⁵⁸ De verhoging van de troon werd bekleed met fijn groen laken, geleverd door C. de la Faille en zoon.²⁵⁹

5.5.4 De vertrekken van de hoffunctionarissen

De vertrekken van de rest van de hofhouding hebben tot nu toe weinig aandacht gekregen in het onderzoek naar het Amsterdamse paleis. Cuel en de andere ambachtslieden leverden echter net zo goed meubelen voor de laagste bedienden als voor de koning. Dat zien we ook in Frankrijk bij de keizerlijke paleizen: de firma Jacob-Desmalter vervaardigde zowel de troon voor Napoleon als eenvoudige commodes voor het personeel. Zo ook Cuel: hij leverde mahoniehouten stoelen bekleed met groene zijde voor de salon van de kroonprins voor f 24,- per stuk, maar ook de iepenhouten stoelen bekleed met zwart velours voor de kamer van de portier à f 6,-.²⁶⁰ Van de eenvoudiger meubelen bleef veel bewaard in de paleiscollectie.

Er was wel sprake van een duidelijke hiërarchie: hoe lager in de rangorde, hoe goedkoper het meubel. Als we naar de prijzen van de verschillende meubelen kijken, dan valt er een indeling te maken in vier of vijf ‘klassen’. De leveranties van commodes door Carel Breytspraak illustreren dit goed. Breytspraak vervaardigde dit type meubel in vier verschillende uitvoeringen en prijsklassen:

Tabel 5.1 Commodes geleverd door Carel Breytspraak voor het Koninklijk Paleis Amsterdam

Meubel	Prijs	Bestemming
Commode van acajou met vergulde appliques en wit marmer top	> f 100	Koninklijke familie Grand Maître
Commode van acajou met vergulde appliques en blauw marmer top	f 90	Koninklijke familie Hogere functionarissen
Commode van eikenhout, groot	f 40	Lagere functionarissen
Commode van eikenhout, kleiner	f 35	Slaapkamers lagere functionarissen

Ook bij de spiegels, geleverd door Nicolas le Normand uit Amsterdam, is een dergelijke hiërarchie te zien: hij leverde spiegels voor f 14,-, f 10,-, f 8,-, f 9,-, f 6,- en f 2,10 gulden. Wat Cuel betreft, hij leverde iepenhouten stoelen overtrokken met verschillende kleuren velours, van f 8,-, f 10,-, f 12,- en f 15,- per stuk voor het personeel. De stoelen in de eetzaal van de Grootmaarschalk waren eveneens van iepenhout – maar dan in de kleur van het steeds schaarsere mahoniehout geschilderd. Mahonie was voorbehouden aan de publieke vertrekken en de privévertrekken van de koninklijke familie. Ook al waren de iepenhouten stoelen relatief goedkoop, er waren er wel veel van nodig: Cuel leverde 196 stuks. Weenink leverde voor Amsterdam nog gematte stoelen van een ‘eerste’ (f 3,-) en ‘tweede’ kwaliteit (f 2,10).²⁶¹

5.5.5 Het huis van de Grootmaarschalk te Amsterdam

De wens van de koning tot een waardige representatie strekte zich ook uit naar zijn hoge functionarissen en de wijze waarop zij gehuisvest waren. Niet alle functionarissen woonden in het paleis. Daar was simpelweg geen ruimte voor. Daarom werd er in de verschillende steden woonruimte voor hen gehuurd. In juni 1808 besloot de koning dat hij in Amsterdam ‘de vier mooiste huizen’ wilde kopen, om er ‘dependances van de kroon’ van te maken en ‘om [gasten] op een gepaste manier te kunnen ontvangen.’²⁶² In oktober en november 1808 werden vier huizen aangekocht: drie panden op de Herengracht en één op de Keizersgracht.²⁶³ Deze huizen werden vanaf 1809 bewoond door de Grootkamerheer, de Intendant-generaal, de Opperstalmeester en de pages.

Al deze huizen werden nieuw ingericht, onder andere door Cuel. Over de gang van zaken bij het huis van de Grootkamerheer zijn we het best ingelicht. [afb. 5.106] Dit huis was eigendom van Anna Cornelia Boudaen (1765-1831), weduwe van Jacob van Ghesel Jansz (1764-1803).²⁶⁴ Het echtpaar had het huis in 1792 gekocht en toen aan de achterkant laten uitbouwen. Ongetwijfeld lieten zij daarbij het interieur aanpassen. Een inventaris uit hun tijd ontbreekt echter. Na het vertrek van Lodewijk uit Holland bleef de Grootkamerheer, Philip Julius Zuylen van Nijeveld (1743-1826), hier wonen tot zijn overlijden. In 1829 werd het huis verkocht aan Johannes Luden (1792-1868). Daarbij werden blijkbaar ook enige documenten overgedragen: in het familiearchief Luden zijn een aantal aantekeningen en een devies van werken door Cuel en Weenink te vinden.²⁶⁵ De Grootkamerheer had net als de andere grootofficieren enige vrijheid in het aankleden van zijn huis, en het is daarom waarschijnlijk dat deze aantekeningen bij Van Zuylen van Nijeveld vandaan kwamen. De grootofficieren konden hun huizen voor f 10.000,- inrichten. Dat was een fractie van de f 200.000,- die de eerste Grootmaarschalk in 1806 ter beschikking kreeg voor zijn huis te Utrecht.²⁶⁶

Het devies werd opgesteld door Snouckaert of Thibault, die de herinrichting van de huizen coördineerden. Op het devies wordt de stoffen aankleding van de slaapkamers van de Grootkamerheer en zijn vrouw vermeld, die van een derde slaapkamer voor de kinderen, de vestibule en de ontvangstzaal. Het werk wordt verdeeld tussen Cuel en Weenink: terwijl Cuel de slaapkamers en de vestibule krijgt toebedeeld, neemt Weenink de ontvangstzaal en de kinderslaapkamer voor zijn rekening. Zeer interessant is de vermelding op de laatste pagina dat er stoffen voor twee ameublementen naar 'Chappuis' zijn gezonden. Het ging om doek in de kleuren chamois en ponceau, voor respectievelijk een ameublement van een canapé, 8 stoelen, 2 fauteuils en 2 kussens, en een zelfde ameublement maar dan met 4 fauteuils. Blijkbaar waren deze in de slaapkamers gedacht. Chappuis is waarschijnlijk de meubelmaker Jean Joseph Chapuis (1765-1864), die in Brussel een grote werkplaats had.²⁶⁷

Een rekening van Weenink voor dit huis werd niet gevonden. Van Cuel is er één rekening van december 1808 voor het behangen van de (eet)zaal, de antichambre en de salon, die we met het devies en een inventaris uit 1810 kunnen vergelijken.²⁶⁸ De antichambre is waarschijnlijk hetzelfde vertrek als de 'ontvangstzaal', aangezien in beide sprake is van *nankin* als hoofdkleur. De wanden worden hier eerst bESPANNEN met Engelberger linnen, dat beplakt wordt met gesatineerd, *nankin*-kleurig papierbehang. Voor het plakken rekent Cuel 30 stuivers per knecht per dag. Het behang had boven een rand en een kroonlijst, en onder een afsluitende rand. Het houtwerk in de zaal – d.w.z. de lambriserings, schoorsteenlijsten, luiken – wordt grijs geschilderd door Hendrik Geerlings & zoon, 'op aanwijzing van de intendant en architect'. Weenink dient

hier de raambekleding te maken: een dubbel gordijn met draperie in 'nanking met zwartbruine rozen', met een passement dat als motief 'petite tigré' had. Wat voor papierbehang in de eetzaal wordt aangebracht blijft onbekend, maar het houtwerk was ook hier grijs, 'met de opliggende lijsten wit geschilderd'.²⁶⁹ Hier kwamen nog 12 stoelen en 4 fauteuils. In de salon wordt wit gesatineerd papier gebruikt, omkaderd met een dunne rand en nog een bredere boven en onder. Het ameublement hier (1 canapé, 2 causeuses, 18 stoelen en 2 haardschermen) wordt bekleed met oranje/grijze stof. Al deze vertrekken worden verder ingericht met een Doorniks tapijt, kroonluchters en wandarmen, spiegels en haardijzers. Geen van deze meubelen bleef bewaard.

Alhoewel rijk uitgevoerd, waren er duidelijke verschillende met de koninklijke vertrekken. In tegenstelling tot de koninklijke ontvangstruimten volstond men hier met papierbehang in plaats van een stoffen bespanning. De stoffen gebruikt voor de slaapkamers waren effen, zonder patroon, en zonder draperie. Alleen als er stof over was van de vestibule, kon die gebruikt worden ter verdere verfraaiing van de slaapkamer van de Grootkamerheer. Een aparte nota noemt de decoraties die gebruikt werden voor de ramen. Deze zijn ook eenvoudiger dan die van de koninklijke vertrekken.²⁷⁰

Beschouwing

Op 1 juli 1810 deed Lodewijk afstand van zijn troon, en ontvluchtte dezelfde dag nog het land. Met het vertrek van koning verviel ook de noodzaak van een hof. Dat werd grotendeels ontbonden. Zoals eerder het geval was na het overlijden van stadhouder Willem III bleef een aantal functionarissen nog aan, om voor de administratie en goederen te zorgen van de nu keizerlijke verblijven en garde-meuble. Van alle verblijven werden nieuwe inventarissen opgesteld.

Aan Cuel en de andere leveranciers werden geen opdrachten meer verstrekt, ook niet voor het bezoek van Napoleon in 1811. Cuels laatste leverantie betrof het behangsel voor het ijzeren reisbed van koningin Hortense. Dat moest bestaan uit gordijnen van mousseline met fijn kant. De gordijnen werden opgehangen aan een mahoniehouten kroon met vergulde decoraties. De kroon was met vier stangen omwonden met roze taf aan het ledikant bevestigd. De zijanten van het ledikant werden nog gedoubleerd met mousseline en roze tafzijde.²⁷¹ Hortense nam het mee op haar eigen vlucht uit Holland in juni 1810.

Cuel behoorde met Kam jr, Weenink, Breytspraak, Muller en Eeltjes tot een kleine groep leveranciers die een grote invloed uitoefenden op het uiterlijk van de koninklijke verblijven. Binnen het kader van de koninklijke wensen en het beschikbare budget werkte hij om een zo rijk mogelijk interieur te verzorgen. Daarbinnen werden de kleuren en de soort stof bepaald door de koning en de Intendance, maar de leverantie van de stoffen en de uitvoering door Cuel

en de andere kamerbehangers. De modellen voor de zitmeubelen werden afwisselend geleverd door de Intendance, dan wel werd er door de grote vraag een model uitgezocht dat de behanger al op voorraad had. Daarbij leverde Cuel waarschijnlijk ook Franse meubelen aan de koning, wat inging tegen diens wensen.

Noten hoofdstuk 5

- 1 AN, 112 AP, inv.nr. 1, map 3, brieven Décors, 9 augustus 1806, en Rollet [z.d.].
- 2 Décors werd later in Frankrijk aangesteld als *valet de chambre tapissier* van het kasteel van Rambouillet. P. de Janti, *Forêt, chasses et château de Rambouillet*, [z.p.] 1947, p. 174.
- 3 NA, 2.01.25, Inventaris van de archieven van de Intendance van het Kroondomein en de Hofhouding van Koning Lodewijk Napoleon en de Franse Keizer, 1803-1813; KHA, G004, Fragmentarchieven van het Civiele Huis van Lodewijk Napoleon, koning van Holland en van het keizerrijk onder Napoleon; E09b-A, Intendance Koninklijk Paleis te Amsterdam, E09c-A, Intendance van het Koninklijk Paleis en Domein Het Loo; E09d Rentmeester van het Paleis en Domein Soestdijk, AN, Frankrijk, O/2, Maison de l'Empereur. Administration de l'intendance générale (an X-1815).
- 4 W.J. Koppius, 'Van en om een Amsterdamsche van het laatst der 18e eeuw', in: *Jaarboek Amstelodamum* 31, 1934, pp. 125-134.
- 5 NA, inv.nr. 1.08.11, inv.nr. 4688, lijst van schulden Huis ten Bosch door de rentmeester Temminck.
- 6 NA, inv.nr. 1.08.11, inv.nr. 4688.
- 7 NA, inv.nr. 1.08.11, inv.nr. 4688; Stichting Rutger Jan Schimmelpenninck, Diepenheim, archief, inv.nr. 825 en 897.
- 8 NA, inv.nr. 1.08.11, inv.nr. 4688; Stichting Rutger Jan Schimmelpenninck, Diepenheim, archief, inv.nr. 816.
- 9 A. Garnier, *Mémoires sur la cour de Louis Napoléon et sur la Hollande*, Parijs 1828, p. 9.
- 10 Ozinga (1942), p. 80, n. 22: NA, 2.01.25, inv.nr. 100, rekeningen.
- 11 AN, 112 AP, inv.nr. 2, dossier 1, brief 28 augustus 1806.
- 12 Weenink trouwde in 1781 te Parijs met Sophie Bergervoort, en in 1789 nogmaals te Parijs met Marie Josephe Hubert. Fonds Andriveau, Mariages à Paris (1613-1805), via www.filae.org; SA, 5001, inv.nr. 348, p. 385 (f 193), nr. 18, 19 maart 1793.
- 13 Weenink was getuige bij de doop van een kind van Berger, terwijl Kams moeder aan Berger gerelateerd was.
- 14 KHA, G4, inv.nr. D3, Palais d'Amsterdam. Livre de commandes.
- 15 Fock e.a. (2001), p. 343; p. 347.
- 16 NA, 2.01.25, inv.nr. 54, brief 29 juni 1806.
- 17 D. Vivant Denon, *Voyage dans la basse et la haute Egypte, pendant les campagnes du général Bonaparte*, 2 vols., Parijs 1802.
- 18 NA, 2.01.25, inv.nr. 100, brief nr. 42, dd. 27 oktober 1808.
- 19 B. Chevallier en M. Walther, *Empyre style.: Authentic decor*, Londen 2008, pp. 104-106.
- 20 R. Harmanni, *Papieren behang: Een rijke geschiedenis*, Utrecht 2007, p. 19.
- 21 Vriendelijke mededeling dhr. B. Jacqué, Mobilier National.
- 22 Jacqué en Koldewij ('2007), pp. 216-227; 224.
- 23 Zie: J. de Loos-Haaxman, 'De behangselfabriek der Vaderlandsche maatschappij te Hoorn', in: *Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek*, 12 (1961), pp. 149-192.

- 24 Desseny en de Fonteny adverteerden sinds 1780 met behangsels, het bedrijf was toen net verhuisd van de Pauwenlaan in Diemermeer naar de Kalverstraat en bestond dus al langer. A.A. Douw was in 1789 gevestigd in de Kalverstraat. Harmanni (2007), p. 25. P.J. Bourier was gevestigd in 'De Goude Bal', op de Reguliersbreestraat en vanaf 1783 actief. In 1808 vestigde hij zich in Rotterdam, terwijl het magazijn in Amsterdam bleef bestaan. Ten Naarden Brinkman en Van Endt waren in 1792 te vinden in de 'Gouden klok' in de Warmoesstraat. Het 'meubel-papier-magazijn' van J.G. Berger was eerst gevestigd op de Bloemgracht (1795) en later in de Kalverstraat, tot 1809. M. Bruijtel, 'Haarlem in 1813', in: G.W.J. Koolemans-Beijnen, *Historisch gedenkboek der herstelling van Neerlands onafhankelijkheid in 1813*, 2 vols., Haarlem 1912-1913, pp. 343-377; 345.
- 25 Advertentie, *Oprechte Haerlemsche courant*, 24 december 1791.
- 26 Advertentie, *Haagsche courant*, 26 juli 1805.
- 27 Harmanni, (2007).
- 28 Vriendelijke mededeling Archives départementales de l'Oise, Beauvais. 5 Mi 544 A 549.
- 29 Vriendelijke mededeling Xavier Bonnet. AN, MC, ET, XCIII, inv.nr. 128.
- 30 M. Bloit en P. Payen-Appenzeller, *Les mystères de Paris en l'an 1789: Les grandes et petites affaires qui ont marqué l'année, extraites des archives inédites des commissaires de police*, Parijs 1989.
- 31 Advertentie, *Amsterdamsche Courant*, 12 mei 1792.
- 32 SA, 5061, inv.nr. 1088, f 209.
- 33 Advertentie, *Affiches, annonces et avis divers de Rotterdam/Advertentien, aankondigingen en berigten van Rotterdam*, 26 maart 1812.
- 34 SA, 5001, inv.nr. 342, f 177.
- 35 SA, 5001, inv.nr. 640, f 91. De ondertrouw was op 31 juli 1795.
- 36 SA, 5001, inv.nr. 181, f 87. Gedoopt op 4 november 1795; inv.nr. 187, f 90. Gedoopt op 12 september 1797; inv.nr. 196, f 94v). Gedoopt op 27 september 1799.
- 37 De overlijdensakten van de ouders heb ik niet kunnen vinden in de Archives départementales de l'Oise te Beauvais. Dit zou erop kunnen wijzen dat zij mee naar Parijs of Amsterdam zijn gekomen en daar zijn overleden.
- 38 In 1807 trouwde hij te Parijs met Marthe Rosa Félicité Vasse. ADP, Etat-civil Reconstitué de Paris 1798-1860, 23 maart 1807.
- 39 *Almanach du commerce de Paris*, 1799-1805; ADP, Archives de la Police de Paris, AA165, Section des Lombards, Pièce no. 256: Cuel, marchand tapissier in de Rue de Verrerie, is getuige voor de stoffenhandelaar Claude Nicholas Cochu. Cochu handelde in 1788 in 'Taffetas, satins, crêpes, piloux, rubans et galons de soie'. Archives de Paris, Versements des mairies, Publicités commerciales, D43Z-1, LEBRUN Georges Claude.
- 40 Pierre Claude Cuel trouwde op 30 juni 1795 te Parijs met Marie Catherine Depierreux. ADP, Fonds Andriveau - Mariages à Paris (1613-1805).
- 41 Van Swigchem (1965), p. 115.
- 42 Ibid., p. 39.
- 43 SA, 5061, inv.nr. 1088, f 208v-209v.
- 44 HCLE, 1764, inv.nr. 191, brieven 19 augustus 1809.

- 45 Vriendelijke mededeling Reinier Baarsen. HUA, 43, inv.nr. 565. De canapé was bekleed met 'coton blanc avec bordure' en had een kussen.
- 46 Advertentie, *Affiches, annonces et avis divers de Rotterdam/Advertentien, aankondigingen en berigten van Rotterdam*, 26 maart 1812.
- 47 Advertentie, *Affiches, annonces et avis divers d'Amsterdam /Advertentiën, aankondigingen en verschillende berigten van Amsterdam*, 15 april 1812. 'CHARLES CUEL, Fransche Kamerbeheer, op de Leliegroet, No. 10, te Amsterdam, maakt en verkoopt alle soorten van Meubelen en alles wat het Behangen en Tapyten betreft; alles naar de nieuwste smaak en tot de civilste pryzen'.
- 48 SA, 5062, inv.nr. 195, akte 25 mei 1810.
- 49 Advertentie, *Affiches, annonces et avis divers de Leyde/Advertentiën, aankondigingen en berigten van Leyden*, 9 september 1812.
- 50 Advertentie, 's *Gravenhaagsche courant*, 4, 11 en 18 juli 1814: 'JOSEPH CUEL, Koopman en Kamerbeheer te Amsterdam, berigt het geëerd Publiek, dat hy te 's Gravenhage heeft opgericht een Magazyn van MEUBELLEN, TAPYTEN en BEHANGSEL PAPIER; Fabriceert en onderneemt ook alle soorten van ameublementen, genoemd Magazyn is gelegen in de Lange Houtstraat, No 274, voorheen het Hôtel van de Ambassadeur van Portugal, en is dagelyks open van 12 tot 4 uren des namiddags. Er bevinden zich in gezegd Hôtel verscheiden Gemeubileerde APPARTEMENTEN, te Huur, onder andere een superber van acht Vertrekken, gelyks Vloer, met Keuken kelder, Stal, Koetshuis als ook de vryen Wandeling in den Tuin'.
- 51 KHA, E8, IIIa-2 en Rag.cap 4, 2 januari 1815, rekening Cuel, '18 november, 1 divan bois de Mahonij garni en nankin avec son carreau en crin et 6 Coussins rempli de plume et Duvet, f 350,-'.
- 52 SA, Begraafregisters Amsterdam, index, 19 december 1846.
- 53 NHA, 1617, notaris A.W. Sacré, inv.nr. 96, nr. 9096, boedelinventaris W.P. Barnaart, 25 februari 1851.
- 54 W. van den Hull, *Autobiografie (1778-1858)*, Hilversum 1996, p. 327.
- 55 Ibid. Het ging om de huizen met perceelnummers C 523, C 524 en C525. NHA, Kadaster Haarlem.
- 56 'Fransche Republiek', *Haagsche courant*, 12 januari 1803.
- 57 Waarschijnlijk *Ode, à l'honneur de sa majesté Napoléon le grand et de l'armée française, après la campagne de Prusse, l'an 1806* door A. L. Barbaz (1806).
- 58 Van den Hull (1997), p. 228, n. 240.
- 59 K.P. Ackema, 'Jhr. Willem Philip Barnaart van Bergen en Zandvoort (1781-1851)', in: A.J. de Jonge en K.P. Ackema, *200 jaar vrijmetselarij in Haarlem: 'Vicit vim virtus' 1788-1988*, Voorburg 1988, pp. 88-96; 93.
- 60 Ackema (1988).
- 61 C. Schmidt, *Om de eer van de familie: Het geslacht Teding van Berkhout 1500-1950, een sociologische benadering*, Amsterdam 1986, p. 131.
- 62 NHA, DTB Haarlem, dopen 1804.
- 63 Van den Hull (1996), p. 357.

- 64 NHA, 18, inv.nr. 1886, memorie Van der Hart, 23 mei 1808.
- 65 Zie vooral: W. van Elburg en I. Finaly, *Keizerlijk restaureren: Het in ere herstellen van de bel-étage van Huis Barnaart, Nieuwe Gracht 7 te Haarlem, 2012-2018*, Amsterdam 2018; A.-K. Adolph en M. van den Bos, *Waardestellingsrapportage & Fotorapportage Nieuwe Gracht 7, Huis Barnaart, Haarlem*, intern rapport, [Amsterdam] 28 februari 2012; P. Bahlman, *Huis Barnaart: De bel-étage*, afstudeeronderzoek Universiteit van Amsterdam, augustus 2014; Bakker (1991); Blauw (1950); R. Meischke en H.J. Zantkuijl, 'De stamboom van een bijzonder huis: Nieuwe Gracht 7 te Haarlem', in: *Jaarverslag Vereniging Hendrick de Keyser* (2005), pp. 31-43
R. Meischke en H.J. Zantkuijl, 'Een tekenboekje uit 1812 en de 19de-eeuwse huisplattegrond', in: *Bulletin KNOB* 105 (2006) nr. 1/2, pp. 15-22; Van Swigchem (1965), pp. 239-249.
- 66 Bahlman (2012), dl. 1, pp. 7-8.
- 67 NHA, 18, inv.nr. 1887, diverse contracten.
- 68 P. Vlaardingebroek, 'Haarlem, Huis Barnaart, de vondst van een bijzondere ontwerptekening', in: *Jaarverslag Vereniging Hendrick de Keyser* (2013), p. 23.
- 69 J. van Straaten, *Gronden en afbeeldingen van enige gebouwen en derzelve binnenwerken*, Haarlem 1812. Voor een uitgebreide bespreking, zie: Meischke en Zantkuijl (2005) en Meischke en Zantkuijl (2006). De tekeningen zijn ook afgebeeld in Adolph en Van den Bos (2012).
- 70 Meischke en Zantkuijl (2005), p. 39.
- 71 Van den Hull kende dit pand goed, aangezien hij het in 1820 kocht van de weduwe Druyvesteyn om er zijn school in te vestigen. Volgens Van den Hull liet Druyvesteyn 'aanmerkelijke vertimmeringen' aan het huis laten uitvoeren. Van den Hull (1996), p. 409.
- 72 Voor een uitgebreide bespreking van de plattegrond en vertrekken, zie Meischke en Zantkuijl (2005).
- 73 NHA, 18, inv.nr. 1887.
- 74 NHA, 18, inv.nr. 1887, rekening Van der Horst 1806: 'd volgende over huys gebruykt soo voor Cuel als de Bois – voor d. meubelen &&'. Mogelijk was 'De Bois/Dubois' een veilingmeester van die naam in Amsterdam.
- 75 NHA, 18, inv.nr. 1887, rekening Burman 1806.
- 76 NHA, 1105, inv.nr. 215.
- 77 Advertentie, *Oprechte Haerlemsche Courant*, 24 januari 1793.
- 78 NHA, 3248, inv.nr. 123, onder rekening 1807 Christiaan Kuyper; NA, 2.01.25, inv.nr. 54, nr. 131; inv.nr. 107, brief 4 augustus 1810 en nr. 346; inv.nr. 186, f. 536.
- 79 NHA, 18, inv.nr. 1887, rekening Burman 1806.
- 80 O. Nouvel-Kammerer (red.), *L'aigle et le papillon: Symboles des pouvoirs sous Napoléon*, cat. tent., Parijs 2007, pp. 31-33.
- 81 J. Bohan, lezing 'Historisch Behang voor dummies', kleurhistorisch platform, Amersfoort, 13 februari 2011.
- 82 B. Jonker, *Huis Barnaart Haarlem: Onderzoek naar de historische afwerkklagen van de bel-étage*, Zwolle 2015, p. 14.
- 83 J. Bohan, *Rapportage behanginventarisatie huis Barnaart, Haarlem*, Haarlem 2015.

- 84 'Amor vincit omnia', zoals afgebeeld in P. von Stosch en B. Picard, *Pierres antiques gravées, sur lesquelles les graveurs ont mis leurs noms [...]: Gemmae antiquae caelatae, scalptorum nominibus insignitae [...]*, Amsterdam 1724, p. LIII.
- 85 NHA, 18, inv.nr. 1887, rekening Palthe, 1 juli 1879.
- 86 NHA, 18, inv.nr. 1887, rekening H. Pander en Zonen, 1 juli 1879.
- 87 NHA, 18, inv.nr. 1887, rekening H.B. van Wijk en Zn., 1 juli 1879.
- 88 R. van Oven, 'Een Haarlemsche patriciërs woning', in: *Buiten* (12 april 1924), pp. 172-174; (19 april 1924), pp. 184-186; 184.
- 89 Bakker (1991), p. 36; NHA, 1379, inv.nr. 708.
- 90 Bakker (1991), p. 36.
- 91 NHA, 18, inv.nr. 1887, rekening Cuel 1807.
- 92 Vergelijk: J.J. Gautier (red.), *Sièges en société: Histoire du siège du Roi-Soleil à Marianne*, Montreuil 2017, pp. 196-198.
- 93 Vriendelijke mededeling Dick Oostendorp, Oostendorp stoffering (Montfoort).
- 94 Bakker (1991), pp. 40-41.
- 95 Pl. 22, nr. 79 en pl. 60, nr. 729.
- 96 Ackema (1988), p. 92; Www.stichtingargus.nl/vrijmetselarij/ovo_r2a.html, geraadpleegd op 2 mei 2019.
- 97 P. de la Mésangère, *Meubles et Objets de Goût* [...], Parijs 1802-1838, zie nrs. 273 en 294.
- 98 Zie over de salon: V. Cochet, 'Le salon jaune de Joséphine: La sauvegarde d'un décor déraciné', in: *La revue des Musées de France* (2014) 5, pp. 66-77.
- 99 Vriendelijke mededeling Valentijn Carbo.
- 100 Waarschijnlijk moeten hier *causeuses* bedoel zijn. *Boudeuses* waren kleine bankjes met ene leuning in het midden.
- 101 RAA, NL-AmrRAA-79.005, inv.nr. 239. Transcriptie: Valentijn Carbo.
- 102 NHA, 18, inv.nr. 1887, aanbesteding Kamphuijsen, 1805.
- 103 NHA, 18, inv.nr. 1887, rekening Valter, 1806/1807.
- 104 NHA, 18, inv.nr. 1887, rekening Franzi, 1808.
- 105 NHA, 18, inv.nr. 1887, rekening Cortenberghe, 1806.
- 106 NHA, 18, inv.nr. 1887, bestek J.J. Martin, november 1805.
- 107 NHA, 18, inv.nr. 1887, rekening Cuel 1807: '57¾ m de cambris 8/4 pour 6. Rideaux roulant pour le devant'. De aanneming is dat deze voor de bel-étage vervaardigd werden en niet voor de eerste verdieping met de slaapvertrekken.
- 108 NHA, 1617, A.W. Sacré, inv.nr. 96, nr. 9096, boedelinventaris W.P. Barnaart, 25 februari 1851.
- 109 Jonker (2015), p. 40.
- 110 NHA, 18, inv.nr. 1886, Lijst van meubelen, Nieuwe gracht 7, 4 november 1879.
- 111 Volgens de kleurenkaart van Ignaz Schiffermüller, *Versuch eines Farbensystems*, p. 25, 1772. Blauw (1950) en Bahlman (2012, p. 32) komen tot dezelfde conclusie.
- 112 M.-N. de Grandry, *Le mobilier français: Directoire, Consulat, Empire*, Parijs 1996, p. 19.
- 113 A. van Weelden, *Hodshon versus Barnaart: Directoire versus Empire, doctoraalscriptie Kunsthistorisch Instituut, Rijksuniversiteit Leiden*, 1992, p. 169.

- 114 Bijvoorbeeld: NA, 1.02.25, inv.nr. 32, nr. 97, 2 mei 1810, devis.
- 115 Nouvel-Kammerer (2007), p. 41, cat.nrs. 105-106; A. Aymonio, 'The Fortune of the 'Borghese Dancers' in Eighteenth- and Early Nineteenth-Century European Art and Decoration', in: G. Capitelli, S. Grandesso en C. Mazzarelli (red.), *Roma fuori di Roma: L'esportazione dell'arte moderna da Pio VI all'unità (1775-1870)*, Rome 2012, pp. 477-492.
- 116 Vergelijkbare dansende figuren zijn te vinden op een viertal kroonluchters, geleverd in 1805 voor de Tuilerieën. Collectie Mobilier National, inv.nrs. GML-7159-001 t/m -004.
- 117 J. Beunat, *Empire Style Designs and Ornaments: A Reprint of Recueil de Dessins d'Ornements d'Architecture*, c. 1813, New York 1973, pl. 26, nr. 74.
- 118 *In Holland staat een huis. Het interieur van 1800 tot heden*, Tentoonstelling in het Stedelijk Museum, Amsterdam, juli/oktober 1941, Amsterdam 1941.
- 119 M.R.H. Boers, 'Oud hout': *De collectie meubelen van het Haags Gemeentemuseum, doctoraalscriptie Universiteit van Utrecht*, Universiteit Leiden, 1998. Aangezien deze meubelen niet door Cuel geleverd werden, worden ze hier verder niet besproken.
- 120 Blauw (1950), p. 32.
- 121 NHA, 18, inv.nr. 1887, aanbesteding J.J. Martin, 6 juni 1805.
- 122 NHA, 18, inv.nr. 1887, rekening Jan Valter, 1806-1808. Valter noemt op zijn rekening van 1807 dat hij op 14 augustus de deuren in de Grote Eetzaal dof slijpt. Op 28 augustus zet hij een eerste *bronscouleur* op. Pas op 6 november gaat hij verder en slijpt de deuren weer dof om ze opnieuw op te schilderen in *bronscouleur*.
- 123 RAA, 79.005, inv.nr. 239, p. 2. Transcriptie Valentijn Carbo.
- 124 NHA, 18, inv.nr. 1887, rekening Van der Meulen 1807.
- 125 NHA, 18, inv.nr. 1887, rekening Van der Horst 1806.
- 126 NHA, 18, inv.nr. 1887, rekening De Lelie oktober 1807 en aantekening op plattegrond door Blauw (1950).
- 127 A.N. Gosliga en A. van Goor, *Huis Barnaart: Onderzoek naar de oorspronkelijke afwerking van de bel-étage. Onderzoeksverslag*, Amsterdam/Uitgeest 2015.
- 128 NHA, 1617, A.W. Sacré, inv.nr. 96, nr. 9096, boedelinventaris W.P. Barnaart, 25 februari 1851.
- 129 Van Swigchem (1965), p. 245.
- 130 RCE, Monument nr. 19575, dossier Ds 2721. Jaren 1941-1957.
- 131 NHA, 18, inv.nr. 1887, bestek Valter, 7 maart 1806.
- 132 NHA, 18, inv.nr. 1887, rekening Cuel, 1806.
- 133 NHA, 18, inv.nr. 1887, rekening De Lelie, oktober 1807
- 134 NHA, 18, inv.nr. 1887, rekening Franzl, 18 december 1808.
- 135 Blauw (1950), p. 31; Bakker (1991), p. 48.
- 136 NHA, 18, inv.nr. 1887, rekening Cuel, 1806: 'Passement fond aurore et noir pour les chaises de la Salle a manger no. 6'.
- 137 NHA, 18, inv.nr. 1887, rekening Van der Meulen, 1806.
- 138 Van Straaten (1812), pl. 27.
- 139 NHA, 1617, notaris A.W. Sacré, inv.nr. 96, nr. 9096, boedelinventaris W.P. Barnaart, 25 februari 1851.

- 140 Bakker (1991), p. 51.
- 141 NHA, 1617, notaris A.W. Sacré, inv.nr. 96, nr. 9096, boedelinventaris W.P. Barnaart, 25 februari 1851.
- 142 'met zijde zittingen en ruggen'.
- 143 Fustein kan de Vlaamse benaming voor bombazijn zijn. Aangezien Cuel hier beide benamingen op een en dezelfde rekening gebruikt, gaat het waarschijnlijk om twee verschillende stoffen.
- 144 NHA, 18, inv.nr. 1887, rekening Cuel, 1807.
- 145 Snouckaert, intendant van het paleis te Amsterdam schrijft in 1809 over Moorman: 'Les derniers tapis que j'ai fait travailler pour le Loo, l'ont été par Cuël, il les a coupé et cousu à Amsterdam de sorte qu'après les mesures exactes que je lui avais donné, on a eu seulement besoin de les clouër ici. Ils étoient en jaspé à bord moiien de moquette ou(?) de Tournaij. J'ai été assez content du prix, même je l'ai trouvé au dessous de Moorman, qui dans cela a de la reputation.' NA, 1.02.25, inv.nr. 32, nr. 63, 23 juni 1809.
- 146 Vriendelijke mededeling Valentijn Carbo.
- 147 Vriendelijke mededeling Willem Schermerhorn.
- 148 Gosliga (2008), p. 53.
- 149 HCLE, 1764, inv.nr. 191.
- 150 Ch.C. van der Vlis, 'De bouw van het perceel Nieuwestad 49 te Leeuwarden', in: *De Vrije Fries: Mengelingen*, vol. 38 (1946), pp. 60-68.
- 151 HCLE, 1764, inv.nr. 184A; Y. Kuiper, 'Van patriot tot notabele: De reis van de doopsgezinde koopman Pieter Cats uit Leeuwarden door de Republiek in de nazomer van 1792', in: *Doopsgezinde Bijdragen* 35/36 (2010), pp. 303-336.
- 152 Kuiper (2010), pp. 334-335.
- 153 Ibid., pp. 312-313.
- 154 M.W. Meijer, 'Particuliere pretenties: Aankoop- en bouwactiviteiten van generaties gegoede Leeuwarders ter plaatse van het voormalige hoofdbureau van politie en de brandweerkazerne aan de Nieuwestad', in: *Leeuwarder historische reeks*, vol. 1 (1987), pp. 46-93; p. 91, noot 82.
- 155 Meijer (1987), pp. 76-77.
- 156 Nu in de collectie van het Fries Museum, inv.nrs. I09789, 88,5 x 108 cm en 70 x 75 cm.
- 157 Vriendelijke mededeling Marlies Stoter, Fries Museum, Leeuwarden en Richard Harmanni. Van der Vlis (1946), p. 66; 'Oud behang en de behanger', in: *Leeuwarder nieuwschblad*, 4 oktober 1934.
- 158 Zie over Maaskamp: Van der Vlis (1946), pp. 61-62.
- 159 Advertentie, *Affiches, annonces et avis divers d'Amsterdam/Advertentiën, aankondigingen en verschillende berigten van Amsterdam* [enz.], 28 januari 1813.
- 160 Dit zijn het huis 'De Drie Suikerbroden', Bloemgracht 103, in 1816, en mogelijk de vernieuwing van Herengracht 460 in 1802.
- 161 Van der Vlis (1946), p. 64.
- 162 Zie voor een volledig overzicht en een bespreking van de bouw van het huis: Van der Vlis (1946) en Meijer (1987).

- 163 HCLE, 1764, inv.nr. 191, brief 4 april 1809.
- 164 HCLE, 1764, inv.nr. 205, 'voor ingeleverde rekening'.
- 165 Advertentie, *Leeuwarder Courant*, 13 oktober 1770.
- 166 HCLE, 1764, inv.nr. 191, brief 17 februari 1808.
- 167 Van der Vlis (1946), p. 66-67.
- 168 HCLE, 1764, inv.nr. 191, brief 10 mei 1808.
- 169 HCLE, 1764, inv.nr. 191, brief 7 juni 1808. Gabriel Adriani, blikslager te Leeuwarden, kreeg f 100,- betaald voor deze 'randen tot het behang'. Van der Vlis (1946), p. 66.
- 170 HCLE, 1764, inv.nr. 191, brief 7 juni 1808.
- 171 Van der Vlis (1946), p. 67.
- 172 HCLE, 1764, inv.nr. 191, brief 9 juli 1808.
- 173 HCLE, 1764, inv.nr. 191, ongedateerd briefje.
- 174 Van der Vlis (1946), pp. 60-68.
- 175 HCLE, 1764, inv.nr. 191, brief 11 september 1808.
- 176 HCLE, 1764, inv.nr. 191, brief 6 december 1808.
- 177 Van der Vlis (1946), p. 65. Laurentius en Sybrandus Nauta waren samen gevestigd op de Vleesmarkt te Leeuwarden. Laurentius handelde in glas terwijl zoon Sybrandus spiegels vervaardigde en repareerde. Advertentie, *Friesche courant*, 12 mei 1798.
- 178 HCLE, 1764, inv.nr. 191, brief 27 maart 1809.
- 179 HCLE, 1764, inv.nr. 191, brief 15 februari 1809.
- 180 Pieter Schoor, gevestigd op de Blauwburgwal, trouwde op 26 april 1781 met Catharina Gebeler (SA, 5001, inv.nr. 752, f 230). Zacharias Schoor werd geboren in 1782 (SA, 5001, inv.nr. 265, f. 146 (f115), nr. 3).
- 181 SA, 5001 inv.nr. 114, f 284 (f141v), nr. 14.
- 182 Huwelijksakte Johannes Gothlieb Schoor, NHA, reg.3, f. 36v, 13 juni 1844.
- 183 NHA, Burgerlijke stand, Overlijden, Sloten, akte 139, 24 november 1858.
- 184 'Oud behang' (1934); 'Gehoord en gezien', in: *Leeuwarder Courant*, 28 januari 1964. Gevonden op de achterkant van een houten paneel van een van de schuifdeuren op de begane grond. Het paneel met opschrift werd later blijkbaar aangebracht in de schoorsteenmantel van de kamer links voor op de eerste etage.
- 185 Van der Vlis (1946), p. 66.
- 186 Ibid., p. 67.
- 187 HCLE, 1764, inv.nr. 191, brief 19 april 1809.
- 188 Advertentie, *Oprechte Haarlemsche Courant*, 13 december 1814.
- 189 HCLE, 1764, inv.nr. 191, brief 5 juni 1809.
- 190 HCLE, 1764, inv.nr. 191, brief 13 juni 1809.
- 191 HCLE, 1764, inv.nr. 191, brief 5 juni 1809.
- 192 HCLE, 1764, inv.nr. 191, brief 27 juni 1809.
- 193 HCLE, 1764, inv.nr. 191, brief 19 augustus 1809.
- 194 HCLE, 1764, inv.nr. 191, brief 2 september 1809
- 195 Bijvoorbeeld: HCLE, 1764, inv.nr. 191, brief 4 april 1809.
- 196 HCLE, 1764, inv.nr. 191, brief 10 mei 1808.

- 197 Van der Vlis (1946), p. 66.
- 198 WFA, 0470, inv.nr. 18, f 120.
- 199 WFA, 0470, inv.nr. 18, f 7.
- 200 Nu bewaard in het Westfries Archief te Hoorn.
- 201 HCLE, 1764, inv.nr. 191, brief 24 mei 1808.
- 202 A.J.C. de Vrankrijker, 'Weverijen in Laren', in: *Tussen Vecht en Eem*, 10 (1980) 2, pp. 80-109; 90.
- 203 Van der Vlis (1946), p. 67.
- 204 KHA, G4, inv.nr. D3, Journal des commandes, opdracht 13 augustus 1808; NA, 2.01.25, inv. nr. 185, 1809-02 (eind), Amsterdam, nr. 117; KHA, G4, inv.nr. D9, Inventaris 1809: 'bois d'acajou garni de dorures couvert en lempas jaune & lilas, f 1200'.
- 205 KHA, G4, inv.nr. D3, brief 13 juni 1809. Van der Vlis (1946), p. 66.
- 206 Van der Vlis (1946), p. 66.
- 207 Ibid., p. 67.
- 208 D. Labarre de Raillicourt, *Louis Bonaparte (1778-1846) roi de Hollande, frère et père d'empereurs*, Parijs [1969], p. 100 (n. 1); p. 123.
- 209 Labarre de Raillicourt (1969), pp. 100-101.
- 210 Zie voor een overzicht van de hofhouding: P.A. Christiaans, 'In dienst des Konings: De hofhouding van koning Lodewijk Napoleon', in: L.A.F. Barjesteh van Waalwijk van Doorn en F.J. van Rooijen (red.), *Tussen Vrijheidsboom en Oranjewimpel: Bijdragen tot de geschiedenis van de periode 1795-1813*, Rotterdam 1995, pp. 510-534.
- 211 Ibid., p. 511. Zie ook: J. Gabriëls, 'Vrienden van vroeger: De Franse invloed op de vorming van het vorstelijk hof van Lodewijk Napoleon, koning van Holland', in: *Tijdschrift voor Geschiedenis* 132 (2019) 3, pp. 345-374.
- 212 M.D. Ozinga, 'De architecten van Lodewijk Napoleon als koning van Holland', in: *Oudheidkundig Jaarboek KNOB* 11 (1942), pp. 63-87; 63-64.
- 213 Ozinga (1942), p. 66.
- 214 NA, 2.01.25, inv.nr. 32, brief 9 september 1808.
- 215 SA, 5001, inv.nr. 375, p. 15, nr. 1. Hoogstwaarschijnlijk een broer van de Franse tekenaar, portretschilder en contourist Antoine Jean Louis Chantal (1789-1853), die ook in Holland woonde.
- 216 NA, 2.01.25, inv.nr. 32, brief 9 september 1808.
- 217 Christiaans (1995), p. 528. De samenstelling van Lodewijks hofhouding, evenals van zijn ministerraad, zou zich in de vier jaar dat hij regeerde nog een paar keer wijzigen.
- 218 NA, 2.01.25, inv.nr. 101, *Instructions pour les intendants de Palais*. Eerder was dit bedrag nog op f 300,- vastgesteld.
- 219 Zo komt in de inventaris van Paleis Het Loo van 1810 een conciërgewoning voor. Verder stond Ducroissi als conciërge een keuken en een cabinet ter beschikking. NA, 2.01.25, inv.nr. 105, Inventaris van Paleis Het Loo, 1810.
- 220 KHA, G4 B5, ongedateerd overzicht van uitgaven.
- 221 KHA, G4 B5, inv.nr. 173.
- 222 H. Brugmans, *Van raadhuis tot paleis*, Amsterdam 1913, p. 165. NA, 2.01.25, inv.nr. 54.II, brief 5 augustus 1810.

- 223 Voor de correspondentie van Snouckaert, zie: NA, 2.01.25, inv.nr. 54.II.
- 224 Rijksmuseum, Amsterdam, inv.nrs. RP-P-1937-823 en RP-P-OB-86.948.
- 225 Ozinga (1942), pp. 65-66.
- 226 Ibid., p. 65.
- 227 Van Swigchem (1965), p. 115. Zie voor F.J. Pfeiffer: J. van Lennep, *Tooneel-decoratief door F.J. Pfeiffer jr.*, Amsterdam 1845.
- 228 J.E. Huysken, 's *Konings paleis op de Dam: Het Koninklijk Paleis op de Dam historisch gezien*, Amsterdam 1989, p. 98.
- 229 G.A. Evers, 'Koning Lodewijk's tooneel-inrichting op Het Loo', *Het Huis Oud & Nieuw* 3 (1916), pp. 1-11.
- 230 NA, 2.01.25, inv.nr. 100, nr. 222.
- 231 NA, 2.01.25, inv.nr. 54, brief 29 juni 1806.
- 232 NA, 2.01.25, nr. 40, 26 januari 1809. NB: Ook Athanase Garnier merkt in zijn *Mémoires* op dat het in Holland goed toeven is voor de apothekers, p. 9.
- 233 NA, 2.01.25, inv.nr. 54-II, nr. 49.
- 234 KHA, G4, inv.nr. C70, rekening Jh. Cuel, 30 oktober 1809.
- 235 KHA, G4, inv.nr. C70, rekening A.J. Moorman, 25 mei 1809.
- 236 KHA, G4, inv.nr. D3, Livre de commandes. Een volledig overzicht van Cuels opdrachten voor de koning is te vinden in Gosliga (2005).
- 237 NA, 2.01.25, inv.nr. 108.
- 238 A. Lunsingh en M. de Vlam, *Restauratierapport KP 4726 27-28 bank*, 2009.
- 239 A. Lunsingh en M. de Vlam, *Restauratierapport KP 3976 armstoelen*, 2009.
- 240 A. Lunsingh en M. de Vlam, *Restauratieverslag KP 3856 armstoelen*, 25 juli 2007.
- 241 Collectie Dienst Koninklijk Huis, inv.nrs. KP 3856, KP 3935 en KP 3923.
- 242 Dit zijn: de handzaagsporen, het gebruik van populierenhout, stofbodems, de in een raamwerk gevatte panelen als dek en dat op de hoeken het fineer in verstek is aangebracht.
- 243 P.F. Vlaardingerbroek, *Het paleis van de Republiek: Geschiedenis van het stadhuis van Amsterdam*, Zwolle 2011, p. 195.
- 244 NA, 2.01.25, inv.nr. 100, brief nr. 1, 27 februari 1808.
- 245 Brugmans (1913), p. 88.
- 246 NA, 2.01.25, inv.nr. 100, Palais Divers. Achat Mobilier. Mois de fevrier 1809. Maison du Roi. Accordé par S.M. le 24-01-1809.
- 247 Lunsingh Scheurleer (1953), p. 252.
- 248 NA, 2.01.25, inv.nr. 356, nr. 14, rekening Eeltjes.
- 249 Huysken (1989), p. 92.
- 250 Fleurbaay (1983), p. 37.
- 251 NA, 2.01.25, inv.nr. 100, nr. 36. Ook dit ontwerp was bijna afgekeurd, Brugmans (1913), p. 123. Smisjaert schrijft aan Chantal dat de troonzaal niet op tijd klaar zal zijn bij zijn terugkomst, 'à moins que l'aperçu pour la tenture que S.M. a rejeté soit approuvé promptement.'
- 252 NA, 2.01.25, inv.nr. 100, nr. 36; Fleurbaay (1983), pp. 34-35.
- 253 A. Garnier-Audiger, *La Cour de Hollande sous le règne de Louis Bonaparte*, Parijs 1823, p. 128.

- 254 Geciteerd in: Lunsingh Scheurleer (1953), p. 253.
- 255 NA, 2.01.25, inv.nr. 100, nr. 36 (rekening); Fleurbaay 1983b, p. 37.
- 256 Huiskens (1989), p. 90.
- 257 NA, 2.01.25, inv.nr. 100, nr. 36 (rekening); Fleurbaay 1983b, p. 37.
- 258 NA, 2.01.25, inv.nr. 54.II, nr. 39, brief 15 oktober 1808.
- 259 NA, 2.01.25, inv.nr. 356, nr. 22.
- 260 KHA, G4, inv.nr. D9, inventaris Paleis Amsterdam, 1809.
- 261 KHA, G4, inv.nr. D9, inventaris Paleis Amsterdam, 1809.
- 262 NA, 2.01.25, inv.nr. 30, briefjes 28 en 30 juni 1808: 'Monsieur Crommelin, vous avez bien jugé mon but qu'est d'avoir les 4 plus grandes maisons pour dépendances de la Couronne ...'.
- 263 NA, 2.01.25, inv.nr. 30, brief 19 juli 1808. Dit waren het huis van de weduwe Van Ghesel op de Herengracht voor f 100.000,- (SA, 5062, inv.nr. 183, nr. 131, 25 oktober 1808); het huis van de erven E. Hoffham voor f 41.401,- (SA, 5062, inv.nr. 185, nr. 306); het huis van de erven mr. Paulus Huntum voor f 30.275,- (SA, 5062, inv.nr. 192, nr. 875, 1 november 1809) en het huis van de erven mr. Gerard Munter voor f 89.217,10, (SA, 5062, inv.nr. 183, nr. 130, 25 oktober 1808). De koning had liever de Triphuizen gehad, 'om er één van te maken', en het huis van dhr. Maarseveen aan het Singel. Die vroegen echter een te hoge prijs.
- 264 SA, 5062, inv.nr. 183, 25 oktober 1808.
- 265 Vriendelijke mededeling Pieter Vlaardingerbroek. SA, 922, inv.nr. 96.
- 266 NA, 2.01.25, inv.nr. 108, Liquidation travaux & réparations de l'ameublement, fait par le Grand Maitre, Utrecht 17 augustus 1808.
- 267 Zie over Chapuis: A.-M. Bonenfant-Feytmans, 'Les meubles de l'ébéniste Jean Joseph Chapuis aux Musées royaux d'Art et d'Histoire à Bruxelles', in: *Bulletin des Musées Royaux d'Art et d'Histoire* 57 (1986) 1, pp. 121-136.
- 268 NA, 2.01.25, inv.nr. 367, Arriéré de febr. 1809, nr. 45; AN, 2, inv.nr. 1094-1, Inventaires des Meubles appartenants a la Couronne qui se trouvent dans l'hôtel du Grand Chambellan,
- 269 NA, 2.01.25, inv.nr. 365, rekening 156.
- 270 SA, 922, inv.nr. 96.
- 271 NA, 2.01.25, inv.nr. 54.II, brief 97, 2 mei 1810.